

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

146.

AZ 1722/23 . II. III. TÖRVÉNYCZIKKEK
ÁLTAL
ELFOGADOTT PRAGMATICA SANCTIO
LÉNYEGE

ÉS ANNAK HELYZETE A MAGYAR KÖZJOGBAN.

IRTA

HORVÁTH JÁNOS

JOGTUDOR.

(FELOLVASTATOTT A MAGYAR JOGÁSZEGYLETBEŒ 1898 MÁJUS HÓ 14-ÉN.)

MÁRKUS DEZSŐ, POLNER ÖDÖN ÉS CONCHA GYÖZŐ FELSZÓLALÁSAIVAL.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1898.

Mélyen tisztelt teljes ülés!

1893. év november havában «A magyar királyság közjoga» ezim alatt nagyobb terjedelmű művet bocsájítottam közre, melynek megírásánál szorosán alkalmazkodtam a történelmi folyamathoz. E műben (2. §.) foglalkoznom kellett az 1723. I., II. törvényezikkek által elfogadott sanctio pragmaticával s méltányoltam annak helyzetét a magyar közjogban, és ez irányban azon álláspontot foglaltam el, mely az 1861. és 1866. évi fölíratokban van alapul véve: s az 1867. XII. t.-cz.-ben törvényileg sanctionálva.

(A «Neue Frankfurter Zeitung» 1861. aug. 11-én így ír a második fölíratra nézve: «Ezen okmány nemcsak a bizonyítás terén remek mű, hanem a közép európai államrendszer fejlődésében is előre láthatólag elhatározási pontot fog ez megjelölni. Ezen felül minden időre emléke lesz ez, egy nép hűségének meggyőződéséhez, valamint, egy magát el nem hagyó nemzet joga megsemmisíthetlenségének».)

Az «Ost und West» szláv irányú lap 1861-ben így jellemzi a magyar országgyűlés második fölíratát: «Egyike az Ausztriában napvilágot látott legkitünőbb államiratoknak A mi államjogi tételeit illeti, valóban igen nehéz leendő azokat megcáfolni, pedig okvetlenül megcáfolniok kell, mert a császári leírat különben összeomlik».)

Nem éreztem magamat jogosultnak ezek után arra, hogy p. o. a második fölírat tételeitől eltérjek, ily jellemzés után az lehetetlen.)

A «Nemzet» 1893. évi december hó 1-én kiadott (4047—332) számában közjogi fölfogásom ezen alaptételét s kiindulási pontját nem tartá helyesnek, s ezzel szemben bírálata azon álláspontra helyezkedett, hogy nálunk nincs practica sanctio,

hanem csak trónöröklési törvényeink vannak, a melyek nem is kétoldalu szerződések, hanem a magyar állami akaratnak egyoldalu határozmányai, mely bármikor egy más törvénnyel megváltoztatható. Kifogásolja a bíráló, hogy a sanctio pragmaticát, mint államszerződést fogom föl, majd mint alapszerződést emlitem meg. A bíráló azt is kimutatni igyekszik, hogy a magyar király, már mint államfő a nemzettel szemben, mint szerződő fél egyáltalán nem is jelentkezhethet.

E bírálatra akkor néhány száz példányban nyomtatott s csak kézirat gyanánt kiadott füzetkében feleltem, melyet a tárgy iránt érdeklődőknek meg is küldöttem, nem léptem akkor teteleim védelmére a nyilvánosság elé, mert «1867. évi kiegyezés» című művem, már sajtó alá volt kerülendő, s nem sokára vagyis 1894. év december havában közre is bocsátottam. E művemben, tán még erősebben, mint közjogi kézi könyvemben ismét a pragmatica sanctio alapjára helyezkedtem. Most már ezért nem támadtak meg, de a magyar közjog egyik érdemes és hivatásos művelője ezért az ő felfogás hívei közé számított, ki Deák Ferencz teteleihez ragaszkodik. (L. Ferdinándy A kir. méltóság és hatalom című művét 180. l., hol csekélységgel bővebben foglalkozik.)

Időközben a képviselőház egyik kiváló jogász tagja Győry Elek úr, a képviselőház 1897. évi január hó 16-án tartott ülésében ugyanazon nézletpontra helyezkedett, melyet parlamentariter legalaposabban Révész Imre fejtett ki, (képviselőház 1861 május 31-iki ülésében) mely azóta főleg Kossuth iratainak nyilvánosságra jutása után ismét híveket toborzott magának.

(Győry Elek urnak az «Ügyvédek Lapja» 1897. évi 4., 5., 6., 7. számaiban feleltem. Kossuth fölfogása ellen sikra szálltam a Pesti Napló 1895. évi 55. számában, majd egy nyilvánosságra került tanulmányban, «Kossuth Lajos, mint Pestmegye követe és mint miniszter» cím alatt. Nemkülönbben az 1867. évi kiegyezésről írt művem bevezetésében, IV-ik és IX-ik fejezeteiben.)

E két ellentétes vélemény fölmerülése meggyőződésemet a Deák-féle fölfogást illetőleg, mely az 1867. XII. t.-cz.-ben van végérvénnyel letéve, nem ingatta meg, hanem arra buzdítottak, hogy a Deák-féle fölfogás egész evolutióját tanulmány tárgyává

tegyem, s annak helyességét 1741-től kezdve napjainkig a nemzeti élet minden nyilvánulásában, országgyűlések tanácskozásaiban, irataiban, megyei fölratokban, — egyes tekintélyek nyilatkozataiban, 1848., 1861., 1867. közti hirlapirodalomban fölkutassam. Szerény képességeim- és tehetségeimhez mérten a lehetőség szerint igyekeztem a nemzeti élet írott nyilvánulásait tárgyamra vonatkozólag átnézni, s annak utánna arra az eredményre jutottam, hogy sem az elméletekből kiindulók, sem a Révész Imre-féle tételeket vallókhöz nem csatlakozhatom.

Tocquevillével szólva elmondhatom álláspontomra nézve: «Az ember erősen hisz, mert mély vizsgálat nélkül szokott valamit elfogadni. Mikor ellenvetések adják elő magukat, kételkedni kezd. Gyakran reá megy, hogy megfejt minden kétkedéseit és ekkor újra elkezd hinni. Most már nem vaktában és sötétben kapja föl az igazságot, hanem színről-szinre látja azt, s annak világánál teszi lépteit». (A Democratia Amerikában. Fábrián Gábor fordítása II. k. 25 l.)

Az elméletek mérlegelésénél figyelembe veendő, hogy: «theoriákkal szemben lehet theoriákat állítani. Nincs oly elmeél, melyet meg nem csorbítana egyik-másik elme még élesebb pengéje. (Beksits.) De az elméletek hiveit arra is utalhatom, hogy van ezekben, különösen az osztrák publicisták elméleteiben, a magyar közjog létjogosultságát érintő oly iránylat, — melyet soha magamévá nem tehetek, — mert ez elméleteket főleg az 1860—65 közti osztrák kormánynak a «jogvesztést» hirdető tudósai és hirlapjai terjesztették, s azzal akarták Deák Ferencz álláspontját megingatni. A mely elmélet t. i. a «jogvesztés», mint Csemegi írja: «a kiegyenlítés legelső kísérletével, sőt még annak megkezdése előtt . . . visszavonatot; ezen tény leginkább igazolja, hogy az elv föllállítása politikai bűn volt. (Jogvesztés elmélete 50. l.)

Nem akarom hinni, hogy akadna magyar jogász, ki magáévá tenné tudatosan p. o. a következőket:

A «Donau-Zeitung» 1861. évi július 16-án kiadott számában így ír: «véleményünk szerint nemesak a personal unio, hanem az úgynevezett kétoldalu szerződés, t. i. a *pragmatica sanctio* fogalmával is határozottan és örökre szakítani kell». (Erre felel Kemény Zs. Pesti Napló 1861. jul. 18. sz.)

Később így ír a «Donau-Zeitung» 1861 szeptember hóban: «A kétoldalu kötés sehol sem található föl, s a kétoldalúság csak állítólagos» . . . (Kemény Zs. erre ezt írja: «mi pedig a *pragmatica sancti*ót állítólagosnak hiszszük akkor, ha az nem bír a kétoldalu kötelezettség jellegével» . . . Pesti Napló 1861 szept. 5.)

Majd Hasner prágai egyetemi tanár a bécsi Reichsrath 1861 aug. 29-én tartott ülésében így beszélt: «A magánjogi szerződések elméletét nem lehet az államjogra alkalmazni. . . . A középkorban a magánjogi állapotra épültek ugyanis a patriarchalis és patrimonialis államok, de a mai időben rég túladtak az emberek ily nézeteken . . . és arra a végeredményre jut, hogy a deductióban, mely Magyarországnak a koronához viszonyában szerződési kifolyást lát, degradáltatik az állameszme — a jog alkalmazza magát az államhoz, s a törvény és jog ne akadékoskodjék szüntelen örökös betegség gyanánt» . . .

Néhány újabb elméletekből kiinduló közjogásunk ma ugyanezen tantételekre akarja basirozni az új magyar közjogot. (Az osztrák és Révész Imre-féle tételeket egyezteteti össze a *pragmatica sanctio* tekintetében Polner Ödön bizonyos irányban igen negatív czélzatu művében. L. Magyarország és Ausztria közjogi viszonya 106—141. l.)

Ennek azonban ellent kell ma is mondanunk, mint ellentmondott Deák és törzskara 1860—67 között. Részünkre: «történelmileg fejlődött alkotmányunk tárháza valóságos arsenál, hol győzhetlen fegyverek állanak rendelkezésünkre, nemzeti jogainkat ezekkel védelmezhetjük meg». (Beksits nyomán.)

A magyar ügy iránt nem rokonszenvtelen «Debatte» bécsi politikai napilap 1865 aug. havában így írt: «Azon országgyűlés, melynek főadata az, hogy a *pragmatica sancti*ót az újkori államszükségletek és jogi fogalmak szempontjából interpretálja, melynek a birodalom egyes részei közt való viszonyt tán századokra kell rendeznie — azon országgyűlés mulhatlan legális kell hogy legyen» stb.

Erre a Deák-párt közlönye a Pesti Napló 1865 augusztus hó 24-én megkérdi a «Debattét»: «mit ért ő a *pragmatica*

sanctio oly nemű magyarázatán, melyet úgy látszik némileg eltérőnek óhajt a korábitól».

Ennyire örködött Deák és környezete a sanctio pragmaticában letett elvek változhatlan főntartásán, jól tudván azt, mit Ferdinándy Géza ekkép fejez ki: «Valamely alkotmány csak addig életképes, a míg az nemcsak törvénykönyvekben és avult pergamenteken, hanem a nemzet szívében és lelkében is él, mert a polgárok érzelmei és nem észjogi okoskodások adnak annak erőt és képesítik kiállani az idők viszontagságait». (Id. mű 219. l.)

Nagy Ernő írja: «Magyarországnak Austriához való viszonyát a pragmatica sanctio és az 1867. XII. törvényezikk világosan meghatározván, annak tartalmára, jogi természetére, nagyban és egészben mondhatni, megállapodás jött létre és pedig nemcsak a mi irodalmunkban. Az újabb és tekintélyes osztrák közjogi írók nagy része ma már arra az álláspontra helyezkedik, a melyet méltán nevezhetünk magyar álláspontnak stb. (L. értekezését: Az ausztriai császári czim fölvételéről 1. l.)

A nagyrebecsült tanár úr tételeinek csak első részét fogadom el, de az osztrák írókról mondott véleményét nem osztom. A Pester Lloyd 1897. évi okt. 21-iki számában foglaltak sokkal inkább bemutatják a valót az osztrák írók fölfogásáról. «Georg Jellinek, — írja a Lloyd — gewesener Professor für Staats- und Völkerrecht an der Wiener Universität, gegenwärtig in Heidelberg, ist der Einzige unter allen österreichischen Staatsrechtslehrern, den in seinem ausgezeichneten Werke von den Staatenverbindungen in Bezug auf das Patent vom 1. Aug. 1804, mittelst dessen Franz II. den Titel eines Kaisers von Oesterreich annahm, die richtige Ansicht vertritt, dass das Patent keinerlei Folgen für die staatsrechtliche Stellung Ungarns gehabt und dass Ungarn durch Anerkennung dieses Titels sich in keiner Hinsicht zu einer Provinz eines über ihm stehenden Staates gemacht hat. Alle anderen österreichischen Publicisten (Beer, Lustkandl, Biederman, Ulbrich, Dantscher v. Kollersberg, Tezner) haben sich in die fixe Idee verrannt, dass Franz durch Annahme der Kaiserwürde, seine sämtlichen Staaten unter dem Namen eines Kaiserthums zu einem Staate vereinigt hat; erst

im Jahre 1867 sei der ungarische Staat, bisher (??) nur eine Provinz, neuerlich begründet worden!»

Ilyen fölfogásokban pedig nincs köszönet. Az osztrák írók tendenciáival kapcsolatos irányt Gervinus így jellemzi: «Das System der stillen Untergrabung der unhandlichen ungarischen Verfassung durch hinterrückige Mittel, durch Abnützung, und Schaffung verfassungswidriger Präzedentien» . . . (I. Geschichte des XIX. Jahrhunderts VII. k. 100. l.). Hogy ez irány ma is virágzik, bizonyításra nem szorul. Hogy ezt elfogadnunk nem szabad, bizonyítást nem igénylő tény.

Az osztrák professori részről Nagy Ernő által állított jó akarat, s helyesebb irány, ha műveiket alaposan megfigyeljük, csupán (tán) némi engedmény lehet, hiszen azok részéről, kik a «jogvesztés elméletét» oly fennen hirdették, mást nem várhatunk. Nem engedmény, nem látszat kell nekünk, de teljes jogelismerés, s jogfolytonosság, s ezt a Nagy Ernő által idézett német-osztrák tekintélyeknél hiába keressük. Tezner Frigyesnek a Pester Lloyd 1897. évi szept. hó 24-iki száma ad alapos leczkét a magyar közjogból. (Hasonló tanítás van osztrák írók számára a Pester Lloyd 1896 decz. 23-iki számában). A Lloyd által némi méltánylattal említett Jellinek György a Neue Freie Presse 1894 nov. 14-iki számában így ír: «Als im Jahre 1867 die Selbstständigkeit Ungarns anerkannt (?) und seine Beziehungen zu den Reichsrathsländern aufs neue geregelt wurden, da erfolgte diese Regelung durch eine Vercinbarung zwischen beiden Staaten, als deren Resultat die beiden Ausgleichsgesetze sich darstellen. Diese Gesetze haben ein Stück gemeinsamer Verfassung beider Staaten festgesetzt».

Mi ebből az igaz? — Igen kevés! — Magyarország függetlenségét nem 1867-ben ismerték el, s erre 1867-ben Ausztria részéről nem is szorult, mert midőn Ausztria még fogalomban sem létezett, Magyarország már önálló független királyság volt. . . . «dass der Zusammenhang mit den habsburgischen Ländern das souveräne Recht des ungarischen Staates, wengleich in den äusseren Kundgebungen oft verdunkelt, jedoch niemals aufgehoben hat» (I. Dr. S. Radó-Rothfeld. «Die Ungarische Verfassung» Vorwort), ezt igen ajánlatos volna Jellinek György és társainak tudni. Nem rendeztük újra viszonyainkat az örökös

tartományokkal 1867-ben, hanem a jogfejléményt iktattuk törvénybe, azt a jogfejléményt, melyet Magyarországon minden objective látó politikus és jogász elismert. Ghyczy Kálmán (1865 okt. 1.) ennek így adott kifejezést: «A monarchiának Lajthán innen és Lajthán túl levő két fele között azon összeköttetésnél fogva, melyben együtt századok óta éltek, sok kölcsönös viszony és érintkezés fejlődött ki — sok és nagyfontosságú közös érdekeik vannak a monarchia két felének még akkor is, ha azokat csak a fejedelem személyének közössége kapcsolja össze — sok és nagy közös kiadásai és terhei vannak». (L. még Majláth György beszéde főrendi házban 1861 aug. 21. Tisza Kálmán beszédét 1867 márcz., gr. Andrássy Gyula beszédét 1869 jan. 18.) Deák Ferencz 1867 márczius 28-án ezt mondja: «A védelmi kötelezettséget nem a mi javaslatunk állapította meg; annak alapja a *pragmatica sanctio*, melynek értelmét a későbbi törvények, az országgyűlések és a folytonos gyakorlat épp úgy magyarázták, mint mi». Az való, hogy mindkét állam hozott részben összhangzó törvényt, de mint önálló állam függetlenül egyik a másiktól. Ezt a két főbb vonásaiban egybehangzó törvényt azonban *közös alkotmánynak nevezni nem lehet*, ilyen nem volt, ma sincs, de lehet, ha a magyar közjogászok osztrák írókra fognának támaszkodni, mit azonban, azt hiszem, jó okokból nem fognak tenni és tehetni. (L. még b. Dipauli czikkeit a Reichswehrben 1898 ápril hóban, s beszédjét a Reichsrathban, mire a Neue Freie Presseben gróf Andrássy Gyula felelt: 1. ápril 8. és 9. számokat.) Nem volna azonban kívánatos, ha lábra kapna közjogászaink közt azon irány, melyet Guizot ekként mutat be: «Les uns, comme enivrés de l'éclat du jour nouveau qui se levait sur le genre humain, n'ont vu dans les siècles antérieurs, que ténèbres, desordre, oppression, sujet d'indignation ou indifference. Un dedain superbe du passé s'est emparé des esprits, le dedain a été érigé en système. Le système a offert tous les caractères d'une impiété véritable. Lois, sentiments, idées, moeurs tout ce qui avait. Appartenu à nos pères, a été traité avec froideur ou mépris» . . .

Míndezek ellenében erős a meggyőződése, hogy nekünk Deák álláspontjától, az 1861 és 67 közt kifejtett közjogi elveinktől távoznunk nem lehet, nem szabad, el kell azt fogadnunk

minden consequentiáival s ragaszkodnunk kell Csengery Antal programjában foglalt azon axiomához: «őrizd meg e törvényt, és ne bontsd el a régi határt, melyet csináltak a te eleid! A törvény a magyar alkotmány, s a régi határ ama kétoldalu szerződésben van kijelölve, melyet *pragmatica sancti*ónak hívnak». (1865 nov. 27.)

A «Nemzet» munkatársának egyéni véleménye, a *Donau-Zeitung* (s az egykor oly hirhedett «*Botschafter*») cikkei, Hasner beszédje, Jellinek, vagy Tezner, ha tetszik b. Dipauli fölfogásai lehetnek tantételek, s a maguk helyén tán szép és helyes tantételek, de azon hibában szenvednek, hogy a magyar közjogra nem alkalmazhatók, mert a magyar közjog nem tantételeken alapult, s nem tantételekből fejlődött, a melynek, hogy *Macauley*val szóljak: «megvan a maga sajátos nyelvezete, és pedig különleges idiomákkal bíró nyelvezete, nagyjelentőségű reánk nézve, de idegenre nézve alig érthetők.» Ha azonban tán mégis, valamely ily tantételt föltéve, de meg nem engedve, elméletileg helyeselhetnénk, nem szabad azt elfogadnunk azon irány miatt, melynek hátterében mindig a magyar közjog integritásának negatiója lappang.

De nem tehettem magamévá a Révész Imre által föllállított s Győry Elek úr által újból fölélesztett irányt sem, mert ez ismét tulhajtása a törvények rideg betűjére fektetett egyoldalú fölfogásnak, tagadása annak, hogy a nemzet jogélete ne tudna kötelező szabályokat alkotni, melyek nincsenek ugyan írásba foglalva, de azért mégis követeljük azok megtartását. (L. Nagy Ernő hasonló fölfogását id. m. 1. l. és Magyarország közjoga III. kiadás 185. l.)

A Révész Imre-féle eszmemenet s úgy a doctrinák után indulók együttesen feledik azt, hogy a magyar közjogban egyes tételek megnevezését, jelentőségét s jogi természetét, az idők viszontagságai, az adott körülmények határozták meg s a nemzetnek mindig nagyon is meg volt a maga jó indoka, hogy közjoga egyik vagy másik tételének mily nevet adjon, mily hatályt tulajdonítson, a nemzet pedig ezen el nem vitázható s féltékenyen őrzött jogához mindenkor alkalom adtán szigoruan ragaszkodott.

Igen találóan és a tényeknek megfelelőleg írja Radó-Roth-

feld (id. mű Vorwort): «Die Constitution Ungarns ist das Product grosser Kämpfe, sie ist in hundert Schlachten verteidigt und bewährt worden. Man kann die Verfassung Ungarns nur aus seiner Geschichte verstehen Es hat sich dann von selbst ergeben, dass die geschichtlichen Beziehungen des heutigen Zustandes an jedem Punkt hervorgehoben und sogar die Strömungen der jüngsten Zeit unter diesem Gesichtspunkt betrachtet worden sind. Ist ja doch Staatsrecht nichts anderes als die Politik der vergangenen Zeiten»

I.

Az imént hivatkozott eltérő nézetekre szabad legyen azzal válaszolnom, hogy a szigorun történelmi fejleményűnek ismert magyar közjog szempontjából e nézetek tarthatlanok s merem állítani, hogy 1723-tól napjainkig b. Kemény Zsigmondnak volt teljesen igaza, midőn a Pesti Napló 1861 márcz. 6. számában ezt írta: «Senkit nálunknál mélyebben nem érdekelhet a «pragmatica sanctio», mert hisz hazánk életével van oldhatlanul és mindent szabályozó vezéreszmeként összekötve, senki fontosabbnak nem tarthatja ennek minden betűjét, mint a magyar, s veszélyeztetve volna államéletünk, ha a király és nemzet közti kétoldalu szerződésnek nem tekintenők, melyet külön egyik fél sem változtathat meg vagy módosíthat akár egyben, akár csak legparányibb részleteiben is.

Miként létez és miként nem létez a «pragmatica sanctio»? Nem létez mint 1713-iki családi törvény semmi vélt, vagy valódi indokaival s következményeivel együtt. De ellenben létez mint III. Károly magyar király 129. törv.-czikkéből álló második decretumának I. és II. cikke a vele egyszerre szentesített törvényekben».

«Nálunk a *pragmatica sanctio* a *legitimitás* és a *legalitás* egybeforva. *Legitimitás* az örökösödési rendre nézve, *legalitás* pedig a fejedelem és ország közt megosztott és folytonos törvényhozási jogra nézve». (Ugyanaz P. N. 1861 aug. 28.)

(Ugyanez értelemben ír Récsi Emil a Pesti Napló 1861 márcz. 22-iki számában.)

Kiderül ebből, s dönthetlen adatokkal bizonyítható magyar közjogi dogma az, hogy 1. az 1723. évi I., II., III. t.-cikkekben elfogadott *sanctio pragmatica*, — *a multra nézve jogelismerés, jelenünk és jövőnkre nézve jogalap*; 2. hogy a *sanctio pragmatica*t azon időponttól kezdve, midőn gróf Pálffy János országbíró 1741 január hó 26-án Pozsonyban kelt s Pestmegyéhez intézett harczai fölhívásában ezt írta: «Poroszország királya az adott szó a népjog ellenére, a *pragmatica sanctio* és hittelt fogadott szerződések gyalázatos megszegésével stb. . . . a mai napig midőn Ő Felsége az 1848. évi törvények évfordulóján tartott trónbeszédébe a *sanctio pragmatica*t újból, mint alapot beleszötte — a magyar politikai és jogi élet minden tényezője egyenlően fogta föl s értelmezte. (L. legújabbán a Budapesti Hirlap 1898 ápril 9-iki számát, a hol ez áll: «Magyarország a *pragmatica sanctio* és a kiegyezésben Auszriához kötve van. Nemcsak közjogunk, érdekeink is megkövetelik Ausztria fönn tartását». Ápril 12-én a Pesti Hirlap így ír: «a trónról a király maga ismerte be, hogy az 1848. évi alkotmány nem áll ellentétben a *pragmatica sanctio*val, csakis azt követeli meg, hogy egyoldalú magyarázatok helyett a király és nemzet együtt értelmezzék.)

Hogy pedig állításom méginkább bizonyítsam, föladatom megoldását ott kezdem, mikép bemutatom azon tényt, hogy igenis a magyar nemzet királyával szemben egész más álláspontot foglal el, mint az a német *Staatsrecht*kéből kiolvasható, hogy a magyar nemzet s királya közti szerződés, mint két egyenrangú és egyensúlyú tényező közt ismételve előfordult, s ez a királyi tekintélyt nem absorbeálta. (Ezt az álláspontot foglalja el Ferdinándy Géza is. A kir. hat. és méltóság című műve 182—186. lapjain.)

Nem kell messze mennem, elég nekem a legkönnyebben hozzáférhető irodalmi műre a Marquardsen-féle alkotmánygyűjteményre utalnom (I. II. k. 1. 2. III. k. III. 1. 2. részeit), hogy kimutassam a magyar s német fölfogás közt tátongó betölthetlen űrt. Így p. o. az újabb német közjogírók egyik elismert auctoritása Max Seydel így ír, a bajor király s Landtag állását és jogkörét magyarázandó: «Dasselbe (t. i. a király) leitet seine Gewalt aus keiner Rechtsquelle, insbesondere aus keiner *Uebertragung* durch das Volk oder den «Staat» ab. Es herrscht aus eigener

Macht und eben deshalb kennt diese Macht kein Gebiet, das rechtlich ihrer Einwirkung entzogen wäre. Die Staatsgewalt bestimmt den Umfang ihrer Thätigkeit selbst» a Landtagról pedig így szól az ismert tekintély: «. . Der Landtag ist kein Staatsorgan neben dem Könige, sondern unter dem Könige. *Er verhandelt mit dem Könige nicht auf dem Fusse einer gleichberechtigten Partei*, nicht in den Formen des Vertrages, sondern er erfüllt staatsrechtliche Functionen in dem Masse, wie sie die vom Könige ausgehende Rechtsordnung ihm übertragen hat».

A legszigorúbb német fölfogásnak felel meg Hegel azon állítása, hogy az államban a szerződés a magánosok között helyén van ugyan, de nem az állam és az alattvalók között. (Összes művei XVI. k.) Ezen elv a német alkotmányokban következetesen keresztül van vive.

E rövid idézet megmutatja a német «Staatsrecht»-ek fölfogását s kiinduló pontját, — ez volt a régi francia királyság, ma a porosz királyság inclusive az összes német monarchiák alapelve. Ha tehát ez nálunk is állana, úgy az újabb fölfogás hiveinek igaza lenne, hogy a *sanctio pragmatica* nem szerződés a nemzet és királya közt, majd pedig, hogy a nemzet és királya között szerződés egyáltalán nem is jöhet létre. Nálunk azonban a viszonyok épen az ellenkezőt mutatják be mint jogi alapot s mint jogi fejleményt.

A magyar közjog értelmében a királyt csak annyi hatalom illeti, a mennyit a nemzet az alkotmányban a koronájával együtt reá ruház, vagyis *a magyar királyi hatalom átruházott természetű*, a mi annyit tesz, miként a király hatalmát nem saját eredeti joga alapján bírja, hanem a nemzettől lett fölhatalmazás következtében, hatalmának korlátjait önmaga nem szabhatja meg, hatalmi köre csak arra terjed, mely kört a nemzet reá ruházott, és csak oly mód gyakorolhatja, miként azt a nemzet közakarására alapított alkotmány gyakorolni engedi és rendeli. (L. Werbőczy H. K. I. R. 3. cím 6. és 7. §§-ait.) (Ferdinándy id. m. 84., 88. l.)

Ez nem doctrinár tétel, ezt a magyar jogélet tényeiből birom igazolni. 1672-ben Szelepcsényi György esztergomi érsek előterjesztést intéz I. Leopold királyhoz, ebben a következők

fordulnak elő: «Kimélje a nemzetet, annak törvényes alkotmányos jogait, melynek föntartására magát esküvel kötelezte volt, A nemzet csak azon föltétel alatt köteles hódolati esküjének szentül tartására, ha a fejedelem is megtartja a maga esküjét: a kötmény két oldalu, mind a két felet egyaránt kötelező». Nagy Pál az 1825/27. évi országgyűlés folyamán így nyilatkozott: «Ő felsége a mi jó királyunk, nem határtalan uralkodó, hanem constitutionalis király, az ő hatalma csak a törvények értelmében terjed ki, ő nem egyéb, mint Animata Lex, lelkesült törvény, felebbvaló ő nála is a törvény. Magánosan, országgyűlésen kívül urunk ő és parancsolónk, nálunk feljebb van; *de most midőn az országgyűlés együtt van, két hasonló rész ül össze, most nem fölebbvaló a király a nemzetenél.* (L. Guzmics Izidor naplója 119—134, l.)

Deák Ferencz a most vitatott elvet kétszer hangsúlyozta ezen értelemben. 1834 aug. hó 27-én ezt mondja: «nem a fejedelem ad a nemzetnek jogokat, hanem a nemzet ad a fejedelemnek, mert a nemzet minden jussoknak forrása». Az 1866-ik évi márcz. 3-iki kir. leiratra adott föliratban ez is benn áll: «elismerte ezt azon fejedelem is, ki a dicsőségesen uralkodó házból első lépett a pragmatica sanctio alapján a magyar trónra, midőn az 1741. XI. t.-cz. 2-ik §-ában e kifejezést használja: «azokban, melyek a neki engedett legfőbb hatalomtól függenek». . . . stb.

Kossuth Lajos pedig ezt írja: «Magyarországon valamint a souverainitás jelvénye a korona, nem a királyé, hanem az országé: úgy a korona által jelvényezett souverainitás is nem a királyé, hanem a nemzet törvényszerű tulajdona s a souverainitás attributumainak gyakorlásában a király csak annyi részvétellel birhat, a mennyit neki a nemzet szerződésileg engedélyezett. Ez Magyarországon nem pusztán államjogi elmélet, hanem ezredéves történelmi tény». (1861-ben.)

Szemere Bertalan 1853 okt. 29-én az «Examiner», 1853 okt. 31-én a Timesben ezt írja: «A mi királyaink, a nemzettel szemben, soha sem merték isteni jogukat a királyságra csak említeni is; — honnan meríthették tehát tekintélyüket, hatalmukat, — mint a nemzet saját szabad akaratából».

Szilágyi Dezső a képviselőház 1889 febr. 21-én tartott ülésében ezt mondá, hogy: «a nemzet a koronával egyenrangú és egyensúlyú tényező». Beksits Gusztáv ezt írja: «a királyság Magyarországon nem volt különálló, a nemzettől különböző tényező, hanem a szent korona egyetemlegességében összeolvadt a nemzettel. Csak annyi joggal bírt és birhat ma, a mennyit reá ruház a nemzet».

Cziráky mindenben e nyomon halad, mint ez *Conspect. Jur. Publici* című műve XXIII-ik Caputjából kiderül. (L. 186. s. k. l. 638., 639., 640., 641., 642., 643., 644., 645., 646., 647. §§-ait.)

Kimutattam tehát legkülönbözőbb politikai árnyalatokhoz tartozó jeleseink véleményével, hogy az általam előre bocsájtott közjogi axiomára nézve a fölfogások nem divergálnak, ha a szavak különböznek is, a lényeg egy és ugyanaz s mindeme vélemények *Werbőczy H. K. I. R. 3. cím 6. és 7. §§-aira vezethetők vissza.*

Alig kellett megjegyeznem, hogy Werbőczy, a Hármas könyvben leírt és eléggé ismert elveket, már készen találta, s azt oda hatszázados folytonos gyakorlatként jegyezte föl. A XVII. század közjogi irodalma határozottan megerősíti Werbőczy fölfogását. (L. Bernegger *Discussio historico-politica de Regno Hungariae*.) Az 1629-ki szintén Werbőczyt veszi alapul. Bonfinról említést se téve, ez az általános fölfogás, Pancratius, Ens Gáspár, Baksay (1690), mind ez elvet viszik tovább. A XVIII-ik század végén Rosenmann így ír: «nachdem aber die ganze oberste Gewalt an die heilige Krone *übertragen* wurde, gefiel die beschränkte Monarchie, welche auch noch heutigen Tags bestehen. (1792.) Szó szerint így van ez Rosenmann latinnyelvű közjogába fölvéve, hol az «*übertragen*» szónak megfelelőleg a «*Translata*» van használva.

Ezek szerint a király törvényhozói jogát, tehát a legfőbb jogot is a nemzettől kapta. (H. K. II. R. 3. cím.) A törvények szentesítése legbensőbb joga a koronának, mégis az 1608. XVI. t.-cz. 1. §-a a törvénynek szentesítésével való ellátására is kötelezte a királyt. Minden egyes királyi jogra külön átruházást kapott a magyar korona fölként viselője: így p. o. az 1546-ik XIX. t.-cz. hadsereg tartására szólította föl. A. H. K. I. R. 11-ik cím az egyházi javadalmak adományozását, s az 1526. II. törv.-

czikk a világi hivatalokat bizza reá. Az 1715. VIII. t.-cz. az állandó hadsereg szervezését bízta a királyra — megengedte, hogy toborozhat, a hadsereget organizálhatja és vezetheti, fön-tartván magának a subsidiumok megajánlásának jogát, hova az adó- és ujonczjutalékokt kell beleértenünk. Legújabban az 1867. XII. t.-cz. 11. §-a a hadsereg belszervezetét, vezérlését és vezény-letét a koronára ruházta, úgy, hogy ezek fölött a magyar király saját hatalmánál fogva rendelkezik. Az idézett t.-cz. 12. §-a pedig a nemzet jogait írja körül.

Világos törvények korlátozzák a királyi hatalmat. Ily tör-vények p. o. Albert XVI., Ulászló VII. r. 2., Mátyás III. r. 11., 1715. VIII., 1622. II. XII., 1659. I. — Albert XVII., 1547. XXXVII., 1741. II. (Az utóbbiak szerint az ország határait el nem idegenithettek.) A kötelezettség pedig, hogy a király meg-tartja a nemzet alkotmányát nemcsak pactum a nemzet és ural-kodó család, hanem a nemzet és minden egyes királya között. I. Ferdinándtól 1867-ig, II-ik József kivételével, minden magyar király megesküdtött a pactum megtartására. (Beksits nyomán.)

Az erősen conservativ író Virozsil Antal utal reá, hogy a magyar királyt illető terjedelmes királyi jogokkal ép oly fontos királyi köteleességek állanak szemben, melyek egyaránt tör-vényen alapulnak.

Ily kötelessége a magyar királynak: 1. hogy magát és pedig hat hó lefolyta után a trónfoglalástól számítva megkoronáztatja (l. 1723. II. 1791. III.). 2. Az ország elvesztett tartományait a lehetőség szerint visszaszerezni (l. a hitlevelek egész sorozatát). 3. Törvényszabta időben az országgyűlést egybehívni (l. 1622. II., 1635. XCIV., 1647. CLIV., 1655. XLIX., 1659. I., 1681. LVIII., 1715. XIV., 1723. VII., 1791. XIII., 1827. V., 1848. IV. t.-cz.). 4. *Mivel pedig Magyarország egész politikai alkotmánya a ki-rály és nemzet közt kötött kölcsönös szerződéseken, számos alap-törvényen, illetve azoknak szakadatlan megtartásán alapszik, ez okból a király legszentebb kötelességei közé tartozik, hogy az 1715. II. III., 1741. VIII., 1790/91. X. XII. XIX. stb. törvény-czikkelyek alapján (ismert alaptörvények) a legfelsőbb hatalom-nak megszabott korlátait, mind maga megtartsa, mind mások által megtartassa, illetve a magyar nemzet minden szerzett jogait oly sértetlen megőrizze, mint saját fölségjogait esorbí-*

tatlan föntartani akarja, hogy azokat sértetlenül utódjaira át-
ruházhassa.

A most mondottakat megerősítendő, hivatkozom Csemegi Károlyra, ki a maga idején nagy feltűnést keltett, s ma is forrásműnek méltán idézhető művében «A jogvesztés elmélete és az államjog» (38. l.) ezt írja: «Hazánk alkotmányának szerződéses természete el nem tagadható, valamint azon történetileg igazolt s annyi jelenségekben ismételve megerősített tény is vitán kívül áll, miszerint maga az uralkodás joga e törvények mellett és ezek folytán a fejedelem és nemzet között létrejött, s az utódokra is kiterjedő megállapodásból hárult a fölséges dynastiára; épen úgy kétségtelen az is, hogy bizonyos esetben, mely a sanctio pragmaticában különösen ki van fejezve, a teljes souverainitás, azaz annak joga és egyszersmind gyakorlata, a nemzetre ismét visszazáll. Itt az államsouverainitás annak legfőbb, sőt valamennyi követelményeiben teljesen ki van fejezve s megállapítva: s így Magyarorszáiban az alkotmány nem származván a királyi teljhatalom egyoldalú cselekményéből, az uralkodó még a legalkotmányellenesebb fölfogás szerint sem bir a törvényfölötti uralommal; a törvényt rendelet által meg nem csonkíthatja, nem érvénytelenítheti, s a mi ezzel egyértelmű, magas hivatása gyakorlásában azon korlátok közé van helyeztetve, melyeket az alaptörvények kitűztek, s melyek által másoknak jogai, az államjog fundamentalis szerkezetében, biztosíthatnak. Ez oly folyomány az előzmények egyenes vonalán mint mellözhetlen eredmény következik, s a mi a történelem tényeinek megtagadása nélkül kétségbe nem vonható.

Történelmileg véve a magyar királyt, mind eme jogok és kötelezettségek a monarchia megalakulása óta egyaránt s változatlanul illették, erre nézve így ír Hajnik Imre: «az államhatalom ezen teljének birtokában István monarcha volt a szó szoros értelmében, és ép az által különbözött állása a feudális királyokétól».

Freeman A. Edwárd írja: «Legrégibb és legújabb időnkben a korona jogai és a nép jogai ugyanazok, mert elismert dolog, hogy a korona hatalmát a nép jóléteért kell gyakorolni, a népnek vagy képviselőinek tanácsával és beleegyezésével . . . Jelenlegi uralkodónk épen olyan erős jogon uralkodik, mint

Alfréd vagy Harold, mert ugyanazon jogon uralkodik, a melynél fogva ők uralkodtak, a nép akaratánál fogva, a mely törvényben öltött testet, s a mely Alfred és Harold koronáját örökössé tette az ő elődei családjában. S ugyanazon czélokért is uralkodik, közjávaért a nemzetnek, a melynek fejévé őt a törvény tette» (l. Az angol alkotmány fejlődése című művet, fordította Kónyi József). Az előnyösen ismert szerző szavai a mi alkotmányfejlődésünkre minden föntartás nélkül alkalmazhatók.

A nemzet egyenjoguságát illetőleg, a *multra* nézve idézhetem Tron velencezi követet, ki 1751-ben így ír az alsó tábláról: «*che compose il nerbo, la forza e l'autorità della nazione ungara*». Borsodmegye 1790 mart. 5-iki fölratában ez áll: «Az országgyűlésen nyilatkozik majd a nemzet fölsége» (*Majestas nationalis*). Ez áll a mai országgyűlésre is, mit főleg a királylyali viszonylatában így fejez ki b. Bánffy Dezső miniszterelnök: «az országgyűlés alkotmányjogi és közjogi állásának teljesen megfelelően, minden kétséget kizárólag tény — és ezt kijelenthetem, — hogy a törvényhozó testületek küldöttségeit avagy azoknak elnökeit, midőn ezek a törvényhozó testületek megbízása és képviselésében jelennek meg Ő felsége előtt, minden kétséget kizárólag föltétlenül az elsőbbség illeti meg . . .» (A nemzet és király viszonyát l. Marczalinál «Az Árpádok és Dalmatia» című akadémiai értekezésében. 59. s k. l.)

A nemzet *souverainitása* tehát nálunk épenséggel nem új keletű, hanem államiságunk létével egyidejű. Európa legtöbb nemzete ezzel alig dicsekedhet, p. o. nem a francziák, hol Thiers 1866 február 26-án a *corps législatif* ülésén nyíltan megmondá: «*la révolution française a voulu rendre les français egaux, et elle a voulu aussi les rendre libres, en fondant leur gouvernement sur le grande principe de la souveraineté nationale*». Ezt akkor ugyanott nagy tetszéssel fogadták.

Ily körülmények közt a szigorún vett magyar közjog szempontjából a két egyenlő és egyensúlyú tényező, a király és a nemzet között igen is jöhet létre szerződés. A magyar közjog erre nézve elegendő bizonyítékot tartalmaz. Zsigmond király a székesfehérvári országgyűlésen egybegyűlt rendekkel valóságos szerződést köt. Az 1439-iki országgyűlésen a rendek az ország szabadságai iránt Albert királylyal formalis szerződésre lépnek.

Virozsil (I. 33. 1.) a magyar közjog forrásai közé sorolja a szerződéseket, ezek között elsőnek említi az olyakat, melyek a magyar királyok s a nemzet közt jöttek létre. Rosenmann «Staatsrecht des Kön. Hung.» cz. műve 5. l. 7. §. így hangzik: «es hat gewisse Verträge sowohl mit ihren Königen, als auch mit benachbarten Völkern, durch welche die allgemeinen Grundsätze des allgemeinen Staatsrechts mannigfältig bestimmt, und auf das Königreich Hungarn angewendet werden. Hievon kann die Uebertragungsurkunde der Erbfolge auf das durchlauchtigste Erzhaus Oesterreich im Jahre 1687 und 1723 ein klarer Beweis seyn». Cziráky id. művében (17. l. XXXIII. §.), hol ez is előfordul: «Pacta praeterea, ac foedera publica, stipulationes de futura Regni successione . . .» stb.

Concha Győző «Ujkori alkotmányok» czímű művében Anglia alkotmányát tárgyalva ezt írja: «Király és nemzet az angol alkotmányban jogilag kevésbé megkülönböztetett, ellentett felek, mint a magyarban. Amott a királyi hatalom, mihelyt az uralkodó meghalt, jogszerinti utódjára átszáll egészen, minden különös föltételek teljesítése nélkül, a milyenek p. o. hazánkban a koronázási hitlevél, a koronázási eskü; a magyar alkotmánynak a király és nemzet közötti bizonyos fokig szerződési viszonyát erősen kifejezik az imént említett intézmények» stb. (II. k., 201. l.)

Concha Győző fölfogását a tények sokban igazolják, így p. o. Grünwald Bélánál olvassuk (Régi Magyarország 52., 53. l.): «Másutt a királyság, mint az állam és nemzet személyesítője, vagy a nemzetből nőtt ki, s magán viseli egyénisége bélyegét s képviseli erényeit és hibáit, vagy ha az uralkodóház idegen eredetű, a következő nemzedékek már beolvadnak a nemzetbe s fölveszik jellemző sajátságait. A királyi udvar középpontja a nemzeti életnek stb. A Habsburg-házból származó uralkodók és a magyar nemzet között ily viszony sohasem fejlődött ki. I. Ferdinánd óta nem volt e házból uralkodó, a ki megszűnt volna idegen lenni . . .» stb.

Ezt tudva, Concha Győző föltevése tehát, — mely szerint: «a dynastiának némileg patrimonialis, országúri (landesherrliche) állása Austriában, rendkívüli világhatalma, előbb a német birodalomhoz, később a német szövetséghez való viszonya, magyar

nemzeti szempontból előnyösebbnek tüntették föl, ha a szerződés a magyar királylyal és házával, nem pedig a korlátlan hatalmu országgal, illetve a német ügyekbe bonyolított császárral kötöttnek tekintik. . .» ezeknek az okoknak volt a következése a ragaszkodás a personal unio elméletéhez, s a pragmatica sanctiónak a király és nemzet közti szerződésként való minősítése, — megfelel a valóságnak (I. Politika 604. l.).

Virozsil szintén ezen nézetben van a koronázási diplomára nézve, szerinte: «Dieses Diplom trägt schon durch seine diplomatische Form alle Kennzeichen eines zwischen dem Fürsten und dem ungar. Volke wahrhaft abgeschlossenen Vertrags». (I. 311.)

Hogy ez így van, hogy ezt fejedelmeink maguk is elismerik, t. i. e szerződéses viszonyt, kiderül az Pálffy cancellárnak II. Lipót által sugalmazott és gróf Zichy Károly országbíróhoz intézett leveléből (1790. 20/VII.). E levélben többek közt az is előfordul: *«erősen hiszi Ő felsége, hogy kívánataik céljául a rendek is csak azon alkotmányt tüzték ki, mely a pragmatica sanctio alkalmával kötött viszonylagos szerződésnek szolgált tárgyul, semmikép sem engedi meg Ő felsége, hogy a pragmatica sanctio szerint őt, ki e szerződést megtartani önként is akarja, illető trónörökösödési jog akár az ő, akár utódai kárára fejtegettessék»* (I. Acta Comit. 105.).

II.

Kiindulásom egyik pontja az volt, hogy az 1723. I., II. t.-cz.-be foglalt sanctio pragmatica jogelismerés a multa nézve és e tekintetben, úgy vélem, az imént említett levélben foglaltak ez állításomat erősen támogatják, mennyiben ebben oly alkotmányról van szó, mely a pragmatica sanctio alkalmával kötött viszonylagos szerződésnek szolgált tárgyul. Tehát elismerte a királyi hatalom birtokosa már 1723-ban azt, hogy Magyarország saját alkotmánynyal bíró állam, s hogy Magyarországnak már ekkor saját jogalapon fejlődött közjoga volt, mely annak függetlenségét biztosította. Ez az alkotmány és közjog pedig 1723-ig igen súlyos s megsemmisítésére célzó támadásoknak volt ki-

téve, mert a XVI-ik század nem vonult el Magyarország fölött sem súlyos alkotmányküzdelmek nélkül. A XVI-ik század Európa annyi országában az alkotmányosságra a megpróbáltatás ideje. Ekkor történt, hogy V. Károly és II. Fülöp Castiliának és Aragoniának szabad alkotmányát eltörölték; ekkor történt, hogy Franciaország rendi országgyűlése utoljára gyűlt össze a nagy forradalom előestéjén való utolsó egybejövetele előtt (Freeman). Az absolut monarchia megalapítására irányuló czélzatok nálunk sem hiányoztak s voltak epochák, hol csaknem czélt érni látszottak.

Ama kor államjogi iránylatait és elveit Kolb a következő rövid, de találó vonásokban jelzi: «Schon während des Mittelalters hatten die Fürsten begonnen ihre Macht bei jeder Gelegenheit zu erweitern und, soviel möglich, zu einer unbeschränkten auszubilden. In Frankreich, England und Spanien sah man bald das ganze Streben der Könige auf Erweiterung ihrer Hausmacht, Niederdrückung der ehemaligen Reichsvasallen, und Schwächung und Vernichtung der ständischen Rechte gerichtet. — Es wurden unter gleichmässiger Vernichtung jedes historischen, wie jedes vernünftigen Rechtes ganz neue Behauptungen über die Machtvollkommenheit der Herrscher aufgestellt; neue seltsame Theorien besonders über Majestätsbeleidigung gebildet; Land und Leute wurden für Privateigenthum der Könige erklärt, über welche diese nach Laune und Willkür verfügen möchten. Sie sollten durch «Gottes Gnade» unmittelbar eingesetzt, die ganze Welt sollte gleichsam nur ihretwegen vorhanden sein». (Kulturgeschichte II. k. 416., 417. l.)

Ebből folynak azon mai német államjogi teoriák, melyeket előbb megemlítettem, melyeket nálunk ma egynémelyek lényegesebb jogainkra alkalmazni akarnak.

Kossuth így ír 1847-ben: «De az mégis magasztos látvány, hogy ez ország mióta Magyarország, absolut monarchia nem volt soha. Egyetlen példa az európai continensen».

Kossuth ezen tétele azonban teljes tisztaságában csak akkor lesz megérthető, ha Csemegit idézve, reámutatok arra, hogy: «Magyarországon is voltak súlyos és nagy viszályok, de a történet mindig azt mutatja, hogy a villongások erőszakos-

ságai a jog erejének győző hatalmát soha meg nem törhették, s az egy ideig elnyomott alkotmány mindenkor ugyanazon fejedelem által állított helyre, ki azt rövidebb vagy hosszabb időn át megsértette és mellőzte».

Majd így folytatja Csemegei:

«Angliának egy és ugyanazon alkotmánya volt a Plantagenetek, a Tudorok, a Stuartok alatt; s mégis egy VIII. Henrik, I. és II. Károly, II. Jakab minden biztosítékok fölforgatásával, a korlátlan kényúr teljhatalmával uralkodtak Anglia fölött; de azon jogellenes tények, melyek Anglia törvényes szerkezetét megrengették, nem érvényteleníték köztörvényét, s a viszonyok fordultával, a jog és biztosítékai souverain elismerésre jutottak. (L. Jogvesztés elmélete című művet. 46., 47. l.)

A magyar közjog evolutiójának olykor erőszakosan megszakított folytonosságára igen alkalmazhatók Windscheid eme szavai: «a jog nem szűnik meg jog lenni, azáltal, ha érvényesítése bizonyos időben és mostoha viszonyok között hajótörésszerűen szenved».

Macaulaynál olvassuk: «bennünket hosszas tapasztalat megtanított, hogy veszély nélkül az alkotmány semminemű sérelmét sem hagyhatjuk észrevétlen... Míg a kormányzat szelleme általában szelid és népszerű volt, hajlandók voltak fejedelmőknek némi szélesebb tért engedni (p. o. nálunk I. Lajos és I. Mátyás alatt). Azonban az engedékenység nem volt határtalan; nem cselekedett bölcsen, a mely király sokáig bizott az angol nép ez engedékenységében. Megengedték olykor az alkotmányosság vonalát áthágnia; de a maguk részére is követelték a jogot, e vonalt átlépni (az aranybulla ismert ellenállási záradéka), valahányszor a király visszaélései által fölriasztattak. Ha nem elégelvén egyesek alkalmi elnyomását, nagy tömegeket merészelt elnyomni, alattvalói tüstént a törvényekre, s ha ez nem volt elég, a csaták istenére hivatkoztak. («Ha a király személyes föllépése veszélyesnek látszik előtök az ország nyugalma, a nemzet javára nézve, kemény szóval kelnek ki az uralkodó ellen, figyelmeztetik őt kötelességére», írja Marczali, l. most idézett mű. 60. l.). Hosszu, heves és kételkedéses volt a harc a két elv között. Négy uralkodás folytán tartott. Pártütéseket, pörbefogatásokat, zendüléseket, ütközeteket,

ostromokat, számüzéseket, birói mézárásokat idézett elő. Olykor a szabadság, olykor a királyság látszott veszendőben lenni. Számos éven át Anglia ereje fele része a másik fele rész elleni működésre volt fordítva.

Bocskay, Bethlen, I. Rákóczy fegyveres mozgalmai a korlátolt egyeduralom biztosítását czélozták, a fönnálló régibb törvények, pactumok stb. alapján: *«De hogy lehet az egyeduralmat korlátoltnak mondani, ha sohasem szabad erőhatalommal élni, még utolsó szükség esetén, a végett sem, hogy a korlátokat fentartsák»* (Macaulay).

«Bátran merem mondani, hogy a magyar nemzet a szó igazi értelmében forradalmat soha sem ismert, mert mi a forradalom, vágy és törekvés erőszakkal megváltoztatni azt, a mi törvényesen fönnál. Pedig a magyar nemzetnek összes harczi nem azért, hanem épen a fönnálló törvények és a létező alkotmány védelméért folytak.» (Tisza Kálmán, Nagyváradon, 1896 jun. 25.)

Gervinus írja: «Anglia hű maradt előbbi történelméhez, melyben minden forradalom csak régibb s megtámadott jogok védelmére és helyreállítására szorítkozott.»

De ezektől eltekintve, a nemzet minden más módon is igyekezett alkotmányát biztosítani. A nemzet élete a közelmúltban folytonos alkotmányérti küzdelem, az országgyűlések sohasem lehettek nyugodtak még az iránt sem, mit a legnagyobb egyetértéssel elhatározott, hogy nem fog-e elvettetni, vagy egyébbé átmódosíttatni az, mit az ország közóhajkép előterjesztett, p. o. az 1587., 1604. évi esetek, melyek ellen az 1618. XXVIII. t.-cz. akar biztosítékul szolgálni. De ugyanazon korban Angliában is, a «Petition of rights», a «Habeas corpus» stb. daczára a kormányzatban sok önkényuralmi tendentia mutatkozik. Anglia ép úgy mint honunk, nem nevezheti a XVI. és XVII. századokat az alkotmányosság virágzó epochájának, ugyanakkor Magyarországnak súlyos lét- és alkotmányérti küzdelmei közepett sem volt magasabb vágya, mint hogy föntartsa, biztosítsa azt, mi ősidőktől kezdve elévülhetlen tulajdona volt.

De a XVI. és XVII. századokban, úgy a későbbi kor gravaminális országgyűlései megmentették a magyar közjog elveit, s épen mivel mindig conserválni törekedtek, a jogfolytonosság

iránti ragaszkodást élénken föntartották a közszellemben. A positiv törvényeken nem sok áldás volt, de a törvényesség melletti buzgalom és annak érdekében való óvástételek gyümölcsözők maradtak jövőre is.

Jellemzőleg mondá Szilágyi Dezső 1891 febr. 23-án: «nem abban a betűben, a mi az alkotmányban van megírva, van az igazi és legfontosabb biztosítéka egy nemzet önállóságának és függetlenségének, hanem abban az erőben és alkotmányos szel­lemben, a mely a törvényben megírt függetlenséget és az abban biztosított jogokat és szabadságot érvényesíteni is tudja».

Hogy pedig mily nagy volt a nemzet ragaszkodása alkot­mányához, semmi nem igazolja jobban, mint azon tény, hogy a törvénytelen abszolút hatalom által behelyezett helytartó, Ampringen Gáspár, 1679-ben Magyarországból távozva, maga javasolja, I. Leopoldnak, állítaná helyre az alkotmányához oly­annyira ragaszkodó nemzet törvényes igazgatását. (L. Korneli 106. Hist. Leop. I. 561. Rumynál I. 65. Wagner Annat. Scep. II. 44. Memoires du C. Bethlen N. Hist. des revol. VI. 357. 1.)

Itt következik be a magyar közjog evolutiójában az a nagy fordulat, mit Ihering szavaival a következőkben illusztrálhatok: «A világ minden joga kiküzdett, minden jogszabványt, mely hatályban van, előbb azoktól, kik ellene szegültek, ki kellett küzdeni, és minden jog, legyen az egyes avagy egy nemzet joga, föntartására ezek folytonos éberlétét tételezi föl. A jog nem logikai, hanem hatályfogalom». (Küzdelem a jogért. 16. l.)

Hú képe ez helyzetünknek 1687-ben. Jogaink elismertet­tek, de utalás volt ebben arra is, hogy a jogok elismerése ön­magában véve még nem elégséges.

Az 1687. évi II. t.-cikkekben, midőn a nemzet a Habs­burg-ház fimaradékai részére lemond a kir. választási jogról, ellenszolgáltatáskép kiköti azt, hogy: «et erga semper, totiesque, quoties eiusmodi Inauguratio instauranda erit, præmittendam præinsinuatorum Articulorum Diplomaticorum acceptationem, seu Regiam Assecurationem, deponendumque superinde Iura­mentum, in ea, qua a Majoribus suis præstitum esset, forma; Diætaliter intra hoc Regnum Hungariæ rite coronaturi». A III-ik t.-cz. Károlyra vonatkozólag is kiterjeszti ezt.

Ez volt az alkotmányos egyeduralmi elv első és valóban

hatályos becikkelyezése az önkényuralom classicus századában. Mert, a ki magyar törvényben a koronázást magára és utódaira nézve kötelezőnek elismeri, az elismeri a magyar közjog minden követelményét, a jogfolytonosságot, mivel nálunk a koronázás ténye egymagában véve sem egyéb, mint jogelismerés. Míg Európa más államaiban a koronázás vagy merőben kiment a szokásból, vagy csupán külsőséggé változott, addig nálunk épen maradt az a középkori pompázásnak csaknem minden részleteivel és belső jelentőségével. Európa többi államai alkotmányos fejlődése félbeszakadt, a melyik megtartotta is, t. i. Anglia, más anyagi és szellemi garantiákkal birva, nélkülözheti azt a morális biztosítékot, melyet nekünk a koronázás ad.

Nálunk a koronázáskor mind a nemzet, mind a trónt elfoglaló uralkodó számba veszi, recapitulálja az összes alkotmányos jogokat és kötelezettségeket s a koronázó országgyűlések többnyire az egészen, vagy némely fontos részeiben megcsorbitott alkotmányban, nemzeti jogokban és kiváltságokban való «restitutio in integrum»-ok valának.

Ha a Habsburg-ház fimaradékának magvaszakadása nem fenyeget, úgy a most idézett törvényczikkek, mint látjuk, teljesen elegendő jogelismerést és jogfejlesztési alapot nyújtottak volna, de III. Károly királyt aggasztván dynastiája sorsa, újabb módokhoz nyult.

Mielőtt azonban ez 1712 és 1723 közt megtörténhetett volna, a nemzet jogi életében két nevezetes és igen figyelemre méltó momentum merült föl, az egyik volt a szathmári pacificatio, a másik az 1715. III. t.-cz. megalkotása.

A szathmári pacificatióra okot adó ismert tényeket most mellőzöm, ennek elősorolásába nem bocsátkozom. De tárgyam szempontjából hangsúlyozom, *hogy ez valóságos szerződés a király és a nemzet között*, melynek IX-ik pontja a legteljesebb jogelismerés. Bár törvénybe iktatva nem lett, joghatálya félreismerhetlen fontosságú.

Az 1715. III. t.-cz. legvitalisabb alaptörvényeink egyike, mely az 1723. II. t.-cz. 9. §-ába is belefoglaltatott. Ez is jogelismerés és jogfejlesztési alap.

Károly újabb módzatait, illetve terveit valósítandó, a magyar országnagyokkal már az 1713. április hó 19-ét megelőzőleg

folytatott tanácskozásokat (t. i. a nőági örökösödés érdekében). Így p. o. 1712 jul. 12-én folyt le egy conferentia, melynek tagjai voltak Esterházy Pál nádor, a szász herceg cardinálprimás, Erdődy György országbíró, Pálffy János bán, Pálffy Miklós koronaőr és Csáky Imre kalocsai érsek. E tanácskozmány nem hagyta figyelmen kívül Magyarországot annyira féltett államiságát, erre nézve a tanácskozmány abban állapodott meg, hogy a nőnembeli utód nevében Magyarországnak s kapcsolt részeinek már most mindenkorra változhatlan hitlevél adassék ki, hogy az ország szokásait és törvényeit megtartja, és ezen országot nem más örökös tartományok módjára, hanem magának az országnak már létező vagy a jövőben országgyűlésileg alkotandó törvényei szerint fogja kormányozni s mindazon területet, mely egykor a magyar koronához tartozott s vagy már visszafoglaltatott, vagy a jövőben visszafoglaltatik, Magyarországhoz visszacsatolandja, és semmi szín alatt el nem idegeníti.

Hogy mennyire szerződéses viszonynak tekinté a magyar nemzet a királya s a maga közti viszonyt, kiderül azon fölratból, melyet hg Esterházy Pál nádor s társai intéztek III. Károlyhoz a nőági örökösödés elfogadásának kérdésében, hol annak lehetőségét tizenegy föltételhez kötötték, mondanom sem kellene, hogy eme föltételek az 1723. I., II., III. t.-czikkbe, mint ilyenbe átvétettek. (1712 jul. 8.) (L. Budapesti Szemle, XIX. k., 1864. Szalay László czikkét 267—278. l.)

Nem érdektelen ezzel összefüggőleg azon levelezés sem, mely 1722-ik év elején Pálffy Miklós nádor és Szluha Ferencz nádori ítélőmester között váltódott (l. Budapesti Szemle XIX. k., 273. s k. l.). A nádor így ír 1722 február 21-én Szluha Ferenczhez: «Vajjon mit lehetne minékünk a successióért kérnünk fölséges Urunktól, ne terheltessék Kegyelmed kevéssé papirosra föltenni és énnekem sub manu kezemhez küldeni». Szluha Ferencz akkor még nehézségeket támasztott, s újból fölhívja őt ekkor a nádor, hogy az örökösödés elfogadásáért, mit kíván az ország viszont eredményül. Szluha Ferencz ekkor egy halmaz időszerű gravamen orvoslását hozza föl, megjegyzi azonban, hogy: «az is bizonytalan, mily viszonyba jutand Austria s vele együtt Magyarország is ily női örökösödés esetében a német

birodalomhoz. De aggasztja őt az is, hogy a *pragmatica sanctio* szorosabban kapcsolná Magyarországot Austriához. Hogyan lehetne pedig a független Magyarországot összekötni Németország egyik tagjával? stb.

Megjegyeztetvén e helyütt, hogy mind e kérdés az 1712. évi július 7-én tartott *conferentia* alkalmával is fölmerült. Miről alább bővebben emlékezem meg.

Most tehát elég azt tudnunk, hogy az 1722. évi országgyűlés megnyitásakor a *sanctio pragmatica* törvénybe iktatása, úgy a király, mint a nemzet részéről el volt határozva, s a kölcsönös föltételek iránt hallgatag meg volt az egyezés. Nincs tehát igaza Várady Gábornak, midőn 1867-ben a 67-es bizottság ülésén azt állítá, hogy a *pragmatica sanctio* rögtönözve fogadtatott el.

Ellenkezőleg, az 1722/23. évi országgyűlés rendei, mint az angolok 1688-ban, hogy azon kérdések, a melyek fölött a Stuartok (nálunk a Habsburgok) és a nemzet viszálykodtak, soha többé föl ne merüljenek, elhatározták, hogy az oklevélbe, a melylyel az orániai herceget és hercegnőt a trónra meghívják, s a melyben az öröködési rendet megállapítják, az alkotmány alapelveit a legvilágosabb és legünnepélyesebb módon ki fogják fejezni. Ez okirat «Declaration of Right» név alatt ismeretes. (Macaulay nyomán.)

Szóról-szóra ez ismétlődik a sanctio pragmatica törvénybe iktatása alkalmából.

Salamon Ferencz e tényt a következőkben bizonyítja: «És a magyar nemzet, mely 1723-ban századokra kötö le magát, már ennél fogva sem tekinté, nemhogy közönséges törvénynek, hanem közönséges államszerződésnek sem az akkori I. és II. törvényezikket. És azért sohasem biztosítá ünnepélyesebben 1222 óta a maga ősi alkotmányát, melyet ép úgy századokra látott megörökítve, mint az uralkodóházat s általa a többi tartományokkal való uniók». (A magyar kir. szék betöltése és a *pragmatica sanctio* 185. l.)

Valamint az angolok ma is szorosán ragaszkodnak a «Declaration of Rights»-hez s azzal mintegy symbolizálják alkotmányok biztosítékát, úgy ragaszkodunk mi ma a *sanctio pragmatica*éhoz, mert e törvényből (1723. I., II., III.): «mely szinte

a magyar nemzet s fejedelme közti törvényszerű s statusjogi pactum conventum — kiviláglik, hogy :

«Magyarország hozzákapcsolt részeivel s tartományaival
a) független (indepens, unabhängig, independent); *b)* szabad ország (Regnum liberum, freies Reich, Royaume libre; *c)* van saját állodalmissága (consistensia propria, eigene Staatlichkeit); *d)* van saját alkotmánya (propriam constitutionem, eigene Constitution) és saját kormányzási alakja (propriam regiminis formam, eigene Regierungsform); *e)* törvényszerű örökös királya (legitimum hæreditarium regem, rechtmässigen erblichen König, Roi hereditaire); *f)* más országoknak vagy népnek alá's mellé nem rendeltje (non obnoxium); *g)* saját törvényekkel és szokásokkal, nem más tartományok és országok modorában országlandó, s kormányzandó.

Mindez oly független önállóságot jelent, milyennek lenni kell egy önálló szabad politikai állodalomnak. — S mind ez minden mást fejez ki csak összeköttetést, egyesítést nem, annál kevésbbé valami közbirodalmiságot». (L. Szabó Béla: A m. kor. orsz. statusjogi és mon. állása a pr. sanct. szerint. 1848. 12. 1.)

Majd így folytatja Macaulay: «*A «jognyilatkozat», mely semmit sem tett törvénynyé, mi azelőtt törvény nem volt (kivéve nálunk a nőági öröködést), magában foglalta csiráját mindazon jó törvényeknek, melyeket százhatvan év alatt (nálunk 1723 óta) hoztak és a melyeket ezután idők folytával, a közjó előmozdítására s a közvélemény kívánatai teljesítésére szükségesnek fognak találni».*

Boutmy írja: «la declaration des droits de 1688 n'a nullement le caractère philosophique... Dans la discussion, le preambule et le texte, il n'est question que de traditions et d'origines, nullement de principes et d'axiomes. Les lords parlent bien d'un contrat originel; mais il s'agit ici d'un contrat immemorial entre le Roi et le peuple, non d'un contrat abstrait entre la société et ses membres; cela n'a rien de commun avec les theories de Rousseau. Les libertès que l'on revendique sont definies: les vraies, anciennes et indubitables libertès des sujets de ce royaume. Ce n'est pas là une théorie qui donne ses raisons; c'est une antique propriété qui produit ses titres». (Etudes de droit constitutionnel. 59. s k. l.)

Kiindulási pontom tehát megfelel a valónak, mert a sanctio pragmatica törvénybe iktatása elismerése a múltra nézve annak, hogy Magyarország korlátozott monarchia «és hogy a magyar királyi szék iránti rendelkezés a nemzet inhærens joga, hogy ez inhærens jogánál fogva engedélyezett a Habsburg-háznak igényt a magyar királyi székre, de engedélyezett szoros értelmezésű kötés (act of settlement) útján s határozott feltételek alatt, ép úgy, mint Angliában van». (Toulmin Smith angol jogtudós nyílt leveléből (1861) Russel János angol külügyministerhez. Ghyeczy Kálmán 1865 okt. 1-én egész ily értelemben szólt.) Jövőre nézve pedig elég utalnom, az 1741, 1790/91, 1847/48—1867. évek nagy alkotásaira, melyek mindannyian az 1723. I., II., III. t.-cz.-be iktatott pragmatica sanctio aegise alatt keletkeztek. Joggal írhatta tehát Zsedényi Ede a «Pesti Napló» 1860 nov. 23-iki számában: «a sanctio pragmaticára az idő, a történet és a siker az elidegeníthetetlen jog szentségének bélyegét üté».

«Ils sont inprescribibles ils sont inviciables, et sacrés. C'est une consequence de la légitimité une espèce de dogme politique qui est devenu comme le fondament et la pierre angulaire de nôtre droit publique.» (Dupin. Degraines. Annales du Barreau. XIII. k., 484. l.)

Egy hosszú és küzdelemteljes epochát zár be az 1722/23. évi országgyűlés, egy más és eseményekben nem kevésbé gazdag epochának képezi egyidejűleg kiindulási pontját. De a kort, t. i. az 1722/23. évi országgyűlés korát, ismerve, — a magyar nemzetet, büszkén tekinthet reá nagy alkotására. Horváth Mihály írja: «A megtörhetlen hűséget nemzeti intézményeihez és szabadságához, melyekért vérét, javait, jólétét feláldozni nem habozott, végre is siker jutalmazta. A nemzeti függetlenség, az ősi alkotmány, bár vértől ázva, meg lón mentve; a szabadság életfája, bár lombjaiban a vihartól megkuszálva, gyökerében szilárdan maradt ép azon korszakban, midőn, az egy Angolországot kivéve, a kényuralom özöne a nemzetek alkotmányos szabadságát mindenütt elborította».

III.

Ismeretes azon föltevés, mely némely oldalról alkalomadtán fölhangzik, hogy a magyar közjogban sanctio pragmaticáról szólani egyáltalán nem lehet, a ki mégis a magyar közjogban ezt használja, akarva nem akarva az 1713. évi ápril 19-én kelt családi rendelkezésre utal, a mely pedig Magyarországra nézve nem érvényes. Ez a föltevés azonban nem áll meg, ez a föltevés a dolgok egyoldalú fölfogásán s a magyar közjog lényének nem, vagy czélzatos félreismerésén alapul.

A családi törvényt, mely sanctio pragmatica nevet visel, III. Károly király (mint német császár e néven VI-ik) 1713 év ápril 19-én hirdette ki Bécsben az osztrák s többi tartományok főméltóságai előtt. Jelen volt ez alkalommal ugyanott gr. Pálffy Miklós országbíró, gróf Illésházy főcancellár és gróf Kornis erdélyi alcancellár. Ebből vonja le Lustkandl azt, hogy: «Die pragm. Sanction auch für Ungarn und Siebenbürgen in gleicher Weise, wie für die übrigen Erbländer mitbegründet, und auch schon das erste Mal zugleich mit für diese Länder kundgemacht war». (Das ung.-österr. Staatsrecht. 226. l.) Ezen uralkodói ténykedés azonban Magyarországra nem terjedett ki, mit az igazol legjobban, hogy III. Károly 1715-ben szentesítette az ismert III. törv.-czikkelyt, mely az uralkodóház kihalása esetére a szabad választási jogot biztosítja a nemzetnek.

1723-ig tehát, vagyis a becikkelyezésig az úgynevezett *pragmatica sanctio* Magyarországra nézve nem létezik, s kötelező sem lehetett. A nőági örökös kiterjesztése Magyarországra nézve ünnepélyes és viszonos szerződés által történt, illetőleg meghatározott föltételek mellett a fejedelem és a nemzet egyesült akaratából jött létre s törvénybe iktattatott. («Sokan csak az 1723. I. II. t.-cikkeket értik a magyar *pragmatica sanctio* alatt, ezek tartalmazzák az örökösési rendet, míg mások a III. t.-cikket is ide számítják, a mely a föltételeket sorolja elő ismételten. Idevonatkozólag a törvényben sincs megállapodás, s az 1867. XII. t.-cz. egészen világosan, mind a három t.-cikket érti a *pragmatica sanctio* alatt.») (Nagy Ernő Magyarorsz. közjoga III. kiad. 210. lap.)

Köztudomás szerint három alapeszme van declarálva mindazon örököségi szabályzatban, melyet III-ik Károly ápril 19-én megállapított s utóbb az örökös tartományok által, mint *pragmatica sancti*ót elfogadtatott, — úgy az 1723. I. II. t.-cikkekben 1. A nőágak örökösödése. 2. Az elsőszülöttségi sor. 3. A felosztatlan birtoklás elve; *e részben tehát az 1713. évben kelt s az örökös tartományok által elfogadott pragmatica sanctio s az 1723. évi I. II. t.-cikkek megegyeznek.* Deák Ferencz azonban ismételve utalt arra, hogy lényeges közjogi természetű különbségek vannak az 1723. I. II. t.-cikkbe iktatott *pragmatica sanctio* és a Bécsben 1713-ban kihirdetett örökösödési határozatok közt.

A) Az 1713-ban kihirdetett határozatokat III. Károly abszolút hatalmával állapította meg, *az 1723. I. II. t.-cikkbe iktatott pragmatica sancti*ót pedig *a nemzet országgyűlésileg decretálta s a király beleegyezésével s hozzájárultával emelte törvénynyé.*

De tudni kell azt is, hogy az 1723. I. II. nem puszta becikkelyezése az 1713. évi családi rendelkezésnek, a mint az az országgyűlés akkori tárgyalásainak menetéből és a fönmaradt iratokból is kiderül (l. Salamon Ferencz id. műve 170. 198. lapjain.). Utal erre már Schwartzner is (Statistik des Königreichs Ungarn. 1811. II. k. 27. 28. l.) mondván: «im Jahre 1722/23 auf dem Reichstage zu Pressburg durch I. und II. Artikel des damals abgefassten Reichsschlusses . . . die pragmatische Sanction als Ungarisches Staats-Grundgesetz einstimmig anerkannt, . . .» majd így folytatja: «In das ungarische Gesetzbuch ist dieselbe nicht von Wort zu Wort eingerückt, nur ihr Hauptinhalt wird daselbst summarisch angezeigt». Cziráky művében pedig ez áll: «Sanctio *pragmatica*, a *compluribus scriptoribus recitata*, *codicem domesticum per extensum ingressa quidem non est*; *provocatur tamen ad illius essentialia Instituta*; *ordinem videlicet succedendi, ac indivisum Monarchiae gubernium, in uno eodemque Capite regnantis Familiæ conjunctum*». (Conspetus Juris Publici Regni Hung: 73. l. 77-80. §§-ig.) A most idézett műben ez is előfordul (14. l. §. XXVI.): «*servatam nonnisi ad casum defectus alterius Regis eligendi libertatem: Inaugurationis solennis et præstandi soliti Juramenti necessitatem; disces demum hac ipsa solenni occasione simul Jura, prærogativas, libertates Statuum, et Ordinum Regni, Partiumque eidem adnexarum,*

Transscripta ad successores obligatione, inviolabiliter conservandas decerni». Somsich' Pál ismert művében «Das legitime Recht Ungarns und seines Königs» 50. 51. l. így ír: «In jenem Jahre (d. i. 1723) nach Beilegung aller Hindernisse, die pragmatische Sanction, mit allgemeiner Bestimmung der ungrischen Stände, in dem Gesetzbuche eingetragen worden in welchem das gute Recht des erlauchten Herrscher Hauses für Krone Ungarns, sowie seine Pflichten diesem gegenüber festgestellt und gegenseitig geheiligt worden sind.» Birtokomban van egy a Kovachichok gyűjteményéből származó e század elején előadási s tanulási célra használt irott közjogi mű, ebben is a következők foglalták: «qua illum tandem liberavit Sanctio Pragmatica ab Hungaris anno 1722 omnium ordinum Suffragatione recepta, et anno proximo in legem patriarum codicem relata.»

(Lustkandl állította, hogy a sanctio pragmatica határozatainak az 1723. évi törvényekbe lett fölvétele csak pusztá beczikelyezése az 1713. évi Hausgesetznak, ugyanazért a kettő közt nincs és nem is lehet különbség. Ez állítását nemcsak Deák czáfolja meg (Adalékok 57. l.), hanem az előzményekből kiderül az is, hogy e tétel jóval előbb alapelve volt már a magyar közjognak, Deák műve megjelenése előtt ez már elfogadott tény volt, Deák csak sanctionálta ez ismert tényt.)

B) Nem kevésbé lényeges azon különbség, hogy III. Károly 1713-ban kelt declaratiója az *elválhatlanságon és feloszthatlanságon kívül semmi más conditiót nem foglal magába, addig az 1723. I. II. III. t.-cikkekben foglalt megállapodások lényeges föltételeket is tartalmaznak. Az 1723. II. t.-cz. 9. §-a határozottan kimondja, hogy: «ekképen a fölséges austriai házbau behozott és elismert nőági öröködést a fönnebb leirt sor szerint megállapítják, kiterjesztvén most akkora az 1687. II. és III., valamint az 1715. II. és III. törvénycikkeket.»*

Elég arra utalnom, hogy emez nagyon is ismert garantialis törvények intentiója csekély idő kivételével mindenkor megtartott, Magyarország 1723 után is függetlenül és saját alkotmánya szerint hozta törvényeit és lön kormányozva (l. az 1861. évi két föliratot. Deák ismert «Adalékok a magyar közjoghoz» című művét, ez fölment minden további bizonyítástól).

De reá kell utalnom arra is, hogy 1723-at megelőzőleg, ugy után az örökös tartományok helyzete mindenkép különbözött Magyarországtól. Ugyanis 1723-at megelőzőleg majd ismét innen számítva az osztrák örökös tartományok a német római birodalomhoz tartoztak, 1815 után 1866-ig pedig a német szövetséghez. Magyarország soha sem egyik sem másikkhoz nem tartozott. Az 1566. évi augsburgi német birodalmi gyűlés 69-ik articulusában ez olvasható: «dass solche Landschaft (utalás van a magyar királyságra) im Heil. Reich Teutscher Nation in nichts Verwand oder zugethan». Az 1815. évi junius hó 8-án kelt német Bundesactban ismételve csak az osztrák császár fordul elő megemlítve, de sehol sem a magyar király. Az 1820. márcz. hó 2-án kelt patens 5-ik pontja elősorolja az osztrák monarchia azon tartományait és területeit, melyek a német Bundhoz tartoznak, de Magyarország nagyon természetesen abban nem fordul elő. 1851-ben az akkori osztrák kormány a drezdai conferentia alkalmából azon javaslattal állott elő, hogy nemcsak örökös tartományaival, de a magyar királysággal és az olasz birtokokkal is belép a német szövetségbe. Ezen terv azonban az európai diplomatia által oly ellenszenvvel fogadtatott, hogy a Schwarzenberg kormány 1852. évi február hóban felhagyott ez eszme valóításával, így tehát Magyarország az absolut uralom alatt sem tartozott a német Bundhoz. (Az 1765. XXX. t. cz. is tiltakozás az ellen, mintha Magyarország vagy annak bármely része az «Austriacum status corpus»-nak tartozéka lenne.) Lustkandl (id. m. 307.) tehát valótlanságot állít, midőn ezt írja: «die oesterreichischen Länder mindestens seit der pragmatischen Sanction eine einheitliche Gesamtmonarchie gebildet haben, wovon Ungarn auch ein specieller Theil war» (l. Deák válaszát Adalékok 159. l.).

A *pragmatica sanctio* elfogadása után Mária Terézia lépett elsőbben a trónra, ő azonban az 1723. II. 9. §-ban felhívott föltételnek, az 1687. II. III. t.-cz. értelmében eleget tett, kiadta a hitlevelet, magát megkoronáztatta stb. az 1741. VIII. t.-cz.-ben Magyarország jogait elismeri, s kijelenti, hogy Magyarországot a többi örökös tartományok módjára nem fogja kormányozni.

II. József az imént említett föltételeknek nem tett eleget. Kijelenté azonban ő is 1790. évi jan. 28-án, hogy: a lefolyt

(1789.) évi december hó 18-án királyi szavunk lekötésével ígértük, az 1723. II. t.-cz. értelme szerint törvényes megkoronázásunkkal és hitlevelünk kiadásával . . országgyűlés megtartását . . » stb. . . . A jogfolytonosságnak tehát eleget tett II. József is, kora halálán mult, hogy ígérését be nem válthatta. II. József azonban Magyarországon a koronás király jogait nem gyakorolhatta, sőt az 1790/91. XXXII. t.-cz. még a magánosok részére kiadott adományleveleit és privilegiumait is érvényteleneknek nyilvánította.

II. Leopold ellenben trónra lépte után, az alkotmányi követelményeinek eleget tett. 1790. márcz. 29-én kelt országgyűlést hirdető okmányában ezt nyíltan ki is fejezi, mondván : « kormányunkat a trónöröködéstről szóló törvények teljesítésével akarván kezdeni, stb. . . . Ő szentesítette ama nagy horderejű 1790/91. X. t.-cikket, melyre nézve b. Kemény Zs. a Pesti Napló 1861. évi márcz. hó 9-iki számában így ír : « megjegyzendő, hogy a *pragmatica sanctio* egyszer az országgyűlésnek magyarázata alá is került. Meg kell említenem, hogy az 1723. II. 5. 6. 7. §§-ai egy mondatban akarták mindazt kifejezni, a mi mint *paraphrasis* az 1723. I. t.-cikkre vonatkozik. »

« Ennélfogva szövege oly facsarttá lett, hogy nemcsak *construálni* igen nehéz, de még félre is magyaráztathatott. . . . Az ily félremagyarázatokért vált, ha nem is szükségessé, legalább czélszerűvé a törvényhozás általi *interpretatio*, az ily félremagyarázások adtak alkalmat arra, hogy törvénykönyvünk az 1790/91. X. t.-cikkkel gazdagodjék. »

(L. még br. Kemény Zsigmond hason irányu cikkeit a Pesti Napló 1861. ápril 30. és május 3-iki számaiban.)

I. Ferencz 1792-ben eleget tett az 1723. II. t. cz. 9. §-ában írt föltételeknek, az 1825/27. III. t.-cz.-ben pedig az 1790/91. évi X. t.-cikket alaptörvénynek elismerve, annak megtartását igéri. Ferencz uralkodása alatt történt az osztrák császári cím fölvétele, hogy ez mennyire a magyar királyság önállóságának megóvásával történt, elég utalnom az 1804. évi patens (aug. 11-én kelt) főleg 3. és 4. pontjaira. De mivel ez Magyarországot *directe* véve nem érintette, utalok az 1807. évi országgyűlés *actáira* (l. 1807. évi nov. 7-ik LXXIII-ik ülést, 1807. évi országgyűlési irományokat 240. l. 50. p.), utalok az 1835. évi aug. hó 31-én,

1836. évi márcz. hó 28-án kelt királyi leiratokra, a melyben e kérdés a magyar közjog szempontjából minden további kétely ellen végleg tisztázottnak tekinthető.

Nem lehet azonban ép álláspontom tekintetéből mellőznöm Somogyi államtanácsos e tárgyra vonatkozó és 1806. évi szept. hó 6-án kelt előterjesztését, a melyben a következők is előfordulnak: «Denn es ist schon vor Allem sicher, dass Ew. Majestät das Königreich Ungarn nicht als Kaiser von Österreich, sondern als König von Ungarn besitzen. Ungarn stehet mit keinem anderen Reiche und ebenso wenig mit andern Nationen in Verbindung, sondern hat seine eigene Verfassung und hängt nur von seinem Könige, nämlich Ew. Majestät ab, endlich gehört Ungarn vermöge der Pragmaticae Sanction zwar zum Concretum der ganzen Monarchie, kann aber desswegen doch nicht nach Art der übrigen Erbländer regiert werden» (l. Wertheimer Ede: «Austria és Magyarország a XIX. század első felében» II. k. 75. s. k. 1.).

Ez tehát bizonyítja a legmagasabb körök fölfogását, hogy a pragmatica sanctiónak Magyarországra nézve mily hatást tulajdonítottak az osztrák császári cím fölvételekor.

V-ik Ferdinánd eleget tett úgy a sanctio pragmatica föltételeinek koronáztatásakor, valamint az általa szentesített 1848. évi törvényekben. I. Ferdinánd (nálunk V-ik) 1848. április 25-én alkotmányt adván az osztrák császárságnak, ennek első pontjában kijelenti, hogy az austriai császárságot képező minden országok és tartományok egy feloszthatlan monarchiát képeznek. A második pontban Csehországtól egész Vorarlbergig előszámlálvák azon országok és tartományok, melyek ezen feloszthatlan austriai császárság elemei és alkatrészei, de Magyarország és a magyar koronához tartozó országok e sorozatban elő nem fordulnak. (L. az 1878. V. t.-cz. 5. §-ához csatolt ministeri indokolást, mely kijelenti, hogy: «szemközt Austriával külön államot képezünk».)

Ezek után 1861 május 17-én br. Eötvös József bátran kijelentkezethatta, hogy: «a szilárdság miatt, melylyel a sanctio pragmaticához ragaszkodunk, az egységes Austria ábrándja nem létesülhet, hogy a dualismus, mely a birodalomban három századik létezett nem szünhet meg».

Az 1867. I. II. III. törvénycikkek, mind eme most elősorolt állításokat sanctionálják.

C) Lényeges különbség van a nőági örökösödés terjedelmére nézve is. Két főrésze van a nőági örökösödés megállapításának: egyik annak meghatározása, kikre terjed ki a megállapított örökösödési jog; a másik annak meghatározása, hogy a jogosultak minő sorral következnek egymás után az örökösökben. *Ez utolsóra nézve nincs különbség Magyarország és a többi örökös tartományok között.* Itt is, amott is az elsőszülöttségi sor van elfogadva; itt is amott is egyik ág kihaltával a másik jogosult ág következik ugyanazon sorral; minek természetes következménye, a mit a magyar törvény is kimond, hogy míg a jogosultak ki nem halnak, Magyarországon is ugyanazon örökösöt illeti a korona, kit az örökös tartományokban. *De nem áll ez egyformaság az örökösödési jog terjedelmére nézve.* Ugyanis az 1713-ban kihirdetett határozatok következőleg állapítják meg a nőági örökösödést: 1. a fiág kihaltával Ő felségének VI-ik Károlynak leányait; 2. azok kihaltával Ő felsége tesvérenek I. Józsefnek leányait; 3. ezek kihaltával Ő felségének (VI. Károlynak) nővéreit, vagyis I. Leopoldnak leányait; végre 4. minden e családból leszármazó örökösöt (und alle Linien des Durchlauchtigsten Erzhauses) illeti a trónörökösödés.

Ellenben az 1723. II. t.-cz. 5., 6., 7. §§-ai a nőági örökösödést a következőképp állapítják meg: «elsőbben is most uralkodó császári királyi fölségtől (III. Károlytól), azután ennek magva szakadtával a boldog emlékezetű I. Józseftől, ezek magva szakadtával a boldog emlékezetű Leopold császártól és királytól leszármazók s azoknak római katolikus vallásu, mindkét ágoni törvényes ivadékaik fognak öröködni». (Deáknak ez a fölfogása, az 1867. II. törvénycikkekbe iktatott koronázási hitlevélbe, (illetve annak negyedik pontjában) törvényszerű alapot nyert, írja Lustkandl «Oesterreichisches Staatswörterbuch» II. 289. l. Neki ez új, nekünk ez már egykoru a fönt idézett t.-cz. szakaszával. Jó az elismerés, ha néha későn jő is.)

Ezeket összegezve, megállapítható az, hogy a trónnak az egysége még a személyre nézve is megszűnik, ha I. Leopold császár és királynak minden ivadéka kihal; addig az előre

bocsátottak értelmében az örökös tartományokban a Habsburg-ház távolabbi nőágait fogja illetni az uralkodás.

D) Negyedik lényeges különbség az 1713. évi *pragmatica sanctio* és az 1723. I. II. t.-czikkbe iktatott *pragmatica sanctio* között az, *hogy amazokban a szabad választásról még a Habsburg-ház minden ivadékanak kihalta esetére sincs említés*, ellenben az 1723. II. t.-cz. 11. §-a értelmében, a mondott női vonal (1723. II. 5., 6., 7. §§-ok) mindenképeni elfogyása utánra tartják fenn maguknak a karok és rendek ősi és régi s helyben hagyott és bevett Szokásukat és Előjogukat a királyok választásában és koronázásában. (L. ezen különbségek igen eredeti alapos és találó fölfogását Polner Ödön id. m. 100 . . . 106. lapjain.)

Ez az érem legális oldala. Szigorún ezen az alapon állva, a következményeket ismerve, már most alig szenved kétséget az, hogy a magyar közjog terén említett *sanctio pragmatica* mit jelent. De van az éremnek egy más oldala, *ezt a kifejezést «sanctio pragmatica» szentesítette, az előbben tárgyalt értelemben a szokás, mi pedig nálunk törvényerejű tényező.*

Concedálom azt, hogy a Gesetz és Verordnungenok halmazában dolgozó német Staatsrecht író ezt nem érti meg, nem fogja föl, hogy a magyar közjog evolúciójában egyes tételek megnevezését, jelentőségét s jogi természetét az idők és politikai viszonyok határozták meg, s a nemzetnek nagyon is megvolt a maga indoka, hogy közjoga egyik vagy másik tételének mily nevet, mily hatást s mily természetet tulajdonítson. Laveleye Emil írja: (I. Kormányformák 4. l.) «A német tudományos munkák számosak, mert ez a felsőbb oktatás ágainak egyike, s több tanár adott ki teljes értekezéseket a közjogról (Allgemeines Staatsrecht). A történeti rész mindenkor biztos tudományossággal van azokban előadva; de az eredetiség gyakran hiányzik azon egyszerű okból, mert Németország még nem élvezte a teljes politikai szabadságot». A magyar nemzetnek ép oly szent tulajdona az arany bulla, a *sanctio pragmatica*, mint az angoloknak a «Petitions of Rights», a «Bill of Rights» vagy az «Act of Settlement»; a magyar nemzet ép oly kevéssé tér el fönnebb említett jogai tartalmától valamely *theoria* kedvéért, mint az angol.

Egy újabb történetíró Marczali Henrik (I. M. O. tört. VIII.

k. 222. l.) az 1723. I., II., III. t.-cikkre nézve ezt írja: «szembetűnő még, hogy a törvény szövegének minden látszólagos alázatossága mellett, mennyire fentartja Magyarországon önállóságát. Magyarország maga rendelkezik az örökösödés ügyében. Formailag abban áll ez a külön rendelkezés, hogy a *pragmatica sanctio*nak még nevét is kerüli, és hogy büszke következetességgel, alakilag semmiben sem különbözik egyéb törvényeinktől; s tartalmilag abban, hogy a szabad választás elvét . . . fönntartja» stb. . . .

Az 1723. I. II. t.-cikket tehát maga a törvény szövege nem nevezi *sanctio pragmatica*nak, benne e szó elő nem fordul, de az erdélyi 1744. III. t.-cikkben világosan és ismételve előfordul és félreismerhetlenül benne van a «*pragmatica sanctio*»: «*benigne statuerit, ut Divorum Maiorum Suorum Solidis Institutis insistendo, ea quæ de Primogenituræ ratione, in vim Legis perpetuo valituræ, et Sanctionis Pragmaticæ constituere, tum vero inter alia singillatim decrevere*» stb. Az 1723. I. t.-cz. 3. §-a pedig e szót *pragmatica sanctio* ugyan nem foglalja magában, de a következő szavakkal: «*Sed eius modi in Sacro Regni Hungariæ Corona, et Partibus, Regnis et Provinciis eidem annexis Successionem, eodem, quo Masculorum Primogenituræ Ordine secundum normam in reliquis Suae Maiestatis Sacratissimæ Regnis et Provinciis hæreditariis, in, et extra Germaniam sitis, iam per Eandem ordinatum, stabilitam publicatam, et acceptatam inseparabiliter habitaque in graduum æqualitate, eiusdem Linæ Prærogativæ Masculorum ratione dirigi, servari, et autodiri vellet*» stb., tehát, félremagyarázhatlanul hivatkozik az 1713. évi *pragmatica sanctio* név alatt ismert családi rendelkezésre, a melynek fő és lényeges intézkedéseit a megjelölt törvényezikkeknek idézett szakasza törvényerőre emeli. Innen van az első sorban, hogy a közjogi gyakorlat az 1723. évi I. II. törv.-cikkeket *pragmatica sanctio*nak nevezte el. A főrendek ugyan már akkor, mint *instrumentum pragmaticum*ról emlékeznek. (L. Budapesti Szemle 1881. 50. sz. 246. l.)

A magyar közjognak egyik sajátos ismertő jele, köztudomás szerint, az, hogy sok és nagy jelentőségű változás, mely benne történt, az írott törvények megváltoztatása nélkül ment végbe, a nélkül, hogy újra beczikkelyeztek volna valamely tör-

vényt, a nélkül, hogy újra kinyilvánították volna, mi a jelentése.

Igy van ez a magyar jogi fölfogásban azzal, hogy a közhasználat sanctio pragmaticát említ mindenkor, hogy az 1723. I., II., III. garantialis törvényeket így nevezik, végül, hogy egyiket mint másikat nevezve, annak jogi természetét szerződésnek tartja. Lesz alkalmam alább ezt igazolhatni 1790-től kezdve a mai napig terjedő adatokkal. De most megjegyzendőnek tartom, hogy bár a törvényhozásnak, a szorosán vett alkotmányos törvényhozásnak munkálkodása soha sem szünetelt s a törvényhozás becikkelyezései hosszú egymásutánban, mint határvételek politikai haladásunk útján, ép úgy válnak ki az új, mint a régi időben. *De ezek mellett egész sora volt a politikai változásoknak, — s ezek nem kisebb fontosságúak — mint azok, a melyeket a törvényhozás sorol föl, — a melyek minden törvényhozói becikkelyezés nélkül jöttek létre. Elméletileg általánosan elfogadott, gyakorlatilag általánosan alkalmazott politikai alaptételeknek egy egész törvénykönyve fejlődött ki, a nélkül, hogy törvényhozásunk formai alkotásaiban nyoma volna az útnak, a melyen át fejlődött* A politikai erkölcsnek egy egész rendszere áll ma fön, egész törvénykönyve ama szabályoknak, hogy mint viselkedjenek a politikai élet férfiai; ezek a szabályok sem a törvénycikkeken, sem a közönséges jogban sehol nem találhatók meg s tényleg mégis aligha tartanak kevésbé szenteknek, mint a Magna Chartába vagy a Petition of Rightbe beiktatott bármely elvek. (Nálunk az aranybullába, vagy a sanctio pragmaticába.) Szó sem fér ezen álláspontnak helyességéhez, a mely megegyezik azon hagyományos elvekkel, melyekhez a politikai élet emberei nemzedékeken át ragaszkodtak; de hiába keresnök efféle tanoknak legkisebb nyomait is bárhol írott törvénykönyvünkben (Freeman nyomán.)

Ki van mutatva, hogy alkotmányunk néhány nagy nyomatéku elve hallgatagon és a praecedens hatalmánál fogva erősödött meg, a nélkül, hogy írott törvénycikkeken alapulnának.

Az angol szabadság jellemző tulajdonsága, mondja Blackstone (Comment. I. 51. l.), hogy a közönséges jogszokáson

alapul, mely szokás bizonyosságot tesz arról, hogy az a nép önkéntes hozzájárulásával keletkezett, következésképpen azt, a hatalmát a néptől nyert parlamentnek szentül és sértetlenül meg kell tartania. («In like manner as Aulus Gellius defines the jus non scriptum to be that, which is : tacito et illiterato hominum consensu et moribus expressum» id. szerző id. mű 1809. évi kiadás 64. l.) Nálunk hasonló az eset.

A szokás érvénye és kutfői jelentősége mindenkor elismert tény volt a magyar közjogban, elég utalnom az 1790/91. X-ik törv.-czikkre, a koronázási hitlevelek és királyi eskükre, utóbb az 1869. IV. t.-cz. 19. §-ára. Werbőczy H. K. előbeszéd 10. és 11. címei ezt sanctionálják. A 11. cím 3. §-a szerint a szokásnak pedig három ereje van. T. i. Magyarázó, mert a törvények legjobb magyarzója; a miért is ha a törvény kétséges, a helyi szokáshoz kell fordulnunk, és ha az fölvilágosít, nem kell eltérnünk attól az értelemtől, a melyet a szokás adott». «Irott törvények, ha érvénnyel bírnak, minden esetre a legvilágosabb és leghatályosabb kifejezések, de semmi esetre sem egyedüli forrásai a jognak». (Hüppe S. «A lengyel alkotmány» 40. l.)

Sem Kossuthnak irataiban (l. II. k. 255—264. l.), sem Zsarnay Imrének (1861. máj. 27.), sem Révész Imrének (1861. máj. 31.), sem Gyóry Eleknek (1897. jan. 16.) nincs igaza ezek után azt állítani, hogy a magyar közjogban a «sanctio pragmaticát» használni nem lehet, mert ez alatt az 1713. évi családi törvény fog értetődni, melynek hatása Magyarország államiségára nézve káros. Az 1825/27. évi országgyűlésen nem radicál irányú egyén, ellenkezőleg a helytartótanácsos és conservatív baranyai követ Kajdacsy Antal vitatta, hogy a Pragmatica Sanctio nevezet hagyasson ki a nunciumból, mert az nincs a Corpus Jurisban. (L. a Vaszary Kolos által kiadott Guzmics naplót 41. l.) Révész Imre (1713. máj. 31.) beszéde tagadhatlan nagy tudományos apparatusal van szerkesztve, de egy hibája van t. i., hogy nézeteit folyton egyes törvényekre alapítja, de arra nem utal, hogy Magyarországon a szokás szentesíthet olyat is, mi a törvényben nem áll, a mire nézve a törvényhozó nem intézkedett. Erre nézve igen találóan Csemegi Károly így ír: «Elismerjük, hogy az államjog nem csupán azon törvényekből áll, melyek egy ország közjogának irott gyűjteményében foglalvák; hanem a szokáson

kivül azon leszármaztatások is ide tartoznak, melyek az államszerkezet és a törvényesen megállapított intézményeknek elvileg corrolariumait képezik, és amazokból az észlelet helyes szabályai szerint eredményeztetnek». (Jogvesztés elmélete 9. l.) Csemegi az 1860-as évek elején folyt nagy alkotmányi vitákban utal arra is, mi tárgyam szempontjából igen fontos, hogy: «mi a dolgokat nem a szavak, hanem a tárgy természete szerint ítéljük meg». (Id. mű 14. l.)

1861. évi június 4-én Deák Ferencz felelt Révész Imrének, e beszédben, melyet itt recapitulálnom nem szükséges. Deák Ferencz is arra a tényre utal, hogy a sanctio pragmaticát, mint ilyent a magyar jogfölfogás a magáévá tette, s azt mint ilyet szokás utján sanctionálta, oly értelemben, mint az az 1861. évi első fölrirat is kifejtette. Deák Ferencz beszédéből azonban a következő néhány sort kihagynom nem szabad: «nem jobb-e tehát világosan kijelentenünk mi az a *pragmatica sanctio* Magyarorszáiban, minők annak föltételei, mikép alakult? Nem jobb-e fölvilágosítani tehát e részben a külföldet, mint rémet látva a névben, kerülni annak megemlítését, zavarba hozni a külföldet az iránt, hogy mért nem merünk mi azon szóval élni, melyet ők mindnyájan ismernek, melyet törvényeink, pedig ép azon törvényeink, mikben annyi fontosságot helyezhetünk, ismételve használnak? *Én megvagyok győződve, hogy midőn a világ valamely kifejezést, vagy nevezetet közjogi nyelven megszokott, ha talán azzal egyre-másra vonatkozólag hibás fogalmat köt is össze, könnyebb ama hibás fogalmat rectificálni, mint a név használatától az embereket elszoktatni.* És ha mi azt mondanók a külföldnek: Uraim! az a mit ti *sanctio pragmaticának* neveztek, Magyarorszáiban nem *sanctio pragmatica*, hanem 1723. I., II., III. t.-cz.; — az 1848-iki törvények *sanctio pragmaticának* nevezik ugyanazt, de azért az hiba volt, s mi e szót használni soha többé nem fogjuk, mert annak használata veszedelmes lehetne, — a külföld semmi esetre sem fogna megérteni bennünket. Ha ellenben azt mondjuk: az a *sanctio pragmatica*, mely a magyar törvényben megemlítettik, lényegesen különbözik azon *sanctio pragmaticától*, mely 1713. ápril hó 19-én állapított meg; ha elmondjuk egyszersmind a lényeges különbség részleteit s jogalapját — a külföld jobban meg fog

érteni bennünket, mert nagyjában, úgy hiszem, már úgys tudja, hogy e különbség létezik».

Hogy Deáknak mennyire igaza volt, főleg a magyar ügynek külföldöni érdekei tárgyában, (bár némelyek ma az ő auctoritását diminuálják) kiderül abból, a mit 1865 nyarán az akkori francia kormány félhivatalos lapja a párisi «*Constitutionnel*» ír: «A *sanctio pragmatica* tehát Magyarország önállását, függetlenségét világosan fönttartotta. A nemzet ezen jogához minden időben szorosán ragaszkodott s ezen föltétel mellett szállott a magyar korona minden magyar királyra, ki a *sanctio pragmatica* megkötése óta Magyarország trónjára lépett». Semmi egyéb ez, mint az 1861. évi két fölirat illustringója. Most már midőn tudjuk, hogy a külföldnek irántunk érdeklődő sajtója 1860 óta a jól értesültektől nyert információknak megfelelőleg Magyarország jogos követelményeit a *sanctio pragmatica*val azonosította, különös lenne főleg ma, részünkről, ismerve az osztrák írók világga híresztelt fölfogását, jól felfogott érdekeink szempontjából egyszerre újabb megnevezésekkel és fölfogásokkal előállani és pedig azzal most már, melyet ellenfeleink eddig irányunkban állítottak föl, mi épen ellenkezője a mi eredeti fölfogásunknak, — hova vezetne ez? — a jogfolytonosságban hit megingatására, a mi pedig Magyarország állami létének főerkölcsi talpkövét képezi. Közjogunk integritása szempontjából bizonyos folytonosság szükséges, ennélfogva sokkal helyesebb a *pragmatica sanctio* használatára, annak értelmezésére nézve megnyugodnunk abban «*verba valent usu*», a mi Deák értelmezésének is legjobban megfelel.

A most fölhozottakra Gervinussal elmondhatom: «ha a történetből törvényeket akarunk származtatni, e törvényeknek csak általánosan ismert dolgokon elfogadott elvek és nézeteken és ellenmondást nem tűró tényeken kell alapulniok. (Bevez. a XIX. század történelmébe 5. l.)

Igaza van Salamon Ferencznek így írni: «(l. Hon 1881. 78. számában) Az 1860. 61. évi viták tisztába hozták, mit kelljen nekünk a *pragmatica sanctio* alatt értenünk . . . 1861-ben és 1867-ben az országnak érdekében állott az 1723-iki pár cikkben foglaltakat *distinguálni* más közönséges cikkek fölött . . . »

Kossuth Lajos irataiban a *sanctio pragmatica*t illetőleg egy egész új rendszert fejtett ki, melyet annak idején a Budapesti Szemle két cikkben méltatott (l. 1881. 50. sz. 52. sz.), majd Salamon Ferenczet készítette az előbb idézett cikk megírására, e jeles irodalmi művektől eltekintve, újabban számos adat került birtokomba, melynek célja Kossuth álláspontjának czáfolata.

Kossuth mindenek előtt helyteleníti a «*pragmatica sanctio*» szavak használatát, azt egyszerűen az osztrák *dynastia* házi törvényének tekinti, s ez alapon helytelennek tartja, hogy a «*sanctio pragmatica*» szavak a törvény szövegébe bevétettek.

Kossuth azt is állítja, az 1848. évi törvényeknek Szentkirályi Mór által szerkesztett előbeszédjére vonatkozólag, a mely az örökös tartományok feloszthatlan és elválaszthatlan birtoklását tárgyazza, vagyis, hogy az osztrák tartományok a *pragmatica sanctio* által állanak velünk válhatlan kapcsolatban, hogy ez az idézése a *pragmatica sanctio*nak semmit sem derogál a magyar közjognak, mert az az osztrák tartományokra vonatkozik. Azoknak törvény, nekünk semmi».

A hivatkozott előbeszéd vonatkozó része így hangzik: «az ország . . . Karai és Rendei . . . nem késtek . . . figyelmüket azokra fordítani, miket az összes magyar népnek jogban és érdekekben egyesítése, — az ország törvényes önállása, — s függetlensége; a *pragmatica sanctio* által vele válhatlan kapcsolatban álló tartományok iránti törvényes viszonyai; — a nemzet alkotmányos életének, a kor igényei, s a körülmények sürgős volta által szükségelt kifejtése . . . megkivánt» . . . stb. E gondos, mondhatni minutiosus szövegezés maga elég czáfolat Kossuth hypothesisére.

Kossuth fölfogásával szemben áll még az ismert 1847-ben készült ellenzéki nyilatkozat is, melyben ez is előfordul: «nem fogunk mi ezen működésünkben soha megfeledezni azon viszonyokról, melyek közöttünk s az austriai örökös tartományok között a «*pragmatica sanctio*» értelmében fönnállanak». Kossuth s a törvényeszerkesztő Szentkirályi Mór ezen nyilatkozat alapján mentek a pozsonyi országgyűlésre, s alig hiszem, hogy Szentkirályi Mór, az általa szerkesztett bevezetésnek más értelmet tulajdonított — mint az az ellenzéki nyilatkozatban megírva van.

Külömben hogy az akkori közvélemény is egészen az ellenzéki nyilatkozat alapján fogta föl az adott viszonyokat, bizonyítja az is, hogy az 1848. évi márcz. 15-iki pesti nyilatkozatban: «Mit kíván a magyar nemzet» szóról-szóra ez is benne van: «a monarchiát fenyegető veszély elhárítására a fegyver nem elégséges, e célra nálunk az alkotmányosság bővebb kifejtése s a *pragmatica sanctio* által velünk kapcsolatban levő népeknél annak behozatala az egyedüli eszköz.» *Történelmi tény az is, hogy az 1848. évi magyar kormány nevében jul. 20-án maga Kossuth ezt mondá: «a pragmatica sanctio alapján a birodalom kapcsolatának épségben tartását az 1848. III. t.-cz. második szakasza kikötötte».* (Az 1848. III. t.-cz. 2. §-a.) Kossuth még ugyanczen beszédjében a: «*pragmatica sanctiónál fogva velünk egyesült birodalom szövetségét*» említi.

Az 1848. XVIII. t.-cz. 6. §-a e viszonyt még präzisebben így írja körül: «ki a *sanctio pragmaticánál fogva megállapított, s az uralkodó ház közösségében létező birodalmi kapcsolatnak tetteleges felbontására izgat*». . . stb.

E kifejezés igen nyílt, s az előzményekből láthatólag a magyar közjog lényegével teljesen kapcsolatban áll. Kossuth ezt utólag nem tartja helyesnek. Részemről azonban inkább csatlakozom Deák Ferencz álláspontjához, ki 1861 jun. 4-én nyíltan megmondja, hogy: «*pragmatica sanctiot az 1848. évi törvényekben világosan és határozottan, és pedig nem csak amúgy «odavetőleg» említették meg*».

De Kossuth Lajos még ennél is tovább megy s állítja, hogy a *sanctio pragmaticát* III-ik Károly e bevezetéssel bocsátá világra: «Wir haben als jetziger einziger absoluter Herr durch unsere Declaration und Verordnung, welche wir Kraft unserer Machtvollkommenheit — — in Form einer pragmatischen Sanction — — errichtet» stb. Ezen alapon Kossuth Lajos azt vitatja, hogy a 67-es kiegészítés ezen absolut uralkodó által teljhatalmánál fogva kibocsájtott «Hausgesetz»-et vette alapjául s iktatta törvénybe.

Ez azonban nem áll. Magyarországon ily fölfogás soha nem létezett, s a tényleg meglevő elvi distinctióra utal Radó-Rothfeld Soma is, (idézett m. 46) annál helyesebben, mert műve a német olvasó közönség számára készült, melynek fölfogását

bizonyos osztrák írók már eleve ellenkező irányban præparálták. «Als etwas durchaus Verschiedenes, sowohl der Form als dem Inhalt nach, stellt sich mithin die pragmatische Sanction in Ungarn uns die in Österreich dar. *Das österreichische Gesetz ist ein Hausgesetz, das den Ständen zur Genehmigung unterbreitet worden. Jene drei Gesetzartikel 1722/23 I., II., III. hingegen, denen man nachmals ebenfalls den Namen pragmatische Sanction beigelegt*, handeln nicht bloß wie die österreichische von der Erbfolge der weiblichen Nachkommen in dem untheilbaren und einheitlichen Ländergebiet. Sie beschränken die Einheitlichkeit der Monarchie durch den Vorbehalt der Selbstständigkeit, die sich nur zur gemeinsamen Verteidigung mit den übrigen von der Dynastie regierten Ländern verbindet» . . .

A magyar közjog tényleges állapotának ez felel meg, s ily értelemben lett a *sanctio pragmatica* mindenkor a maga helyén fölhozva és bele szöve.

Legyen szabad azonban továbbá még arra utalnom, hogy alig hihető az, mikép a «Hausgesetz» alapján hivta volna föl a Batthyány-miniszterium 1848 július havában az osztrák miniszteriumot arra, hogy: *«akar-e a magyar korona épségét illetőleg a pragmatische sanctiónak teljes érvényességet tulajdonítani?»* és hogy e mostani zavarok közt a magyar koronai tartományokban a *pragmatica sanctio* tekintelbe vételével védeni a korona jogait.

Kossuthnak abban igaza van, hogy ha a *dynastia* vagy a mindenkori uralkodó Magyarországgal szemben arra utal, hogy a korona, az 1713 ápril 19-én kelt *pragmatica sanctio* szerint a habsburg-lothringeni házban öröklendő (l. 1848. évi osztrák alkotmány 5. §-át) — akkor az ellen állást kell foglalnunk.

Igy p. o. az 1848. év őszén kelt osztrák Staatschrift tételeit nálunk minden tényező határozottan visszautasítá. A Pesti Hirlap 1848 szept. 24-iki száma erre nézve ezt írja: «a legcsodálatosabb dolgokat vonta ki a *sanctio pragmatica* természetéről Magyarország alárendeltségéről . . . Mi a *pragmatica sanctio*t, mely a Habsburg-ház egy leányivadékát koronával ajándékozta meg, nemeslelkűségünk és nem szolgaságunk okiratának tartjuk, azonban akár merre csavarja a memorandum ezen alapszerző-

dés értelmét, annyira gyöngék nem fogunk lenni, hogy a márcziusban nyert engedményeket a Corpus Juris egyes kifejezései fölött támasztott polemiához kössük».

Az 1849 márcz. 4-iki birodalmi alkotmányra, mely a *pragmatica sanctio* alapján (?) Magyarországot az államok sorából kitörölte s Ausztria Kronlandjává tette, Kossuth felelt meg 1849 ápril hó 14-én.

Az októberi diplomát a magyar nemzet egésze kiindulási pontul nem fogadta el, — erre az alapra sem Deák, sem 1861/65. évi vezérkara nem helyezkedtek, hanem ép ezen fölfogásnak csináltak frontot, s ott vették föl a fonalat, hol azt 1848 nyarán a magyar kormány elejtette. A Deák-párt ismert organuma a Pesti Napló (1865 jan. 29-én) ezt írja: «az alkotmányos utat pedig csak úgy lehet követni, ha a «*sanctio pragmaticának*» mint alapszerződésnek, minden pontja és föltételei szorosan megtartatnak».

A Deák-párt fölfogása semmiben nem különbözött azon alapeszmétől, a melynek Teleki László gróf az akkori ellenzék vezére a következőkben ad kifejezést: «említ az *pragmatica sanctiót*, mely az öröklési rendet meghatározza, de a magyar 1723. I., II., III. t.-cz. ignorálásával, csupán az osztrák ház tagjai közt 1713 ápril 19-én megállapított trónöröködést idézi, már ez által államjogunk megsemmisítését mondja ki». (L. Pesti Napló 1861 máj. 15-én Teleki László halála után nála talált beszédvázlatból.) «Wie hätte man jedoch in Ungarn eine Constitution annehmen sollen, die sich als ein der absolutistischen Machtvollkommenheit entsprungenes Diplom ankündigte, eine Form die durch die parlamentarische Tradition der Jahrhunderte stets verpönt worden ist.!» (Radó-Rothfeld id. mű 79. l.). Midőn pedig Ő felsége 1865 szept. 20-án az októberi diplomát fölfüggeszté, Kemény így ír: «Szent István birodalmának épsége biztosítva, jogfolytonosságunk elismerve van, s a *sanctio pragmatica* az őt megillető helyzetet foglalta el, uralkodva a situation és az átalakulás menete fölött». (Pesti Napló 1865 szeptember 20.)

A *sanctio pragmaticát* tehát, mint «Hausgesetz»-et Magyarország jogalpnak nem ismeré el s visszautasította, annál inkább a «Machtvollkommenheit»-ből eredő diplomát. (L. Horváth

Boldizsár követjelentési beszédét 1861 okt. 5-én Szombathely város közgyűlésén.)

Alig hiszem, hogy később is ez ismert «Hausgesetz» alapján Horváth Boldizsár (1866 decz. 1.) így szólhatott volna: «állami önállóságunk a *pragmatica sanctio* értelmében oly jog, mely bennünket föltétlenül megillett, melyet bármi föltételhez kötni hagynunk: annyit tenne, mint eltérni a *pragmatica sanctiótól*, mint állami önállóságunknak új jogalapot keresnünk s ez által elismernünk, hogy azt az eddigi jogalapon hiába követeltük». — 1867. márcz. 27-én pedig így nyilatkozott: «a törvényhozó testület nem foglalhat el más kiindulási pontot, mint azon alapszerződést, a mely a nemzet és a fejedelmi ház közt 1723-ban keletkezett, a melylyel nemzeti életünknek egy új korszaka vette kezdetét és a mely nemzeti követelményeinknek azóta mindig alapjául szolgált. A cél, melyet elérni óhajtottunk most sem lehet más, mint a mi volt eddig, t. i. a *pragmatica sanctio*ban foglalt jogok és kötelezettségek kölcsönös biztosítása».

Szentkirályi Mór az 1848. évi törvények bevezetésének szerkesztője 1867 márcz. 26-án ezt mondá: «a megoldásnak csak egyetlen egy lehető és czélszerű módja van, s ez az, ha a *pragmatica sanctio* elvei azon abszolút térről, melyen eddig állottak, áttétetnek az alkotmányos térre».

Az 1866. évi deczemb. 11-én kelt föliratban pedig ez áll: «A *pragmatica sanctio*, melynek a nemzet jogait és alkotmányát biztosító része egyoldalú hatalom, szóval felfüggesztett, — tetteleg most is még föl van függesztve; alkotmányunk nem állítatott vissza, s a jogfolytonosságnak általunk ismételve kért és sürgetett életbeléptetése nincs teljesítve. Minő alapra építsük tehát a kiegyezés művét, midőn az egyetlen biztos alap, még most is hatályon kívül van?» Ezen biztos alap pedig azok előtt, kik a körülményeket ismerik, nem a «Hausgesetz».

Ha Kossuth álláspontja való lenne, úgy a nemzet a régi osztrák fölfogás bázisán állana, mely utoljára az 1860. évi okt. 20-iki diplomában, s az 1861. évi kir. leiratokban nyert kifejezést, majd Lustkandl hirhedt pamphletjében. Kossuth azonban bizonyára tudhatta azt, hogy a magyar nemzet egyértelműleg a most idézettekben írt irányelveket ép a *pragmatica sanctio*

alapján visszautasította, s azt jogi kiindulási pontul nem fogadta el, mind ez pedig az 1861. évi fölirotokból, s Deák ismert művéből kiderül.

Lustkandl a maga újabb álláspontját (Ulbrich-Mischler Oesterreichisches Staatswörterbuch I. k. «Gesetz» czikk alatt 798. l.) a következőkben foglalja össze: «Die pragmatische Sanction, zuerst feierlich publiciert am 19. April 1713, von allen Landtagen angenommen, wurde auch in Ungarn speciell durch die G. A. I u. II 1723 als Landesgesetz angenommen und inarticuliert, wie es wörtlich heist: «secundum normam in reliquis Suae Majestatis sacratissimæ Regnis et Provinciis Hereditariis jam per Eandem ordinatam stabilitam publicatam et acceptatam» stb. . . . Majd így folytatja: «Die pragmatische Sanction ist sowohl in den österr. als in den ung. Verfassungs- und Ausgleichsgesetzen auch ausdrücklich als der gemeinsame Ausgangspunct erklärt. Sie wird sowohl in dem kais. Diplom 20. Oct. 1860 für die ganze Monarchie, als auch in dem ung. Krönungsdiplom (auch jenem von 1867) und in dem ungar. Ausgleichsgesetze Art. XII von 1867 für Ungarn als die feste Grundlage und massgebende Bestimmung bezogen».

Ez pedig egyszertien így nem áll, mert ha ezen merev fölfogásban alkottatott volna meg az 1867. XII. t.-cz., akkor Kossuthnak lenne igaza. Lustkandl maga is érzi, hogy túllött a czélon, és maga gyöngíti meg álláspontját, midön ezt írja: «Neben dieser Einigung der Länder hält die pragmatische Sanction die damit vereinbarte Freiheit und Selbstständigkeit der Länder und namentlich diejenige von Ungarn aufrecht G. A. III. 1723». Ki azonban e törvényczikkre hivatkozik, az akarata ellenére is közeledik Deák Ferencz értelmezése s így az 1867. XII. t.-cz. valódi álláspontja felé.

Igy tehát mindannak, — mit Kossuth tétélez föl, mit az osztrák írók és miniszterek vallottak, — mit Hauke így fejez ki: «Von den Quellen des österreichischen Verfassungsrechtes wird lediglich im kaiserl. Diplome 20. Oct. 1860 auf die von Kaiser Karl VI. 19. April 1713 entgeltig und unabänderlich festgestellte Successionsordnung verwiesen, welche in dem «unter dem Namen der pragmatischen Sanction bekannten, von den gesetzlichen Ständen Unserer verschiedenen Königreiche und

Länder angenommenen, in Kraft bestehenden Staats-, Grund- und Hausgesetze ihren Abschluss gefunden». (Hauke czikke «Pragmatische Sanction» Ulbrich-Mischler Oest. Staatswörterbuch II. k. 837. l.) — az 1867. XII. t.-cz. megalkotása után nincs semmi értelme, mert a most idézett törv.-czikk az 1723. I., II., III. t.-cz. által elfogadott sanctio pragmaticát vallja kiindulási alapul, ez pedig nem szó szerinti elfogadása és becikkelyezése a «Hausgesetz»-nek, hanem igenis elfogadja annak főbb intézkedéseit a már ismert föltételek mellett.

Ujabb osztrák írók ma már (néhányan) mind ama differenciákat elismerik, a mely a «Hausgesetz» és az 1723. I., II. t.-cz.-ben elfogadott sanctio pragmatica közt léteznek, így p. o. Luschin grázi tanár (idézem alább). Hauke pedig így ír: «ist am 19. April 1713 in grosser Staatsversammlung die einseitige d. h. bloss Hausrechtliche Erklärung des Kaisers Karl VI. erfolgt, welche von dem Hofreferendar v. Schickh zu Protocoll genommen und dann in der Folge im dritten Bande des Codex Austriacus als Sanctio pragmatica über die Erbfolge des durchlauchtigsten Erzhauses Oesterreich Aufnahme gefunden hat . . . War nach dem Stande des ehemaligen Verfassungsrechtes der hausrechtliche Act ausreichend zur Erzielung rechtlicher Gebundenheit für die Erbländer, so erwies sich nach Massgabe der ungar. Verfassung landtägliche Zustimmung erforderlich, da ja durch die pragmatische Sanction das den Ständen für den Fall des Erlöschens des habsburgischen Mannesstammes zustehende, zuletzt noch in den G. A. III. 1715 ausdrücklich vorbehaltenene Recht der Königswahl berührt erschien» . . .

Bizonýtásra alig szoruló tény most már, hogy az 1723. I., II., III. t.-cz. által elfogadott sanctio pragmatika és VI. Károly római-német birodalom császárjának «Machtvollkommenheit»-jéből eredő Hausgesetz között formailag véve nincs causalis nexus, e törvényeket nem mint német császár, hanem mint a nemzettel egyenrangú és sulyú tényező magyar király szentesítette. Tudni való azonban az is, hogy a Kossuth Lajos által német nyelven idézett tételek az 1723. évi idézett törvényeknek sem bevezetésében, sem szövegében nem fordulnak elő, így eme declaratiónak Magyarországon jogi hatálya úgy akkor nem volt, mint ma nincsen.

Magyarországon tehát megszokták pragmatica sanctio alatt az 1723. I., II., III. t.-cz. által elfogadott azon nagy fontosságú bilaterális szerződést érteni, mely alkotmányának, állami lételének legkiválóbb symboluma. Ez a fölfogás pedig nem ma keletkezett, már 1808. évi június 8-ról keletkezve gr. Dessewffy József így ír Kazinczyhoz: «a sanctio pragmatica nemzeti függetlenségünket megerősíti, Magyarország, mely különös polgári alkotmánynyal, sőt constitutióval is bír, nem Austriához van kapcsolva úgy mint Horvátország Magyarországhoz, hanem az austriai fejedelemhez. (Levelezések I. k. 50. l.). Ez volt az axióma, ennek felelt meg a jogi continuitás.

Alább lesz alkalmam tényekkel bebizonyítani, hogy úgy 1790/91-ben, mint 1861-ben a megyék, valamint az országgyűlés teljesen ezen alapokon állottak.

Időszerűnek tartom azonban most arra utalni, hogy épen 1848-ban, mily értelmezés tulajdonítottatott a sanctio pragmaticának.

A «Pesti Hirlap» 1848 május 11-iki számának vezércikkében ez áll: «A pragmatica sanctio kétoldalu kötés Magyarország és az uralkodó ház között A pragmatica sanctio az osztrák kormányt nem hatalmazta föl beavatkozni dolgainkba A bureaucratia lánczait, melyek közigazgatásunk felső szálait a birodalom kormányához kötve tarták, szét-törtük, *a nélkül, hogy a pragmatica sanctio sértetett volna.*

1848 máj. 16-án a Pesti Hirlap ezt írja: «*mi a pragmatica sanctiót, e két oldalu szerződést, mely kölcsönös igényeket szentesít, magos politikai tekintetekből és a nemzel önfentartásának életöztöneinél fogva védelmezettnek hisszük.*» (E programmszerű nyilatkozat Kemény Zsigmond és Csengery Antal aláírásával van ellátva.)

A pozsonyi országgyűlésben 1848 április 10-én a kapcsolt részek (akkor még így nevezték) tekintetében hozott határozatában ezek is fordulnak elő: «*az ország az 1848. évi márcz. 31-én kelt örök időkre nevezetes királyi leirat által megnyerte a pragmatica sanctio alapján azon önálló kormányzást, melyre ős alkotmányánál és ős törvényeinél fogva jogosítva volt.*»

De előttem vannak még 1848-ból a következő nagy horderejű adatok, melyben a sanctio pragmatica mint a magyar

fölfogásnak megfelelő van kitüntetve. A magyar kormány 1848-ban Szalay Lászlót és Pázmándy Dénest Frankfurtba küldte követekül, az 1848 május 14-én kelt utasításban ez a tétel is előfordul: «miután Németország viszonyai *Ausztriával, melylyel Magyarország a pragmatica sanctio értelmében szoros kapcsolatban áll* . . . stb. Ez okmány hivatalos színezetéhez semmi kétség nem fér, az István főherczeg nádor s az összes miniszterium nevében van kiadva.

A magyar kormány 1848 július 19-kén pótutasítást küld Szalay Lászlónak, melyben ez is bennáll: «ezennel oda utasítatik ön, hogy az egyesült német birodalmi végrehajtó hatalommal azon viszonynak, melyben Magyarország az ausztriai császárhoz a *pragmatica sanctio* értelmében áll . . . föntartása mellett stb. . . .

A magyar kormány 1848 július hóban a bécsi kormány, valamint Horvátországgal fölmerült viszályokat kiegyenlíteni akarván, István főherczeg nádort fölkérte, hogy János főherczeggel érintkezésbe bocsátkozva, — nem kételkedvén, hogy a két főherczeg, kik mint a fejedelem képviselői a császár és király egységét ez időszerint magukban egyesítik, ez ügyet akként fogják elintézni, mint azt a jog, törvény a *pragmatica sanctio* s az ő felsége iránti hűségük kívánja.

Az 1848 szept. 18-án Bécsbe érkezett magyar országgyűlési küldöttség egy okmányt közölt a bécsi kamara elnökével Strobachhal, melyben e nevezetes tétel fordul elő: «Törvényhozásunk már az utolsó országgyűlés alatt kijelentette azon meggyőződését, hogy Magyarország alkotmányos szabadságának egyik legerősebb biztosítékát abban látja, ha mindazon tartományoknak kormánya, melyek a *pragmatica sanctio* értelmében a hazával oly szoros kapcsolatban állanak, szabad alkotmányos formák alatt rendeztetnek el.»

A magyar országgyűlésnek 1848. évi december hó 6-án kelt s Kossuth által inspirált határozatában benne van, hogy Magyarország az ausztriai birodalom része soha nem volt, most sem az, hanem független s saját alkotmánynyal bíró önálló ország stb.

«Ezen függetlenségnek s törvényes önállásnak épségben tartása képezi azon sarkalapot, melyen az ausztriai háznak a

pragmatica sanctióban meghatározott öröklési rend szerint Magyarországbán való uralkodása alapszik.»

Kossuth 1849 ápril hó 14-én így szól: «A Habsburg-lothringeni ház saját kezével szakgatván szét úgy a pragmatica sanctiót, mint általában azon kapcsolatot, mely kétoldalú kötések alapján közöttte és Magyarország s tartományai közt fennállott.»

Ezen momentum később bele szövődik a 67-es kiegészést megelőző tárgyalások egyik igen lényeges eseményébe. Deák és Beustnak 1866 decz. 20-án történt találkozásakor Beust fölhozta azt, hogy a Lajthán-tuli tartományok garantiákat kívánnak Magyarországtól is.

Deák erre megjegyze, hogy ezt már régóta hallja és lapokban is olvassa, de mindez ideig nem tudta fölfogni, mire kívánnak tőlünk garantiát és minő garantiákat kívánnak. Arra nézve kívánnak, hogy nem fogunk elszakadni. E részben *jogi tekintetben soha nem nyújthat a nemzet mást, mint a minőt azon kétoldalú ümpepélyes alapszerződésben, mely az indivisibilier és inseparabiliter» birtoklást biztosítja, stb.*

Beust a pragmatica sanctióra nézve megjegyzi, hogy e biztosíték nem akadályozta meg azon eseményeket, a mik 49-ben bekövetkeztek.

Érttem, válaszolá Deák, az április 14-iki nyilatkozatot, érte excellentiád. Sajnos esemény, egyaránt helytelen lépés politikai és jogi tekintetben. Részemről ugyan azt hiszem s excellentiádnak is csak azt felelhetem, hogy egy kétoldalú szerződést azon okból, mivel a másik rész megsértette, egyik fél sincs jogosítva teljesen fölbontottnak tekinteni. Követelnie kell, hogy tartsa meg a másik fél is. Nem lehet e mellett excellentiádat — nem ugyan mentségül — de a dolog földerítése végett, arra nem emlékeztetnem, hogy ápril 14-ét, márczius 4-e, oly nap és oly okmány kibocsátása előzte meg, mely egy tollvonással eltörölte Magyarország alkotmányát, önállóságát, *teljesen félretevé a pragmatica sanctio azon részét, mely az alkotmányt és önállóságot biztosította.*

Csak a jogfolytonosság alapján állott tehát az 1861. évi első fölirat, midőn kimondá: «A hatalomnak ezen ellenünk s alkotmányos önállásunk ellen intézett jogtalan törekvése nem

csak törvényeinkkel ellenkezik, hanem egyenesen megtámadja magát a *sanctio pragmatica*t, azon állami alapszerződést, mit a magyar nemzet 1723-ban az uralkodó házzal kötött. A *sanctio pragmatica* tehát Magyarország önállását és függetlenségét világosan föntartotta, a nemzet ezen jogához minden időben szorosan ragaszkodott».

A második fölírásban ez áll: «Mi tehát a legmélyebb tisztelettel, de egyszersmind azon őszinteséggel, mellyel fölségednek, a hazánk és önmagunknak tartozunk, kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy mi a *sanctio pragmatica*hoz s annak minden föltételeihez kivétel nélkül szorosan ragaszkodunk, semmit a mi azzal bármi részben ellenkezik, alkotmányszerűnek nem tekinthetünk, s el nem fogadhatunk.» (Ezt a fölíratot a képviselőház egyhangulag fogadta el.)

A képviselőház 1861. évi aug. hó 21-én a Deák Ferencz által emelt, s a képviselőház által egyhangulag magáévá tett óvásban ez fordul elő: «Meggyőzött minket azon legmagasabb leirat arról, hogy nincs szándéka Ő felségének a *sanctio pragmatica* értelmében visszaállítani alkotmányunkat, melyhez pedig mi hűlenek soha nem lehetünk.»

A nemzeti élet egy nem kevésbé komoly momentumában az 1866. évi deczemb. hó 28-án kelt hadkiegészítési császári patens ellen Deák Ferencz 1867. január hó 12-én egy fölíratot hozott javaslatba, melyben a többek közt ez is áll: «hódoló tisztelettel újra és ismételve kértük fölségedet, hogy azon ünnepléses államszerződést, mely kölcsönös jogviszonyaink alapja, a megsértett *pragmatica sanctio*t s az abban biztosított, de abszolút hatalommal fölfüggesztett alkotmányt teljes épségében tetteleg ismét visszaállítani méltóztassék Míg a *pragmatica sanctio*nak azon föltétele, mely hazánk önállását, jogait s alkotmányát biztosítja, tetteleg hatályon kívül van, addig jogilag lehetetlen, hogy az országgyűlés ezen megcsonkított alapszerződés értelmében intézkedhessék, más alapra pedig nem léphet».

Az ó-conservatív gróf Széchen Antal 1851-ben így ír: «Die Stellung Ungarns zu Oesterreich war in neuerer Zeit staatsrechtlich hauptsächlich durch zwei Gesetze bedingt, die scheinbar verschiedenen Prinzipien zum Ausdrucke dienten —

durch die pragmatische Sanction einerseits die unzertrennliche Verbindung Ungarns mit den übrigen österreichischen Erbländern, unter der Bedingung der Herrschaft des Hauses Habsburg-Lothringen und bis zum Erlöschen desselben feststellten, und durch solche Gesetze die, wie der viel erwähnte X. G. A. d. J. 1790 die nationale und administrative Unabhängigkeit des Landes sicherten.» (Politische Fragen der Gegenwart 142. l.) Tehát a sanctio pragmatica és az 1790. X. t.-cz. közt csak lát-szólagos az ellentét, a végeredményben ennek folytán ezek ugyanazonos fogalmakká egyesülnek, mi arra vall, hogy e conservatív celebritás is az 1790. évi X. t.-cikken át nézi a sanctio pragmaticát, s nem mint Hausgesetze, melynek a most említett törv.-cikkekhez semmi köze.

Bizonyos tehát ezek után, hogy az 1848. évi törvényekben, az 1861—65/66. évi föliatokban, az 1865. évi országgyűlést megnyitó trónbeszédben (mely jogelismerés és jogalap egyidejűleg) az 1867. XII. t.-cz.-ben beleszótt «sanctio pragmatica» nem azonos az ily néven ismert «Hausgesetz»-czel, hanem igenis azonos az 1723. I., II., III-ikban elfogadott sanctio pragmaticával, mely alapon keletkeztek azután az 1790/91. X., az 1848. III. és az 1867. XII. t.-cikkek.

Bizonyos, hogy a magyar jogélet most kitüntetett mindezen nyilvánulása a sanctio pragmaticával, mint az ismert «Hausgesetz»-czel kapcsolatba nem hozható.

Bizonyos, hogy a «Hausgesetz» *mint ilyen* a magyar törvénybe vive nincs, s az a magyar közjognak alkatrésztét nem képezi.

Bizonyos végül az is, hogy a Kossuth által vitatott «Hausgesetz» s Deák által annyira negált «Hausgesetz» alapján sem Deák, sem más magyar államférfi kiegyezést nem köt, azt jogalapul nem fogadja el, s ma is folytatná a sanctio pragmatica integritásáért, mint a leghatályosabb jogalap megóvásáért, a passiv resistentiát.

Tocqueville írja: «ha egyszer valamely eszme az amerikai nép elméjét elfoglalta, legyen bár helyes, avagy helytelen, semmi nem nehezebb, mint az olyant kiirtani. Ugyane körülmény vétetett észre Angliában is, mely Európának azon tartománya, hol egy század óta a legnagyobb gondolatszabadságot s leg-

legyőzhetetlenebb előítéleteket uralkodni látjuk. (Democratia Amerikában. Fábíán Gábor fordítása II. k. 27. l.)

Teljesen összefügg ezzel az, a minék gróf Széchen Antal a következőkben ad kifejezést a magyar nemzeti characterre nézve, ugyanis: «*Kegyeeletes lelkesedéssel csügg a magyar a múltnak emlékein, büszke öntudattal pillant vissza ősei tetteire, azok képeihez fűzi a jelen kívánatait, azokhoz méri a jövő lehetőségeit. Fajának európai elszigeteltsége magyarázza meg és fokozza ez irányt*» . . . stb. (Tanulmányok 40. l.)

IV.

Az 1722/23. I., II., III., t.-cz. által elfogadott *pragmatica sanctio* nem egyszerű diploma, nem octroyirozott adomány vagy ígélet, hanem kölcsönös egyezkedés folytán kötött alapszerződés, melyben egyrészt őseink a habsburgi ház nőágának javára ünnepélyesen lemondtak azon jogról, hogy a habsburgi ház fiágának kihaltával szabadon választanák királyukat, másrészt pedig III. Károly, ki a nemzet szabadválasztási jogát az 1715. III. t.-cz.-ben nyíltan elismerte, a nemzet részéről kikötött föltételek teljesítését, az ország önállásának, függetlenségének, jogainak, szabadságainak, törvényeinek föntartását ígerte. Az ekkép szabad egyezkedés mellett kötött két oldalú alapszerződés teljes erejében s minden föltételeivel együtt életbelépett, minden azután következett koronás királyok által megtartatott, az abban foglalt biztosítások ujabban s részletesebben ismételtettek s a jogszerűen kötött szerződést jogszerű gyakorlat szentesítette. (1861. évi első fölirat.)

Az alább fölhozandó adatok, valamint az 1723-tól napjainkig eltelt idők politikai s közjogi constellatióiból is kimutatható az, hogy az 1723. I., II. t.-cz.-ben elfogadott *sanctio pragmatica* államjogi szerződés és alaptörvény. Erre utalnak már azon körülmények is, a melyek között e fontos törvényezikkek keletkeztek. De másrészt a *Corpus Juris*ban ilyenmő határozatokat a királyok trónraléptével, vagy koronázásakor találunk. 1723-ban azonban se trónváltozás nincs, se koronázás, s a királyleány: a hat éves Mária Terézia még nem is volt megkoronázható, mert

Károlynak még fia is születhetett volna azután. Ezen csekély külsőség az 1723. évi törvények alkotása alkalmával egyenes reámutatás arra, hogy nem az uralkodásról, nem is közvetlen utódlásról, hanem egész utódságról van szó. Ez általánvéve magában a Corpus Jurisban a szöveg oly szerződésnek bizonyítja azt, melyet mindkét fél a legünnepélyesebb és örökre szóló kötésnek tekint. A mit különben az erdélyi 1744. III. t.-cz. következőleg fejez ki: «Vim et robur Sanctionis Pragmaticae, Legisque perpetuae, ac nullo unquam tempore, aut modo a quibuscunq[ue] mutabilis.» Magából az ismert kijelentésekből és előleges tárgyalásokból is megállapítható, hogy az 1723. I., II. t.-czikkbe iktatott *pragmatica sanctio*nak más értelme, más tartalma nem lehet.

Annak tekinté azt III. Károly is: Az 1723. évi két első törvényczikk magában foglalja a habsburgi dynastiának I. Leopoldon-inneni összes fiu és leány maradékait s ezek összes fiu és leány örököszeit, s úgy az egyik fél az egész dynastia, s a szerződés, mint ilyen századokra szól, a mi különösen kiderül az 1723. III. t.-cz. 1. §-ából is: «Pariterque Successores, legitimæ coronandi Hungariæ et Partium eidem adnexarum Reges in iisdem Prærogativis et præmisiis Immunitatibus et Legibus. Status et Ordines Regni Partiumque annexarum inviolabiliter conservabunt.» Mindez határozottan arra vall, hogy a kötés a dynastiának minden későbbi tagjaira kiterjed s őket jogilag kötelezi.

A már előre is elősorolt döntő adatok daczára ama kérdésre, vajjon a *sanctio pragmatica* törvény-e vagy szerződés? ujabbán némelyek azt válaszolják, hogy csupán csak törvény, mások ellenben oda *concludálnak* s ma már mondhatni a jogi *continuitás* alapján, hogy szerződés. A két fölfogás közt azonban gyakorlati jelentőségű különbség van, — mert ha törvény, úgy egyszerű új törvény által minden további nélkül megváltoztatható, ha pedig szerződés, akkor csak az érdekelt felek beleegyezésével változtatható meg, ez pedig alig lehetséges, mert a fönnbbiek szerint a másik szerződő fél nemcsak a király, hanem az egész Habsburg-Lothringen dynastia, így még a «*nascituri qui in utero sunt*» kell, hogy ezek is beleegyezzenek; ha tehát szerződés, akkor tényleg meg nem változtatható. Hogy

sokak részéről csupán mint törvény pertractáltatik, annak oka. a) az, hogy külalakja olyan mint más törvényé; b) mert más-sal, mint III. Károly királylyal tárgyalás nem folytatott, de erre elegendő válasz az, hogy nem is kellett, mert a király a családfő, s a dynastiát ő representálja.

Maga a közjogi situatio is szerződésnek mutatja az 1723. I., II. t.-cikbbe elfogadott sanctio pragmaticát, mert ha III. Károlynak fiörökösei vannak, mind ő, mind ezek, mind a nemzet szerződésnek tekintendi az 1687. évi II., III. törv.-cikket, az 1715. évi III. t.-cikkkel együtt, s hivatkoznának reá mindaddig, míg a fimaradéknak magva nem szakad, annál is inkább, mert a most idézett törvényezikkelyek magukban foglalják az alkotmány leglényegesebb biztosítékait. De miután III. Károly személyében a Habsburgok fimaradékanak magva szakadt, s azóta mindezeidig a Habsburgház női ága foglalja el a magyar királyi trónt, a dynastiával való alapszerződésnek az 1723. évi I., II., III. törv.-cikkek tekintendők, s mást annak tekinteni nem is lehet. (Salamon Ferencz nyomán.)

Miért nincs a sanctio pragmatica, mint ilyen, külön szerződésnént törvénykönyvünkbe bezikkelyezve, mint p. o. az 1606. évi bécsi békekötés, erre nézve Salamon Ferencz két izben nyilatkozott, mindkét nyilatkozatának sommás kivonatát állaspontom támogatására átvenni szükségesnek láttam.

Első izben (id. m. XII. fejezet) ezt mondja: «Köztudomású, hogy 1848. évig tartott országgyűléseinken hozott törvényeket egy egésznek vette a törvényhozási gyakorlat s így az 1722-ben kezdődött országgyűlés cikkei közül, bár mindannyi 1722-ben hozott, 1723-ról datáltatik, így tehát, ha egy országgyűlés kezdetén némely cikkek ellen a koronának sem volt kifogása, nem vált az törvénynyé az országgyűlés végéig. Ez elvet érvényesítették maguk a rendek a pragmatica sanctióra nézve. Ugyanis 1722 július 17-kén a felső tábla elővette az eleve I. és II.-nek számozott törv.-cikket, a király saját személye képviselésére a gyűlésbe rendelé Sinzendorfot, saját meghitt tanácsosát, kinek családja 1659 óta indigenatust nyert, s így a felsőházban üléssel és szavazattal birt. A királyi udvarnál legbefolyásosabb tanácsos azt óhajtá, hogy a nőági öröködést illető s most tárgyalált törvényezikkek *külön választva, külön kelti idővel irassa-*

nak alá. Ezen esetben a király is, mint önálló szerződést írta volna alá. Egyszersmind kívánta a módosítványtevő, említettessék meg a hó elején Bécsben járt ünnepélyes küldöttsége is az okmányban, mi annak a jele, hogy a karok és rendek maguk is a női örökös elfogadását többi határozataikon felül és azoktól különállónak tekintik. Különösen ezen követségből indult ki a külön kelti idő kívánata, melyet többszöri felszólalással sürgetett».

«A főrendek ez indítványt nem fogadták el, főleg pedig azt nem, hogy az eddig készült két törvényezikk külön irassék alá s külön kelettel láttassék el, hivatkozván az előrebocsájtott törvényhozási gyakorlatra. Ha Sinzendorf ezen indítványát nem vihette ki, egyben mégis teljesítették kívánságát, ugyanis az I. t.-cz.-be beletoldották a Bécsben járt küldöttség megemléztetését, így tehát az 1723. I. t.-cz. 1. §-ának végén ezen hely: «et per solemnem corundem Statuum et Ordinum ad Sacratissimam Cæs. et Reg. Majestatem Viennam expeditam deputacionem vocatum», — Sinzendorf műve».

A Hon 1881. évi 78. számában pedig így ír Salamon Ferencz: «1606 óta több eset volt, hogy a nemzet forma szerinti szerződésekre lépett uralkodóival s róla ünnepélyes okmányt állított ki. De ez okmányokat nem heverteti súlyos pecsétekkel ellátva az országos levéltárban. Helyet talál neki a Corpus Jurisban, minden függőpecsét nélkül. Így van bezikkelyezve (hogy a magyar aranybullát ne említsem, mert van nem magyar is) a «Pacificatio Viennensis» s néhány annak mintájára készült «pacificatio».

Mit értek el ezáltal a rendek? Azt, hogy az így bezikkelyezett okmány több lett, mint szerződés, mert egyszersmind törvény s több lett, mint közönséges törvény, mert egyszersmind ünnepélyes szerződés. Ilyen a mi «pragmatica sanctionk» is.

Miért nincs az 1723-iki törvények közt külön czíme az ünnepélyes szerződésnek (mi akkor az adott viszonyok közt nem pacificatio címet viselt volna), azt nem fejtegetem. Csak azt az egy akadályt hozom fel, hogy mindvégig nem tudtak a rendek arra nézve megegyezni, hogy a most ismert cikkek közül a két elsőhöz hányat és minőket vegyenek hozzá. Nem tudták, hová üssék a szerződés pecsétjét. *Hanem az nyilvánvaló*

volt akkor, s nyilvánvaló most is, hogy a két első cikk mindenestre szerződés, még pedig fontos alapszerződés, azaz *pragmatica sanctio* jellemű. A törvénykönyvbe iktatás által lett szerződéssé, s a törvénykönyvbe fölvétel által lett a szerződés törvénynyé».

És valamint nem szükséges levéltárakban kutatni a bécsi békekötés okmányát, mert annak egyedül hiteles példánya a Corpus Jurisban van, úgy felesleges az 1723-iki szerződést is másutt keresni.

Marczali Henrik pedig Salamon Ferencz fölfogását így egészíti ki (l. Magy. Orsz. Tört., VIII. k., 221. l.): «*Ez a belső összekötetés a női örökösödés elfogadása vagyis a Habsburg-ház örökös uralma és a magyar rendek jogainak szintén örökös biztosítása között teszi az 1722/23. I., II., III. t.-cikkek igazi lényegét. Ezt az összekötetést pedig nem mostanában magyarázták beljők a magyar közjog művelői. Még a törvény megerősítése előtt megjegyzi az udvarnak egy névtelen tanácsosa, hogy a nemzeti kiváltságok megerősítésének összefüggése az örökösödéssel veszedelmes. Úgy tűnik föl a dolog, mintha nem is szabad és önkéntes följajnlás volna, hanem contractus.*

A névtelen tanácsos jól sejtett, s jól fogta föl a helyzetet. Marczali írja (II. József kora, I. k., 15. l.), ama kort ismertető: «az országgyűlés nemcsak küzd és tagad, hanem alkot is... A *pragmatica sanctio* és a Habsburg-ház örökösödésének leányágra kiterjesztése fejében megnyeri az alkotmányos élet folytonosságának biztosítását az uralkodótól...»

Concha Győző egyik igen érdekes művében pedig ezt olvassuk: «Békésen, az illetékes tényezők kölcsönös megegyezéséből folyólag alakul meg végleg és szilárdan az örökös királyi hatalom... A királyságnak elismertetéseért roppant árt kell fizetnie s a reá látszólag kedvező állás-foglalás Magyarországon egyenlő a lemondással hatalma jótékony gyakorlásáról». (A 90-es évek reformeszméi. Budapesti Szemle. 61. sz. 1. l.)

Hogyan keletkezett a magyar közjogban a *pragmatica sanctio*nak szerződéses fölfogása, azt igen plausibilisen s az ellenérvek fölsorolásával elmondja Concha Győző (l. Politika, 604. l.). Bizonyos, hogy fölfogása a valóságnak sokban megfelel. De kérdem akkor mikor ma egész közjogunk s annak

garantiái a Deák-féle iránylaton alapulnak, szabad-e? lehet-e? czélszerű-e? azt elvetni, mint helytelent odaállítani, s annak hatályában a közvéleményt megingatni. Nézetem szerint ez veszélyes kísérlet (még ma). Álláspontom tehát ép abban különbözik az elméletiekétől, hogy a mennyiben a *pragmatica sanctio* ismert fölfogása ma jogalap, megfelel ez opportunitásnak s a situációnak — mely utóbbi most valóságos *categoricus imperativus* —, tehát nagy indok nélkül ne térjünk el attól, ez a nagy indok pedig még e perczben sincs meg. A tudomány jelen álláspontja egymagában véve nem elég indok. Nem vitatom a tudomány, a *speculativ deductiók* jelen álláspontjának ephemer helyességét, de kérdehetem, ad-e ez nekünk a történelmi jogalap helyett kellő újabb garantiákat? szabad volna-e közjogunkat előbb Rotteck-Welcker, majd később Bluntschli, Mohl, Gneist, Stein, avagy ma Laband és Seydel fölfogásainak s tantételeinek megfelelőleg átalakítanunk — alig hiszem, hogy ez lehetséges vagy czélszerű lenne, mint ezt a mindenkor a gyártás perczében uralkodott elméletek szerint készült francia alkotmányoknak sorozata fényesen illusztrálja, ezért irreleváns közjogunk szempontjából a tudomány jelen álláspontja.

Nem akarunk abba a helyzetbe jönni, melyet Boutmy így illusztrál: «*Les peuples qui ont été forcés de rompre avec leur passé se rejettent nécessairement vers le rationalisme et lui demandent l'autorité qu'ils ne peuvent plus demander au prestige de l'histoire*» (id. mű 78. l.).

Újabb s régibb kézikönyviróink, mint ez a tárgyalásom fonálán beszótt idézetekből is kiderül, határozottan a szerződések tanát fogadták el kiindulási alapul, sőt újabban két német író, Luschin gratzi tanár, majd Hauke is elfogadták a magyar közjogi álláspontot.

Luschin így ír: «*Die pragmatische Sanction ist für die Länder der ungarischen Krone ein zwischen dem Herrenhaus und den Ständen als Vertretern des Landes abgeschlossener Grundvertrag, durch den das Erbrecht der weiblichen Linien in Ungarn erst zur Anerkennung gelangte...*» (Österreichische Reichsgeschichte, 402. l.)

Hauke pedig ezt írja (Oesterr. Staatswörterbuch, II., 838. l.): «*Die ungarischen Annahmeartikel erweisen sich in*

der That als ein zwischen der Dynastie und den Ständen geschlossener Vertrag . . .»

Nagy Ernő (Közjog III. K., 211., 212. l.) elismeri, hogy: «ha a *pragmatica sanctio*nak tartalmát vizsgáljuk, szembeötlő annak a szerződéses volta (két fél ígér, két fél fogad el) . . .» . . . de ezzel szembe állítja mindjárt a modern államböleseleti fölfogást . . . stb.

Olvasva a tudós szerző művét, a 217. lapon gyönyörű *distinctiót* tesz a trónöröklés fogalmára nézve, mely közjogi intézmény, de magánjogi elnevezéssel van kapcsolatba hozva, ép így áll ez a *sanctio pragmatica* szerződéses lényegére nézve, közjogi tétel az magánjog formájába öltöztetve, de a magánjogi szerződések izmosabb háttére nélkül, a nemzet politikai fölfogása tekinté ezt szerződésnek hosszú időn át szakadatlanul. Tudni való, hogy történelmi alkotmányt *pertractálva*: «kevésbé a szavak, mint inkább szelleme dönt, s a szokásos magyarázatnak körében nagyobb jelentőség jut . . . átmegy a nép érzületébe, szokásaiba, erkölceibe, gondolkodásába, úgy hogy végre az állami életet másképp elképzelni is alig tudja; s mindaz fennállását sokkal jobban biztosítja, mint bármiféle alkotmányos *garantia*». (l. id. mű 184., 185. l.)

Ez a *genesis*e a *sanctio pragmatica*nak, mint szerződésnek.

Ferdinándy (id. m. 177. l.) a magyar *pragmatica sanctio*t két oldalú szerződésnek tekinti.

Gróf Vigyázó Ferencz kétségbe vonja, hogy a nemzet az uralkodóházzal szerződhetett volna (l. *Pragmatica Sanctio* cz. művét 64., 73. l., hol a jeles szerző a véleményeknek egész sorozatát hozza föl, mi engem ennek fölsorolásától fölment. L. cikkemet «A Jog» 1895. 20. sz. ily czímen: A szerződéses elv a magyar közjogban).

Általánosságban tehát *illustálva* lenne azon tétel, hogy az 1723. I., II. t. cz. által elfogadott *sanctio pragmatica* szerződés, most azonban még 1780/90—1848—1861/67-ből vett példákkal kívánom bizonyítani azt, hogy a magyar közjogban «*sanctio pragmatica* és 1722/23. I., II. törvényczikkelyek azonos fogalmak, s bármiként használják is e jelzőket, ennek elfogadott értelembeni lényege mindig kölesönös szerződést jelent a

király (illetve dynastia) s nemzet között, s hatályában mindig alkotmányos garantiát.

A cancellária fölír II. Józsefhez a koronának az országból leendő kivitele ellen, a fölíratot Ürményi József, a múlt század legkiválóbb magyar jogásza szerkeszti, hivatkozik törvényekre stb.: «Az ország alapjában megrendül ez által, mert valódi alap és sarkalatos törvényei sértetnek meg, *sőt maga a pragmatica sanctio is . . .*» (Fönnebb hivatkoztam az 1861. évi első fölíratra, melynek egyik tétele ugyan e szempontot teszi magáévá.)

Ugyanez alkalommal 1784-ben Sopron vármegye is fölír, s ebben előfordul: «az ország csak azon föltétel alatt adta át a fölséges ház első szülöttének örökösen a koronát, hogy összes kiváltságaik, szabadalmaik s törvényeik szentül föntartassanak».

1784-ben ugyancsak ez alkalommal Zemplén-, Temes-, Szabolcs-, Szathmár-, Bars- és Tornamegyék emlékezetébe hozzák II. Józsefnek, hogy a magyar nemzet nem legyőzve, leigázva, hanem önként, s azon világosan kimondott föltétel alatt hajolt úgy 1526-ban, mint az örökös megállapításakor 1687-ben, s 1723-ban az osztrák ház kormányzata alá, hogy szokásaiban és jogaiban föntartassék, s ne más tartományok módjára, hanem saját törvényei szerint kormányoztassék, méltán félnek pedig, hogy a német nyelvvel a német tartományok kormánymodora is behozatik, ellenére a nemzet s az uralkodóház közt fönnálló szerződésnek, a szerződés mind a két részt egyenlően kötelezi, és a fejedelemnek épen oly szent kötelességévé teszi a nemzet jogainak sértetlen föntartását, mint a nemzetnek a hűséget». (L. Collect. et Repræsent. Diószeghini, 62. l. Katona, I. k., 380. l.)

Barsmegye 1785-ben kelt egyik fölírata így hangzik: «a magyarok 1687-ben úgy, mint 1723-ban és 1741-ben nem legyőzve, hanem önkényt, szerződésileg, s más tartományok módjára nem kormányzás mellett adták át a koronát».

1787-ben II. József elrendeli, hogy a káptalanok s más hiteles helyek levéltárai Budára vitessenek, e rendelet visszavételét az akkor septemviralis tábla is szorgalmazta, kijelentvén egyebek közt, hogy a nemzet és a fejedelmi ház közt szerződévények állanak fönn . . .

Biharmegye 1789 okt. 16-án kelt fölratában ezt hangoztatja: ha humánus volt a jobbágyok szabadságát helyreállítani, a mit különben megtettek volna maguk a rendek is, még sokkal emberségesebb az egész nemzetet, mely azon föltétel alatt adta át a sceptrumot, törvényes és pactumok által biztosított szabadságában fentartani». Biharmegye rendei 1790-ben decretáltak, hogy készebbek mindent elszenvedni, mintsem az ország és nemzet végső elnyomattatásával törvényeiktől elállani, különben is köteles Ő felsége az 1723 esztendőbeli Pragmatica Sanctio punctumainak megtartására. Biharmegye akkori iratai közt ez is olvasható: «patet successionem sexui foemines Austriaco per articulo 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8. 1723. sub conditionem delatam, statim et primo et secundo gradu, facto ipsorum succedentium, læsam et interruptum esse. Quam obrem ut per novam conventionem, cum statibus regni incundam, tam successio hæc Augustæ Domus rursus restabli». (A cancelláriához küldött representatio 7. pontja.) Majd ismét Biharmegye egy más decretumában olvassuk: «köteles Ő felsége az 1723. esztendőbeli Pragmatica Sanctio punctumainak megtartására, melyeknél fogva uralkodik az austriai ház leányága, következésképp ezek ellen semmi újítást nem tehet...»

Pestmegye 1790-ben így jelöli meg politikai irányát: «mind a fejedelem, s nemzet közt létező kölcsönös régi jogviszonyok megújításának s kifejtésének, mind a mostani körülmények igényei szerint újabb szerződések köttetvén, polgári létünk teljes biztonsága megalapíttassék.» — Pestmegye ugyanakkor kijelenté azt is, hogy: «József császárnak a pragmatica sanctio feltételeit megszegő, alkotmányt s törvényeket sértő kormánya által a nemzet s az uralkodó ház közt létezett szerződés tényleg megsemmisítettett.»

«Az 1790/91. évi politikai mozgalmakban legközönségebbé lön végre Pestmegye példája szerint azon elhatározás, hogy miután Józsefnek az alaptörvényeket s a nemzet és fejedelmi ház közt létező szerződéseket megsértett kormánya a pragmatica sanctio által meghatározott trónörökösödés folytonosságát megszakasztotta, újabb szerződés köttessék, s az újból szerkesztendő hitlevéltben a nemzet alkotmányos jogainak és függetlenségének ez eddigieknél erősebb, hatékonyabb biztosíté-

kok szereztessenek.» (A Cancellár levele az orsz. rendeihez. Acta. comit 1790. 106. l.)

(Ily éles hangot 1859—1861 közt lefolyt alkotmányi conflictus idején nem használtak. Ballagi Mór Die Protestanten frage etc című Hamburgban megjelent röpiratában ír ilykép: «Ha — becsülettel szerzett és megszentelt kötések elévülhetnek: akkor a nemzet esetleg a pragmatica sanctiót is elévültnek declaráhatja» . . . stb.)

A most mondott időben nem annyira a jogalap kérdését tárgyalták, mint a belőle vont következmények effectuálását sürgették, nem feledhető azonban, hogy 1860/61-ben már oly erős jogalapunk volt, mint a 48-iki, mivel az 1790/91-iki generatio csak általánosságban birt.)

Ama kor közjogi fölfogását Marczali ezekben világítja meg: «Nem újultak-e meg mindig a nemzet régen vérző sebei? Nem állandó-e a nemzet elnyomására és beolvasztására való törekvés, mióta öszeköttetésbe lépett az örökös tartományokkal és a Habsburgházzal? (Ez 1861 és 67 közt is indok volt.)

«A nemzet legista neveléséből és történeti érzékéből következett, hogy ezt az elsőrangú politikai kérdést is főként a törvényes szempontból nézte.»

«Nem lehetett tagadni, hogy a Habsburg-lotharingiai ház uralma törvényen alapul. De hisz ép olyan szent törvényen alapul a nemzet joga is, Magyarországnak az a büszke kiváltsága, hogy nem kormányozható máskép, mint saját törvényei szerint. A magyar alkotmány, mint azt a vérszerződésből is látni, kétoldalú kötés fejedelem és nemzet között. II. József volt az, ki ezt a kötetést, a mely az 1723-iki törvényekben van kifejezve, megsértette, megsemmisítette. Ez által megsemmisítette a pragmatica sanctio elfogadását is az ország által. Az ő törvényszegése által — ez volt a mindenfelé terjesztett és hangoztatott elmélet — az örökösödés fonala megszakadt». (Filum successiois interruptum.)

Megemlíti azonban a tudós szerző a jellemzés illusztrálására: «midőn a történeti jog újra bebizonyította hatalmát, nem csoda, ha mindazt nagy figyelemre méltaták, mi azt erősíthette, bővíthette stb.» . . (M. O. tört. VIII. 468—469. l.)

Az udvari cancellária 1790. jul. 20-ról ír az országgyűlés-

hez Leopold nevében a királyi kötlevel elkészítését és a koronázást sürgetvén, s ezen levelében a *pragmatica sanctio*t, mint ilyet ismételve említi.

B. Splény János 1790 szept. hó 1-én engedélyt nyert, hogy beszédjét felolvassa, ezen nyomtatásban is megjelent beszédben a többek közt ez is elő fordul: «a szent István által megállapított kormányformához szigorúan ragaszkodni kell; a trónörökösödésre nézve a *pragmatica sanctio*t kötelező erejűnek kell ugyan elismerni, de viszont az uralkodók részéről az örökösödésnek a *pragmatica sanctio*ban megszabott föltételei pontosan megtartandók.» (l. Ballagi Géza a pol. irodalom. Magyarországon 1825-ig 467. l.)

Az 1790-évi országgyűlés által a kir. hitlevél tárgyában felküldött október 8-iki keletű föliratban ez áll: «A magyar nemzet a koronát a fölséges ausztriai ház előbb fi-, azután nőágra a kétoldalú szerződések azon világos föltétele alatt szállította át, hogy kivéven a királyválasztási jogot, a nemzetnek minden eddigi létezett jogai épen és sértetlenül föntartásának a király s az ország jogai az örökösödési szerződésekben gyökereznek, melyeket a szerződő feleknek megmáslaniok nem áll szabadságukban.» e jogokkal élve az ország karai és rendei, már 1741-ben is a nő ági örökösödés kezdeténél a *sanctio pragmatica* oltalmára királyi hitlevél általi méltó biztosítást alaposan sürgettek — ezen nevezetes föliratban előfordul: «az örökösödési szerződésben kiszabott hitlevél kiadás stb. (1790/91. országgyűlési irományok 28. sz. 187. s. k. l.)

Az 1807. évi országgyűlés (27/XI.) kijelenti, hogy: «Magyarország a *pragmatica sanctio* által függetlenségéből semmit sem veszített a királyválasztáson kívül, semmi jogáról le nem mondott, sőt föntartotta mind azt, mi szabad, alkotmányos nemzeteket megillet»

Ugyanezen országgyűlés XLIII. ülésében ez is határozott az osztrák császári cím föltétele tárgyában: «csakugyan biztosabb volna a törvényben erről emlékezetet tenni, mert valamint az előtt az ausztriai háznak az országban levő örökösödési jussáról vagyis úgynevezett *Pragmatica Sanctio*ról kérdés támasztatott, úgy idővel ez iránt is kérdés lehet.»

Az 1825/27. évi országgyűlésről vezetett Guzmics-féle naplóban (l. Vaszary Kolos az 1825. évi országgyűlés története 42. l.) olvassuk, hogy: Kolosváry úr Győr-vármegyei követ hazafiúi tüzzel mutogatta, hogy mi a Pragmatica Sanctio; kérjük hát Ő felségét, hogy a Pragmatica Sanctio, s a maga religiositása szerint tartsa meg mindazokat, a mire megesküdünt, mert mi independensek levén az austriai monarchiától, nem kívánunk a többi provinciák szerint igazgattatni, magunknak van constitutióink, s ez mindenünk»

Az 1832/36. évi országgyűlés katonai országos választmánya így ír: «az ausztriai ház szelid kormánya alatt a pragmatica kötés erejénél fogva stb.»

Kötésről szól az 1832/36. évi országgyűlés egyebütt is (l. országgyűlési acták CCXXX. sz. a.), így a dicsőségesen országoló ház és a magyar nemzet között készült szent kötésekben az ország ősi szabadsága és függetlensége nyilván és örökre föntartatott.»

A 348-ik ülésből kelt fölirati javaslatban ez áll: «Magunknak törvényeken és kölcsönös kötésekben alapult függetlenségét kétségbe hozni nem lehet nekünk tehát, kik törvény és kölcsönös kötések szerint függetlenek levén, semmi más nemzetnek alája vetve nem vagyunk»

Az 1843/44. évi országgyűlés az akkor érvényben levő vámrendszer ellen fölír Ő felségéhez, e fölirat befejezésében hivatkozás történik még Magyarország alkotmányos önállósága s a pragmatica sanctio által is biztosított állami függetlenségére, kimondatik az is, hogy e jogállásunknál fogva reánk vám és egyéb terhek egyoldalúlag nem rovatathatnak, s hogy hazánk a birodalom többi részeihez csupán az egység és egyetértés kötelekeivel van füzve, alárendelve, vagy alávetve pedig annak legkevésbé sincsen. (l. Acta Comit: 1843/44. III. k. 42—48. l.)

Az 1847. évi már idézett, s még idézendő ismert ellenzéki nyilatkozat, azon utasítás, melyet Pestmegye 1847-ben követeinek adott, a sanctio pragmaticát, mint ilyet magába foglalja.

Az 1847. évi válaszfölrati javaslatban, s Kossuth 1847. évi ez alkalommal tartott nagy beszédében a sanctio pragmatica méltatva van.

Kossuth 1848. márcz. 3. és 31-iki nagy beszédeinek alapkiindulási pontja a *sanctio pragmatica* (l. alább).

Az 1848. évi márcz. 17-én, 31-én kelt királyi leiratok a *sanctio pragmaticán* alapúlnak (l. alább).

A sanctio pragmatica az 1848. évi törvényekbe, mint ilyen föl van véve, ez eléggé ismeretes, s már idézve volt.

Erre nézve némelyek azt mondják, hogy csak úgy rögtönözve szövetett bele. Álljon itt például az erdélyi 1848. I. t.-cz., az úgynevezett unio törvény, melyben ez van beleszöve: «A magyarországi törvényhozásnak a honegység tárgyában folyó 1848-ik évben behozott VII-ik törvénycikkelyét Erdélyország hó rokon érzettel fogadván, Erdélynek Magyarhonnal egygyéalakulását a *pragmatica sanctióban* szentesített birodalmi kapcsolatnak épségben tartása mellett és teljes kiterjedésében magáévá tevén stb.

Erős meggyőződésesem, hogy ha a *sanctio pragmaticára* való ilyképi utalás a magyar közjog lényével ellenkeznék, oly döntő momentumokban, minőket az 1848. év első fele szolgáltatott, sem a pozsonyi, sem a kolozsvári országgyűlés nem hivatkozott volna oly praegnanter reá.

Az 1848. évi országgyűlés fölirati vitájában a *sanctio pragmatica*, mint ilyen van fölfogva és megvitatva (l. alább).

Egy 1848. évi márcz. hó végén Pesten tartott népgyűlésen szerkesztett proclamatióban ez áll: «A *pragmatica sanctio*, melyben a nemzetnek, s az országgló háznak jogai kölcsönösen biztosítva vannak, kétoldalú kötés»

Az 1848 aug. 31-iki híres Staatschriftnek kiindulási pontja a *pragmatica sanctio*, — de a belőle vont következtetések a magyar közjog szempontjából a bírálatot nem mindenben állják ki.

A magyar feldunai hadsereg 1848 decz. 10-én kiadott napi parancsában ez áll: «a magyar királyság kétoldalú szerződésen alapul, melynek egyik lényeges oldala abban áll, hogy Magyarország királya csak az lehet, ki az országgal a koronázási szerződést megkötötte, s az ország törvényeire az esküt letette s sz. István koronájával megkoronáztatott.»

Kossuth 1849 április 14-iki beszédét előzőleg közöltem. Most tartom megemlítőnek, hogy az általa inspirált függet-

lenségi nyilatkozatban ez áll: «Magyarország ugyanis Erdélylyel, s minden hozzátartozó részekkel és tartományokkal az osztrák császári birodalomba soha bele nem olvadt, hanem mindig önálló független szabad ország volt, még azután is, hogy a *pragmatica sanctio* elfogadásával a magyar királyságra nézve szintazon örökösödési rendet állapította meg, mely az uralkodó háznak egyéb országaira s tartományaira nézve meg volt állapítva. Világos bizonyosság erre magának a *pragmatica sanctio*-nak azon törvénybe iktatása, mely által a magyar koronához tartozó országok területi épsége, s az ország önállása, függetlensége, alkotmánya és szabadsága határozottan föntartattak. Világos bizonyossága ennek az, hogy a trónörökösök a *pragmatica sanctio* után is csak akkor lettek Magyarország törvényes királyai, ha a nemzettel koronázási alkukötésre léptek s annak és az ország alkotmányának és törvényeinek megtartására meg esküdvén sz. István koronájával megkoronáztattak.»

Ezen eszmemenet úgyszólván szóról-szóra benne van az 1861—1865/66. évi föliratokban s az 1867. XII. t.-cz.-ben.

Az 1849-et követő s a most értelmezett *sanctio pragmatica* elveivel homlokegyenest ellenkező politikai rendszer kezdetén nem kevesebb ember mint a 47-es conservatívek egyik kitünősége Somsich Pál lép föl a magyar alkotmány védelmére, nagy becsű művében: «Das legitime Recht Ungarns und seines Königs» (Bécs 1850.) többek közt ez is előfordul: «Durch die pragmatische Sanction ist der Schlussstein zur Vervollständigung einer riesenhaften Wölbung gelegt worden, auf welcher die Gesamtmonarchie gleich gestützt, auch die Krone und der Thron Ungarns mit Recht fussen, und der König und das Volk ihre gegenseitigen Rechte und Pflichten gewährleistet sehen sollten. *«Dieser grossartige Vertrag schliesst die Reihe jener Pacificationen, Verträge, Friedensschlüsse u. s. w. in sich, die seit Ferdinand I. bis zu dem Szathmárer Frieden bald mit Schwert erkämpft, bald durch Vermittlungen erlangt, selten nach gegenseitigen billigen Verständigungen erzielt worden sind»* (I. 3. lap)

Széchenyi István gróf — írja Falk Miksa — : «jelszavakról p. o. 1847/48., mit sem akart tudni; úgy vélé, nem létezik törvényes forma, melyben e pillanatban újra lehetne kezdeni

Magyarország alkotmányos életét, hol azonban nincs meg a forma, ott a lényeghez kell tartani magunkat s ezt a *pragmatica sancti*óban látja. E kétoldalú szerződés erejénél fogva az austriai császár köteles, mint Magyarország királya alkotmányosan uralkodni stb. Ezen a *pragmatica sancti*óból eredő jogok és kötelezettségek gyakorolhatásáért kell ez idő szerint új formákat alkotni.» (Széchenyi István és kora 327. l.)

Más alkalommal szintén az ötvenes években így nyilatkozott Széchenyi, ugyancsak Falk Miksa előtt: «ha ön elismeri a *pragmatica sancti*ót s azon kötelezettségeket, mely abból reánk származik, akkor semmi egyébről nincs szó, mint hogy értekezünk a koronával valami alkalmas módot illetőleg, hogyan gyakoroltassanak e már létező köteleességek, mi mellett természetesen hangsúlyozni s biztosítani fogjuk saját jogainkat is» (l. id. mű 328. l.).

Szemere Bertalan Palmerston angol miniszterhez intézett emlékiratában (1859. II/VII.) így szól: «Magyarország és az osztrák dynastia közt jogilag kétoldalú szerződés áll fenn, mely ez utóbbit kötelezi, hogy az ország törvényét és alkotmányát lelkiismeretesen megtartsa.»

1859-ben, az akkori politikai mozgalmak intézői Európa elé egy 24,000 aláírással ellátott emlékiratot akartak terjeszteni, a melyben régi alkotmányunknak s önkormányzásunknak föltétlen visszaadását kívánták, úgy, miként azt az 1848. évi országgyűlés szabadelvű intézkedései meghatározták, Austria és Magyarország közt csak a *pragmatica sanctio* által megállapított kapocs maradván fenn. Kimondották azonban azt is, hogy Magyarországon a dynastia joga *pactum conventum*okon és a *pragmatica sancti*ón alapul s maga az uralkodóház örökösödési joga az alkotmány egyik kiegészítő részét képezi (l. Kossuth iratai. II. 287., 299. l.).

Az 1860 okt. 20-iki diploma kiindulási pontjául a *sanctio pragmatica* volna megjelölve, de nem a mi *pragmatica sancti*ót képező törvényeink, (ezt a kifejezést Ghyezy Kálmán használta a 67-es bizottság 1867 január 28-iki ülésében) hanem a boldog emlékezetű VI-ik Károly császár Ő cs. kir. fősége által 1713 április 19-ik napján véglegesen és változhatlanul megszabott örökösödési rend mi különböző országainkban ezek

törvényes ország rendjei által elfogadtatva fennáll, és mint *Pragmatica Sanctio* ismeretes.

Többek közt a magyar közjog szempontjából tarthatatlan tétel ez is: «a *pragmatica sanctio* alapján és teljhatalmunk erejével» stb.

(Hórváth Boldizsár írja (1865 nov.) a Pesti Naplóban: «Az októberi diploma sarkpontját az egységes állam eszméje képezi, holott a *pragmatica sanctio* nem egységes államnak, hanem egy oly feloszthatatlan birodalomnak veté meg alapját, mely egymástól független két államtestből álljon.»)

Tudvalevőleg az októberi diploma Magyarországon nem fogadtatott rokonszenvesen, de a *pragmatica sanctio*ra való utalás utmutatás volt azoknak, kik a teljes legalitás in integrum restitutióját, a jogfolytonosságot, az 1848. évi törvények alapján követelték. Kitünő alap volt ez, a melyen minden *sophisma* nélkül föl lehetett vetni a *sanctio pragmatica*t, mint olyant, melynek folyománya nem valamely színleges octroyált alkotmányosság, hanem a magyar alkotmánynak mint ilyennek elismerése. Igen könnyű volt a fegyvert azok ellen fordítani, kik a *sanctio pragmatica* általános fogalma alá rejtözve igyekeztek a magyar közjog alaptételeit megnyirbálni. Deák Ferencz ekkor lépett újra a nyilvánosság elé, (1861 február) s kimutatta azt, hogy a *sanctio pragmatica* fogalmának csak a teljes alkotmányosság felel meg — illetve a jogfolytonosság; — mert ám van egy *pragmatica sanctio*, mely az uralkodóház jogait foglalja magába, ámde, midőn az országgyűlés eme *pragmatica sanctio* főbb tételeit törvénybe iktatta, az akkori királyt, s annak minden jogutódait kötelezőleg azt is kimondotta, hogy a *sanctio pragmatica*nak törvénybe iktatása csak a magyar alkotmány teljes elismerése mellett történhetett meg.

A ki tehát Magyarországgal szemben a *pragmatica sanctio*t emlegeti, annak az abból eredő *consequentia*kat is le kell vonnia s a magyar közjogot a maga sértetlen egészében elismernie. 1861 febr. 1-én Pestvárosa közgyűlése egy fölirati javaslatot fogadott el, mely Deák Ferencz tollából eredt, — ebben fényes világításban van bemutatva mi akarna lenni az októberi diplomában említett *sanctio pragmatica*, s miként kelljen azt a magyar közjog szempontjából fölfogni.

E föliiratban említésre méltó a következő tétel: «Midőn cs. apostoli és kir. fölséged a sanctio pragmatica alapján Magyarország alkotmányának ismételi helyreállítását elhatározta, nem kételkedhetünk, hogy azon alapelv, mi szerint minden jogszerűleg alkotott törvény jogérvényes mindaddig, míg azt a koronás fejedelem és nemzet egyesült akaratja el nem törli, hazánkra nézve is sértetlenül fönnáll. Hittük és hisszük ezt annál inkább, mert a sanctio pragmatika, melyre mint alap törvényre, maga Fölséged kegyelmesen hivatkozik, és a sanctio pragmatica értelmében kiadott királyi hitlevelek világosan azt tartalmazzák, hogy az országnak törvényei, melyek t. i. országgyűlésen alkottattak szoroson megtartandók. A Fölséged által a múlt évi okt. hó 20-án kiadott diploma és királyi elhatározásokat úgy tekintettük, mint világosan kijelentett tanúságát annak, hogy Fölséged a sanctio pragmaticát, mely a koronás fejedelem s a nemzet jogait egyaránt biztosítja, teljesen és egész terjedelmében életbe lépteti, s megvalánk győződve, hogy Fölségednek legmagasabb célja és akaratja más nem lehet, mint az egy ideig félre tett, de soha el nem évülhető, soha meg nem semmisíthető magyar alkotmánynak visszaállítása De hűtlenek volnánk az alkotmányosság elvéhez, eltérnénk a sanctio pragmatica alapeszméitől, ha nem ragaszkodnánk törvényeinkhez s azoknak szoros megtartását, pontos teljesítését nem sürgetnénk a jognak és igazságnak minden fegyverével.»

E föliíratra alkalmat adott az 1861. évi január 16-án 721. sz. alatt a törvényhatóságokhoz intézett királyi leirat. E leiratot ragadták meg a municipiumok, (ugy mint 1789/90-ben) arra nézve, hogy véleményöket a törvényellenes kormányzattal szemben elmondják. Valamint 1789/90-ben a sanctio pragmaticára hivatkoztak, úgy most is azt választották kiindulási pontul.

Esztergom megye föliíratából idézem a következőket: «Ime az okt. 20-iki kegyelmes diploma, mely a pragmatica sanctióra hivatkozva állítja vissza az alkotmányt, épen a pragmatica sanctióba ütközik, két oldalú egyaránt kötelező szerződés lévén, Fölségedet ép úgy kötelezi a nemzet ősalkotmányos jogainak, szabadságainak, önállásának esorbitatlan föntartására, valamint kötelezi a magyar nemzetet pedig a kegyelmes diploma a

pragmatica sanctio által biztosított oly lényeges jogait csorbítja meg a nemzetnek, melyek megtartására a Fölséged császári őse : III. Károly esküje utódait is kötelezi.»

— Liptómege föliratában a következők olvashatók: — «nem hihetjük, hogy Austria, mely a történelem bizonyítása szerint viselt háborúiban többnyire szerzeményes jogai megvédeése mellett vérezve, s kifelé a szerződések sérthetetlenségét ünnepelesen proclamálván, befelé a pragmatica sanctio s az annyi hittel és évszázados gyakorlattal megerősített törvényes stipulatiók s a fejedelmi szent fogadások érvényét megsemmisítesse.» stb.

Zemplémege föliratában pedig ezeket olvassuk: — «A nemzet maga is ragaszkodik a pragmatica sanctióhoz, mint a nemzet és fejedelmi ház között kötött egyezés kétoldalú okmányához ; elismeri, hogy a mint ezt kölcsönös megállapodás kötötte, úgy azt el is veheti ; de azt nem ismeri el, hogy mint szerződvényt egyoldalúlag módosítani és így vele az ősi alkotmányt is fölfüggeszteni lehetne stb. . . . A leirat nem csak a pragmatica sanctio említett kölcsönösen megkötő természetével, hanem azon törvényvel is ellenkezik, mely az okt. 20-iki patensben is érvényesnek és fennállónak ismertetik el.

Zemplémege 1861 február hó 4-iki gyűlésén gr. Andrassy Gyula többek közt ezt is mondá : «Igaz, Ő felsége maga is hivatkozik a pragmatica sanctióra, de ezt csak kivételekkel és módosításokkal ismeri el. Részemről nem ismerek oly törvényt, mely egy szerződésnek épségben tartása mellett megengedné, hogy annak egyes pontjai az egyik fél által módosíttassanak. A sanctio pragmatica kölcsönös szerződés, melyet egész épségben lehet csak föntartani, de egyoldalúlag módosítani nem.»

Temesmege fölirata : «kétoldalú szerződés természetével bíró sanctio pragmaticát» említ, majd ismét írja : «Fölséged az október 20-iki diplomában a sanctio pragmaticára, mint elévülhetlen jogerőben fennálló államalap és házi törvényre hivatkozni kegyeskedett stb.»

Nyitra mege fölirata hangsúlyozza, hogy : «Fölséged maga is, valamint a múlt és okt. 20-iki kibocsátványában a pragmatica sanctióra, úgy a január 16-iki kegyelmes leiratban az 1790-iki törvényekre hivatkozik, a pragmatica sanctio és az idézett tör-

vény az uralkodó fejedelemre nézve egyaránt, mint a nemzetre, nem csak jogot, de kötelezettségeket is tartalmaz.»

Pestmegye föliratában az októberi diplomára czélozva így nyilatkozik: «megsérté a *pragmatica sancti*ót elfogadó 1723. I., II., III. törvényczikkeket.»

Nógrádmegye fölirata abból indul ki, hogy: «habár ezen diploma a *pragmatica sancti*ót fogadja el alapúl, de azt egyszerűsmind önmaga semmisíti meg az által, miszerint Magyarország s a hozzá tartozó részek összes törvényeinek megtartását nem csak nem igéri, sőt a 48-iki törvényeink közül is csak némelyek életbe léptetéséről emlékezik.»

Pozsonymegye föliratában e kitételek fordulnak elő: Elismerjük mi azon jogokat, melyek a törvényes uralkodót a *pragmatica sanctio* s jelesen az 1723. I., II., III. és 1790. III. t.-cz. erejénél fogva a nemzet irányában megillették.»

Abaujmegye föliratában a többek közt ez is előfordul: «Fölséged a *pragmatica sancti*óra hivatkozott a múlt évi október 20-iki oklevelében, azon alkotmányos szerződésre, mely az 1723. I., és II., t.-czikkben soroztatott országunk szent törvényei közzé.»

Zólyommegye föliratában a következő kifejezéseket használja: «— ugyanazon Fölséges uralkodónak szent névvonásával, ki törvény s ősi *pragmatica sanctio* által hivatva igéri honunkban visszaállítani alkotmányunkat» stb., — majd: «megsérti a *pragmatica sancti*ót elfogadó 1723. I., II., III. törvényczikket», majd tovább: «4. a *pragmatica sanctio* úgy mint általmi alapszerződésünk kiforgatása, sőt megsemmisítésére czélzó Reichsrath eszméje s eddigi létesítése törvényeinkkel s önállásunkkal homlokegyenest ellenkezővén, az ellen komoly óvást teszünk.»

Tolnamegye fölirata a *pragmatica sanctio* föntebb írt értelmezéseinek sarkal, — úgyszintén Bács-Bodrogmegyéé is. Ungmegye fölirata oda *concludál*, hogy a: «*sanctio pragmatica* hét részről fenyegette az ellenség, hogy megvan, lételet a magyar fegyverek dicsőségének köszönheti. Ezen *sanctio pragmatica* még egy részről az austriai ház minden ágon lemenő örököseinek a trónt biztosítja, másrészről ugyancsak a nemzet jogait, kiváltságait és alkotmányát megerősíti.»

Nem érdektelen azt sem megemlítenem, hogy néhány radícál irányú megye az 1861. évi jan. 16-án kelt kir. leiratra, nem fölirattal, hanem egyszerű végzéssel felelt, — de alapjául ennek is a *sanctio pragmatica* szolgált.

Heves és külső Szolnokmegye végzésében ez áll: «1848. év elején sulyos nehéz borulat szállt Bécs felé; s mert a viszonyok úgy követelték, a magyar nemzet mindeddig háttérbe szorított jogos, törvényes, s a «*pragmatica sanctio*» kétoldalú kötéseibe legkevésbé sem ütköző kívánatai az országgyűlésen teljesítettek s törvényekké váltak.» Továbbá e végzés még a következő érdekes nyilatkozatokat tartalmazza: «Átlátta ezt a fölség, s e tételék igazságát átlátva, 1860-ik évi okt. 20-án egy császári határozattal lepott meg bennünket, mely míg a «*pragmatica sanctio*» kétoldalú kötelezettségét s jogait elvben elismeri és annak szellemében munkálni ígérkezik: tényleg legsarkalatosabb pontjait sérti meg» stb. Törvényeinknek szolgáltatunk igazságot, mindön kimondjuk, hogy a nemzet s uralkodóház között megingatott bizalom visszatérése csak oly föltétel mellett remélhető, ha a Fölség a «*pragmatica sanctio*» kötelezettségéhez képest a nemzetet ezeréves alkotmánya teljes joggyakorlatába haladéktalanul visszavezeti.»

Szabolcsmegye végzésében fölhozza azt, hogy: «Magyarországot a *sanctio pragmatica* az 1790. X. és 1825/27. III. és IV. czikkek ellenére a tervezett birodalmi tanács által az osztrák tartományokba beolvasztván» stb.

A mennyire tehát az akkori közvélemény nyilvánulásait ismerem így p. o. a fönnebb idézett megyék nyilatkozatait, a brochur irodalmat, akkortájt megjelent néhány közjogi munkát, — ide értve az akkori hirlapirodalmat, melybe elsőrangú államférfiaink részben sugalmazólag, részben tetteleg befolytak, — a *sanctio pragmatica*t, s annak jogi természetét illetőleg teljes egyértelműség nyilatkozik, úgy hogy az 1861. évi országgyűlés megnyitásakor a *sanctio pragmatica*ra nézve a nemzet osztatlan meggyőződése az volt, mely azután a *classicus* két föliratban nyert kifejezést.

A két fölirat idézését most mellőzöm, azoknak szelleme él a magyar közjogban, nem volt az egyéb, mint küzdelem a jogért, melyet Burke szavaival a következőkkel jellemezhetek: «The

constitution of a country being once setteled upon some compact, tacit or expressed, there is no power existing of force to alter it without the breach of the covenant, or the consent of all the parties.» De nem mellőzhető az 1861. évi képviselőház hangulatának megemlítése sem, mely több kiváló egyén egybehangzó véleményében nyert kifejezést.

Tisza Kálmán által 1861. évi máj. hó 16-án a képviselőház ülésében előterjesztett határozati javaslat a következő, s tárgyamra nézve fontos nyilatkozatokat tartalmazza: «Hazánk törvényes függetlenségét, s az osztrák örökös tartományokhoz való viszonyát a magyar közjog szempontjából, a kétoldalú kötések alapján az előttünk levő indítványban oly szépen, oly tisztán, oly alaposan kifejtve találom, hogy mindazt, mi abban erre vonatkozólag elmondatik, csak osztanom csak pártolnom lehet és egész terjedelmében elfogadom.» Majd a *pragmatica sanctio* tekintetében úgy nyilatkozik a határozati javaslat: «1849-ben márcz. 5-én most is uralkodó ausztriai császár Ő felsége széttépte a kétoldalú szerződéseket, széttépte a *pragmatica sanctio*t, mert megsemmisítette az azáltal biztosított magyar alkotmányt... Ennek folytán ugyanazon év ápr. 14-én a magyar nemzet is megsemmisítette a kétoldalú szerződésnek — melynek érvényére az, ki már maga részéről széttépte volt, úgy sem hivatkozhatott, — őt kötelező részét... De fátyolt borítva a múltakra, visszaállott a széttépt kétoldalú szerződések, a *pragmatica sanctio*, vagyis az 1723. év. I., II., III. t.-cz. s az ezek folytán alkotott sarkalatos törvények által kijelölt térre.»

Ugyanazon ülésben a történetíró és publicista Szalay László, kinek tekintélyét az idők folyama épen nem csökkenté, ezt mondá: «A magyart nem az a *pragmatica sanctio* kötelezi, melyet III. Károly 1713-ban a Geheimrathsstübelben néhány himvarrásos uri köntös előtt leolvasott, — hanem az, melyet *do ut des, facio ut facias* formájában tíz évvel később a pozsonyi országgyűlés alkotott meg... II. Leopold 1791-ben ezen *sanctio pragmatica* bővebb magyarázására kimondhatta: hogy Magyarország a kapcsolt részekkel egyetemben szabad ország» stb... .

(Szalay László már ezt megelőzőleg 1861 márcz. 10-én Pest-lipótvárosi választói előtt így beszélt: «ügyünk az igazság

ügye, mert basisa azon *pragmatica sanctio*, mely kölcsönös szerződésképen, szabadságunk s függetlenségünkön építi föl, mint talpkövön a királyi széket majd így folytatja . . . a *dynastia* érdekei nem azonosok a nagy austriai agyrém érdekeivel, hanem ezeknek legyezgetése kelti föl a *separatismust*, mely ellen egyetlen óvszer a *sanctio pragmatica*» . . . (1. Pesti Napló 1861. márcz. 12-én).

Bartal György a képviselőház föntjelölt ülésében a föliratot pártoló beszéde folyamán az októberi diplomára, főleg pedig a febr. 20-iki patensre vonatkozólag, illetve azok alkotmányellenességét vitatva, következőkép nyilatkozott: «E lényeg nem más, mint tagadása a Magyarországgal kötött *pragmatica sanctio* kétoldalú érvényének Az austriai ház meg volt elégedve, midőn Magyarország trónjához előbb választás, később pedig az örökös rendjére alapított *personalis unio* mellett jutott. Mindkétnemű szerződés kétoldalú volt és azt bármi czélszerűség tekintetéből egyoldalúlag félretenni sem fejedelemnek, sem nemzetnek nincs jogában . . . *Majd idézi gr. Rechberg osztrák külügyminiszternek az olasz királyi cím ellen tett óvásából a szerződések szentségére vonatkozó passust: «dass die Verträge ihre verbindliche Kraft so lange behalten, als sie nicht im Einvernehmen aller contrahirenden Theile aufgelöst oder abgeändert worden sind dies ist ein so elementarer Grundsatz, dass ohne ihn das Völkerrecht und die internationalen Beziehungen jeder Bürgerschaft von Sicherheit und Dauer beraubt sein würde.» . . . A beszéd további folyamán inti az akkori irányadó osztrák államférfiakat, hogy Magyarországgal szemben az állalok állítottakat vegyék figyelembe.»*

(Ez volt a legképzeltetőbb súlyos argumentum, vagy jobban mondva visszacsapás, melylyel az osztrák államférfiak akkor parlamentariter illelhetők voltak.)

(Falk Miksa a Pesti Napló 1861 jan. 15-iki számában így ír: «Mindazon politikai jogok, mikkel az alattvaló valamely alaptörvény nyomán bír, visszavonhatlanok, oly értelemben, hogy soha többé az államhatalom valamely egyoldalú cselekvénye által és a népjogok alkotmányos közegeinek közreműködése nélkül vissza nem vehetők, meg nem másíthatók, vagy

magyarázhatók.» (Zöpfl. Grundsätze des allg. Staatsrechts. 194. §.)

«A *pragmatica sanctio* alaptörvény, és hogy e szerint a főttebbi kimondás reá is alkalmazható, azt úgy hiszem, senki sem tagadja, és ezt az októberi diploma maga is elismeri. Tehát a nemzet innen eredő politikai jogai egyoldalúan soha vissza nem vehetők, s így hódítási jogról Magyarország irányában nem lehet szó.)

A képviselőház 1861 május 18-án tartott ülésében Lónyay Menyhért beszédében helytelenítvén azon irányt, mely Magyarország önálló pénzügyi rendelkezését kétségbe vonta, azt: «a *pragmatica sanctio* és minden sarkalatos törvényeinkbe ütköző s reánk erőszakolandó kívánatnak jellemezte. Hazánk föl fog virágozni, ha kellő tekintettel a *pragmatica sanctio* által vele egyesített államok méltányos érdekére épen a *pragmatica sanctio* értelmében az 1790. X. és 1848. III. t.-cikkeknél fogva anyagi és pénzügyi teendőit saját felelős kormánya fogja intézni.»

Klauzál Gábor 1848-iki földművelésügyi miniszter 1861 május 22-én tartott beszédében gr. Batthyány Lajos miniszterelnök perére czélozva hozza föl e nagyon is *plausibilis* következtetést: «*A magyar független első miniszterium elnöke ellen hozott törvénytelen ítéletben indokkép kimondatik, mintha ő miniszterelnöksége alatt oly határozatokat hozott és teljesített, vagy olyanoknak teljesítését engedte volna meg, melyek által a pragmatica saactióban megállapított összeköttetés Magyarország és az örökös tartományok között megtárgult volna. Már ha lehetett büntetni, e hazájához és fejedelméhez egyaránt hű férfit, ki mindenben ellentéte volt épen annak mi róla mondatik, azért mert a nemzetet s a fejedelmet egyaránt kötelező sanctio pragmaticának megsértése reáfogatott: hogy lehetne már most ezután még az elfoglalás eszméjéről álmodni, mikor kétségen kívüli igazság, hogy azon hatalom, mely a kétoldalú szerződésnek egy részről megtámadásáért még életvesztéssel is büntet, épen e büntetés által ismeri el leginkább ezen alapszerződés őt kötelező részét ?*» a *sanctio pragmatica*-nak értelme oly világos, hogy ebből senki mást nem következtethet, mint hogy e kétoldalú szerződés egyaránt kötelező a nemzetre, úgy mint annak fejedelmére.»

Trefort Ágost 1861 május 22-én mondott beszédében ez áll: «*Én tehát az 1848-iki III. t.-cziiktől, mely egyébiránt nem is új, hanem csak az 1790. X. t.-cz. explanatiója, valamint ez a sanctio pragmaticának kifolyása, soha sem fogok elállani.*» Majd 1865-ben (10/X.) választóihoz így beszél: «Politikai hitem mindig az volt: Magyarország önállása a pragmatica sanctio értelmében azon nagy szövetségben, mely austriai birodalomnak neveztetik.»

Szentiványi Károly 1865/68-ban a képviselőház elnöke 1861. évi máj. hó 23-án mondott beszédében, az okt. 20-iki diplomát illetőleg hangsúlyozta: «A magyar nemzet e diplomában kereste a pragmatica sanctiónak a nemzet jogait és szabadságait biztosító részét, de azt sehol sem találta meg.»

Gorove István 1861 május hó 23-án beszédébe beleszövi: «Midőn a mult század elején a vallási és szabadsági harcok után — majd a pragmatica sanctio behozatalával a német tartományok irányában consolidatiót nyertek a magyar viszonyok.» A Pesti Napló 1861 febr. 24-iki számában pedig ezt írja: Nem külföldi doctrinák, vagy az utánzási vágy kényelmes politikájuk szüleménye, hanem háromszázados nemzeti vágyak kinyomata az 1848. III. t.-cz. Keletkezésének motivumai máshol kereshetők, mint a szándékban zsbibasztani a hatósági életet, de abban, hogy a pragmatica sanctio mellett legyen ez a nemzet önállásának utolsó zárköve.»

Tóth Vilmos, jelenleg a főrendiház elnöke 1861 máj. 24-én ezt mondja: «pártolom én az indítványt azért, mert . . . az ország területi és politikai integritását a pragmatica sanctio értelmében sérthetetlennek nyilvánítja» stb.

Kazinczy Gábor 1861. máj. 27-én tartott nagyszabású beszédében ez áll: «követeljük tehát, — hogy a pragmatica sanctio, mely a dynastiának a nemzet liberum votuma által szent István koronáját adá, kétoldalú szerződésként legyen kötelező.»

Zsarnay Imre 1861 máj. 27-én, Révész Imre 1861 máj. 31-én és Lónyay László tértek el az általános fölfogástól. Felszólalások — bár Révész Imréé magas tudományos képzettséget tartalmazott — hatálytalan maradt, mit igazol az is, hogy utánok Nyáry Pál a következőleg beszélt: «nincs törvény, mely az

úgynevezett *pragmatica sanctio*ra vonatkozó 1723. évi törv. - cikkeknek eredeti szövegeiktől eltérő értelmezést adott volna.»

Révész Imrének Deák Ferencz 1861. január 4-én felelt. Deák Ferencz álláspontját fönnebb már ismertettem, csak azt jegyzem meg újból, hogy Deák Ferencz közjogi felfogását a nemzet osztatlanul magáévá tette, ennél fogva az 1861-től 1867-ig terjedő közjogi vitákban a *pragmatica sanctio* olybá lett magyar részről vitatva, mint az Deák Ferencz fölirataiban, majd a Lustkandlnak adott feleletben van értelmezve. Különösen pedig az 1861. évi országgyűlés óvása után a *pragmatica sanctio* politikai jelszóvá lön, s annak megise alatt kereste a nemzet az érintkezést uralkodójával s az örökös tartományokkal.»

A történelmi jelentőségű fordulatot jelző husvéti cikknek alaphangja a *sanctio pragmatica*.

A Deák-politikát képviselő «*Debatte*» című bécsi lap 1865. évi máj. 8-án ezt írja: «A mi kiinduló pontunk — mondják a magyar szabadelvűek táborában — a *pragmatica sanctio*. Tulajdonkép ez alapította meg a monarchiát valójában, ez kepezi a trón szilárd alapját, és a magyar államnak ez a legfontosabb biztosítóka. A *pragmatica sanctio* fonalán kell annak megvitatásába bocsátkoznunk, hogy mit igényelnek a monarchia viszonyai. Más módszer képtelenség»

A *pragmatica sanctio* erejénél fogva engedelmeskednek a monarchia valamennyi országai ugyanazon egy uralkodónak. A *pragmatica sanctio* megszabja a monarchia egyes részei kölcsönös védelmi kötelességét»»

1860—1867-közt lefolyt időben a nemzeti érdekeket képviselő «*Pesti Napló*», «*Magyarország*», «*Magyar Sajtó*», «*Hon*», «*Pester Lloyd*»-ban olvasható számtalan közjogi tartalmú cikk a *sanctio pragmaticát*, mint olyant értelmezték, minőnek adataim sorozata bizonyítja. Pedig akkortájt nem kevesebb emberek írtak vezércikkeket, mint Deák Ferencz, gr. Andrássy Gyula, b. Kemény Zsigmond, Trefort Ágost, Csengery Antal, Szalay László, majd a másik oldalról Ghyezy Kálmán, Tisza Kálmán, Ivánka Imre, Várady Gábor, majd pedig oly hivatás szerű publicisták, mint Reviczky Szevér, Salamon Ferencz, Csemegi Károly, Pompéry János, a híres «*FK*» jegy alatt Falk Miksa. Évek hosszú során tanulmányoztam eme nagy

és nehéz idők journalistikáját s mondhatom bátran, hogy ezeknek meggyőző inspriatiói nélkül teteleimmel tán soha nem léptem volna a nyilvánosság elé, de ama vezércikkekben letett igazságok a nemzetnek örökké világító fáklyául fognak szolgálni, ha közjogának teteleit bárhonna megtámadják.

Az 1865 decz. 10-ére összehívott országgyűlés nagyobb mozgalmat támasztott, s alig kell említenem, hogy a jelszó úgyszólván kivétel nélkül a *sanctio pragmatica* volt. Legkiválóbb egyéneink siettek programokat adni, melyek közül néhányat bemutatni álláspontom igazolása érdekében szükségesnek tartok.

Csengery Antal, Deák Ferencz legmeghittebb emberei egyike 1865 szept. 15-én kelt programmszerű levelében ezt írja: «ugyan az a kétoldalú szerződés, mellyel a nemzet trónjának örökösödési jogát az uralkodó családnak átadta, biztosította számunkra e kincseket, t. i. törvényes függetlenségünket. A közös ügyek minden oly értelmezését visszautasítom, mely a *pragmatica sancti*óból folyó kötelezettségeken túl terjeszkedik. E kétoldalú szerződés biztosítja I. Leopold törvényes maradékainak e birodalom feloszthatatlan birtoklását. Más részről azonban ugyanazon kétoldalú szerződés, a melyből a kötelezettségek folynak, biztosítja részünkre a külön saját törvényeink szerinti kormányzást, az alkotmányos önállást, függetlenséget»

Ghyeczy Kálmán 1865 október 1-én választóíhoz intézett programbeszédében így nyilatkozik: «*Ezen állami viszonyok alapja a pragmatica sanctio, mely által a magyar korona országában az uralkodás a fölséges austriai háznak a nemzet szabad akaratóból elsősülöttségi örökösödési joggal az 1723-ik évben «örököül» átadatott, s ez nem csupán alaptörvénye a hazának, hanem eyszersmind ünnepélyes kétoldalú szerződés a fölséges uralkodóház és Magyarország között, mint ilyen szoros magyarozatú, s föltételei csak azok lehetnek, melyek abban határozottan kimondva vannak.*» (Egyike a legcorrectebb közjogi definitióknak.)

Horváth Boldizsár 1865. évi október 23. választóival szemben programbeszédében kiemelte, hogy: «az 1723-ban elfogadott *pragmatica sancti*ót kétoldalú szerződésnek» tekinti.

Kautz Gyula 1865 okt. 29-én adott programjában ez áll: «Magyarország a *pragmatica sanctio* s egyéb ünnepélyes szerződ-

vények s jelesül a 48-iki törvények alapján is, az uralkodó dynastiával, meg ennek birodalma másik felével a «felbonthatlan egyesülés» kapcsolatában áll. — Kautz Gyula két évtizeden túl a budapesti m. kir. tud. egyetemen a közjogot is előadta, s hogy most idézett tételeihez ott is ragaszkodott, t. i. a tanári cathedrán, azt mint volt tanítványa igazolhatom.

Nagy érdemű utódja dr. Lechner Ágost a *pragmatica sanctio*t az államalkotó szerződések körébe foglalja. L. Vigyázó Ferencz gróf id. mű 64. l.

Az 1866/67. évi időszak ismételt fölratai magvát, most már a király által is elismert kölcsönös jogalap, a *pragmatica sanctio* képezte.

Az országgyűlés 67-es bizottsága, majd a 15-ös albizottság, úgy ennek kisebbségének tárgyalásai a *pragmatica sanctio*n, s a belőle folyó közös ügyeken alapulnak, de mindenkor oly értelemben vétetvén a *sanctio pragmatica*, mint azt Deák Ferencz, majd mint 1865. okt. 1-én Ghyecz Kálmán nyilvánította.

Az 1867-ik évben alakult magyar kormány többek közt két igen fontos esetben említi föl a *sanctio pragmaticát*, mint illet. A belügyminiszterium 1867. szept. 14-én Heves vármegye közönségéhez egy rendeletet intéz, melyben kimondja, hogy: «megtámadta — t. i. Kossuth Lajos — a nemzet egyik legfontosabb alaptörvényét a *pragmatica sanctio*t . . . stb. Ez a rendelet pedig minisztertanácsban készült.

1868. márcz. 3-án a minisztertanács határozatából a belügyminiszter egy újabb rendeletet ad ki (*Deák* intentioi szerint), a melyben ez is előfordul: «az ország alkotmánya nem egyik vagy másik törvényben, hanem a fönnálló törvények összeségében fekszik; az 1867-dik évben létrejött kiegyezés a nemzetnek szintoly alaptörvényét képezi, mint a *pragmatica sanctio*, s mindazon törvényeink, a melyek az ország közjogát szabályozzák.

Hogy pedig e fölfogás ma is uralkodó, bizonyítom azon beszéddel, melyet 1893. okt. 12-én mondott Szilágyi Dezső akkori igazságügyminiszter, szerinte: «a jogi, különösen a közjogi nézetekben bizonyos folytonosság igen szükséges, és ennek ellenében engedje meg tisztelt képviselőtársam (*Visontai Soma*) azt, a mit e háznak legrégebbi tagjai nagyon jól ismernek, hogy

az 1861-iki, de különösen az 1867-iki tárgyalások alkalmával azon párt ismételt kijelentései szerint, mely mint országgyűlési többség az 1867. évi XII. t.-cikket megalkotta, és a melyet annak értelmére, mint az azt kísérő közjogi fölfogásra vonatkozólag mégis irányadónak kell tekinteni, mondom, úgy Deák Ferencz ismételt kijelentései szerint, Magyarország úgy tekinti a *pragmatica sanctiót*, mint ünnepélyes alapszerződést, mely nemcsak a fejedelem és az ország között, hanem a monarchia két állama közt is létrejött és mint ilyen fennáll». (Érdekes jelenség, hogy a miniszteri beszéd előbb a jogfolytonosságra utal s ennek figyelembe vételével vonja le a következőket.)

Mi következik mindebből, nem más, hogy midőn 1865. decz. 14-én felséges urunk trónbeszédében a *sanctio pragmaticában* egy kölcsönösen elismert jogalapot választott kiindulási pontul, melyet alaptörvénynek nevez, a mely Magyarországnak és az ahhoz kapcsolt részeknek közjogi és belkormányzati függetlenségét biztosította, melynek alapján kijelenté, hogy a *sanctio pragmaticának* a magyar korona épségére vonatkozó határozmányait érintetlenül fenntartani kívánja :

Midőn az 1867. XII. t.-cz. bevezetése a most idézett királyi szavakat recapitulálva, kijelenti: «hogy azon alapszerződés, a mely az 1723. évi I., II., III. t.-cikkek által a felséges uralkodóház és Magyarország közt létrejött, a mely egyrészt a birodalmi kapcsolathoz tartozó országok és tartományoknak, az 1723. I. és II. t.-cikkek értelmében együttes és elválaszthatlan birtoklását, másrészt pedig Magyarországnak önálló törvényhozási és kormányzati függetlenségét biztosította, lényegében jövőre is feltétlenül fentartassék :

Midőn a most idézett t.-cz. 1. §-ában ez áll, hogy: «azon kapcsolat, mely egyrészt a magyar korona országai, másrésztől Ő felségének többi országai és tartományai között jogilag fennáll: az 1723. I., II. és III. t.-cikkek által elfogadott *pragmatica sanctiön* alapszik»:

«Elismerték, hogy 1. a *pragmatica sanctio* és alapszerződés egyértelmű az 1867. évi törvényben, hogy: 2. a magyar közjog (s a 67-iki törvény eminenter) csak egy és ünnepélyes alapszerződést ért a *pragmatica sanctio* alatt, azt, mely bizto-

sítja Magyarország autonomiáját, szóval az 1723. évi három első cikket . . . 3. hogy az előbeszéd és az 1. §. idézett helyei azonosok». (Salamon Ferencz. Hon. 1881. 70. sz.)

Bizonyos tehát mindezekből, hogy sem 1848-ban, sem 1861-ben, főleg nem 1865/68-ban Magyarországon senki a «Hausgesetze» nem gondolt, hanem ép az ettől mindig ovatosan elkülönítendő sanctio pragmaticát úgy értelmezték, mint az az 1723. I., II. t.-cz.-be beiktatva lőn, a melyre Ghyecz Kálmán megmondá, hogy az szoros magyarázatú . . . stb. . . .

A «Sanctio pragmatica» szónak a magyar közjogba recipiálása a bemutatott szerződéses értelemben, tehát a szokásban s a törvényekben, az előre bocsájtott politikai s történelmi háttérben igazolást nyer. Törvénnyel, történelmi adatokkal s tényekkel szemben a theoriának, politikai árnyalatnak szerepe igen alárendelt. Mily nagyszerűen fejezi ki az 1867. évi XII-ik t.-czikk a hosszas alkotmányérti küzdelmek után a nemzeti öntudatot s az ebből kiinduló közvéleményt, az bizonyításra nem szoruló tény. Nincs is a tudományos speculációnak, a váltakozó politikai combinációknak oly tökéletes tétele, a mely ennél megbízhatóbbat, megezáfolhatóbbat tudna létre hozni.

Nyugodtan elmondhatom ezek után a mi közjogi fejleményünkre Royer Collard-al: «Ce droit public, reposait tout entier sur la doctrine du contrat et de la reciprocité, il a traversé les longs âges — — eut il péri dans les loix il se serait conservé dans les esprits, — asyle inexpugnable contre les entreprises de l'autorité»

V.

Az eddig fölhozottak tehát minden kétségen kívül helyezik azt, hogy a magyar nemzeti élet politikai és jogi nyilvánulásai-ban az 1723. I., II., III. törvényezikket successive és öntudatosan «pragmatica sanctiónak» majd «örökös szerződésnek» «kötésnek» nevezte, lényegét illetőleg pedig azt mindenkor a dynastia és Magyarország között létrejött és viszonyos jogokat, úgy kötelezettséget alapított kölcsönös szerződésnek tekintette, s annak a magyar közjog rendszerében oly állást tulajdonított, melyre alapította 1723 után, mint azt az 1790, 1848, 1867. évi

alapvető törvények igazolják államisága s alkotmányosságának garantiáit, majd mint ilyet hozta föl annak megtámadói ellen. Ennek illusztrálása után bemutatandó azonban a *sanctio pragmatica* azon oldalról is, melyben Magyarországot az osztrák örökös tartományokkal kapcsolatba hozva a nemzetközi jog alanyai közé, mint nagyhatalmat vezeti be, a nélkül azonban, hogy ez Magyarország államiságát veszélyeztetné, hanem ellenkezőleg éppen államiságunkat mint ilyet külkifejezésre juttatja, s biztosan állítom, hogy a *sanctio pragmatica* ezen iránylatában és következményeiben ép oly fontos, ép oly nagy horderejű, mint belső vonatkozásaiban. (Horváth Boldizsár 1869. máj. 31-én ezt mondja: «A létező közjogi egyezmény, ha annak nem is kölcsönöztünk nemzetközi alapot, de az lényegére nézve mindenestre nemzetközi szerződés jellegével bír, mert annak tárgya nem kevesebb, mint az Austria és Magyarország közt fönnforgó állam jogi viszony szabályozása») (E fölfogást következetesen keresztül viszi és tárgyalja gr. Vigyázó Ferencz ily czimű művében: «Az osztrák-magyar viszony nemzetközi természetű».)

Magyarország tehát a *sanctio pragmatica* megkötése által szorosabb viszonyba lépett az örökös tartományokkal, ez eltagadhatlan tény. A *sanctio pragmatica* alapeszméjének megfelelőleg — s annak az összes jogosult tényezők általi elfogadása után a Habsburgok uralma alatti államok *confoederatióból unióvá egyesültek*.

E nagy horderejű eseményt megelőzőleg azonban a magyar főrendek néhányra már 1712-ben tanácskozáskor e tárgyban s érezték annak szükségét első sorban, hogy Magyarország függetlenségét garantirozzák, s ezt nem csak befelé igyekeztek elérni, de ennek külsőleg is igyekeztek azon viszonyokkal szemben kifejezést adni, melyekbe Magyarország az örökös tartományokkal fog lépni az esetre, ha a nőági öröködést elfogadnák.

Tudni való az is, hogy az uniót nem III. Károly kormánya sürgette, hanem ép a magyar rendek: az 1712. évi jul. 7-iki tanácskozmány 10. pontja ily tartalmú: «miután pedig Magyarország a többi örökös tartományokkal szemben szorosabb kapcsolatba jönne, ezek pedig a római német birodalomhoz tartoznak, határozassék meg az is, minő viszonyt s össze-

köttetést akar Ő felsége megállapítani Magyarország s a többi örökös tartományok között» stb.

Etanácskozmányok folyamán meg lett vitatva továbbá, hogy: «valamennyi örökös országok és tartományok statusai külön szövetség és szerződés által beleegyeznének, t. i. hogy a nőágnak csak egyetlen egy utóda alatt akarnak élni s általa kormányoztatni és igazgattatni. Mely szövetséges szerződés alkalmával azt is ki kellene dolgozni, mivel és mennyivel fognának a nevezett örökös országok és tartományok mind béke, mind háboru idején a Magyarországon levő hadak s a magyar várak fönntartásához járulni; a tanácsosok jónak látják, hogy a nevezett örökös tartományoknak ezen tárgyban való határozatai a magyar rendek elé terjesztetnének».

Ebből látható, hogy a magyar rendek a teendő lépés súlyos és kényes természetű kérdéseivel teljesen tisztában voltak, de tisztában voltak azzal is, hogy itt nem ephemer természetű alkalmi egyesülésről lesz szó, de oly teendő előtt állanak, mely Magyarországot századokra fogja lekötöni. «A nőági örökös elfogadása — írja Marczali — politikai szükség volt. Olyan, mely elől alig volt menekvés az ország nagy megrázkódtatása nélkül, talán végső veszedelme nélkül. De nemcsak ennek föl ismerése érdeme az akkori államférfiaknak, hanem az is, hogy az ország önkéntes följajánlásából eredőnek mutatták azt, a mi nem volt kikerülhető, és ily módon az alkotmány biztosítására használták föl a helyzetet.» (Id. m. 224. l.)

Utal erre Somsich Pál is (id. m. 158. l.), elősorolja mindama törvényeket, melyekre királyaink megesküdték s erre a következtetésre jut: «Diese Gesetze erklären die Bulla aurea und die pragmatische Sanction, bestimmen deren wahren und unzweifelhaften Sinn und dadurch das historische Recht Ungarns . . . Diese Gesetze verbinden Ungarn mit Österreich nicht Kraft des Rechts des Stärkeren, mittelst Gewalt; sondern sie verbinden das selbständige Königreich Ungarn, Kraft gegenseitiger freier Verträge, verbrieftter und beschworener Urkunden, nach Recht und Gesetz».

Az 1722/23. évi országgyűlés teljes tudatában volt tehát annak is, hogy III. Károly a sanctio pragmaticának minő jogkövetkezményeket tulajdonított, midőn még oly országainak

népeit is, melyeket különben más nagyfontosságú ügyekben sem szokott megkérdezni, most azokat ily szavakkal: «mit dem vätterlichen Anliegen und mildestem Befehle, dass sie alle diese Anordnungen pflichtschuldigst und bereitwilligst entgegennehmen und befolgen» . . . megkérdi.

Az osztrák tartományok rendei e fölhívásnak már 1720-ban engedelmesskedtek és pedig a legmélyebb hódolat kifejezése mellett. Itt is erős külömbiséget tesznek és pedig Magyarország külön államiságának előnyére ép osztrák írók; így p. o. Juschin így ír: «für die übrigen Erblände hatte aber die pragmatische Sanction in diesem Punkte nur den Werth einer Declaration, weil die Primogenitur in männlicher und weiblicher Linie, sowie die Untheilbarkeit hier im Testament Kaiser Ferdinand II vom 10. Mai 1621. schon als Hausgesetz vorgeschrieben war». (L. fönnebb idézett műve 402. lapján.)

Hauke pedig így ír: «*Die ungarischen Annahme-Artikel erweisen sich in der That als ein zwischen der Dynastie und den Ständen geschlossener Vertrag . . . Eine viel geringere Bedeutung beanspruchen die ständischen Erklärungen der Erbländer . . . In der That liegt in diesen sogenannten Annahme-Erklärungen nichts anderes, als eine besondere Form der Kenntnissnahme der Thronfolgung.*» (L. fönntebb idézett műben II. kötet, 836. lapon s a következőkön.)

A magyar rendek becikkelyezése már nagy erkölcsi támasz volt III. Károlynak, ki azonban nagy művét még ezuttal sem látta betetőzve, hanem azt az európai nagyhatalmak által is elismertette. (L. 1867. évi kiegészés című művem 19., 20. l.)

«A *pragmatica sanctio* az események folyamán keletkezett osztrák-magyar államesoportozatnak az általános nemzetközi elismerés alapját szolgáltatta, mely elismerés tényleg és sok ízben már megelőzte a *pragmatica sanctiót*. A különféle hatalmak biztosító szerződésai határozottan hangsúlyozták az általános európai érdekeket. (L. Flassan. *Histoire de la diplomatie française*. E műben a vonatkozó szerződések és indokolásaik előfordulnak). (Széchen Antal tanulmányaiból 64. l.)

Marczali Henrik szintén ezen véleményt osztja s bővebben ekkép indokolja: «*Igy tehát, mint az egyes országok közjogának, úgy az európai nemzetközi jognak is integrans része lett a*

pragmatica sanctiónak megtartása és fönntartása. Mert valóban többről volt itt szó, mint csupán családi, minden uralkodó által hozható és megváltoztatható szabályról» stb. . . . I. Marczali Magyarorsz. tört. VIII. k. 224., 225. lapokon.

A *pragmatica sanctio* az akkori Európában majdnem végzetserű ellenszenvet költött, mert Európa akkori államférfiai látták, hogy a *pragmatica sanctio* alapján Magyarország és Austria közt létrejött viszony az egész monarchia erejét és hatalmi állását nagyban növelni fogja. Ez volt az első politikai tény Magyarország részéről, mely őt internacionális összekötetésbe hozta Európával, ez azon szerződés, mely azóta is mindig szálka volt a többi európai államok szemében, melyek Austria állását gyöngíteni akarták. *«Lehetetlen tehát, hogy ezen kapocs a magyar államra nézve üdvös ne legyen, mindaddig míg mellette nemzetünk államjogi önállása és ezer éves alkotmánya fönmállhat»*. (Gr. Szirmay Ferencz a képviselőház 1869. máj. 21. ülésében).

Az 1722/23. évi országgyűlés tárgyalásai közben mindeme körülmények fölmerültek s megvitatva lettek. Nagy István alnádor 1723. jun. 30-án így beszél: *«tekintvén az állapotot és körülményeket, megfontolván minő ellenség a szomszédja, ha csak máshonnan nincs segedelem s biztos pártfogás, ezen, annyi szerencsétlenség által megromlott ország nem képes oly nagyhatalom ellen, ha mindjárt a fölvirágzás magas fokára jutna is a maga erején megvédeni és fentartani magát»*.

Ugyanekkor Szluha Ferencz nádori ítélőmester a többek közt azt is fölhozza: *«kedvessé fogjuk azt tenni a szomszéd fejedelmek előtt — több külső és belső biztosság és a határos népek barátsága által fölvirágoztatandjuk . . . (a hármasszövetség ma) . . . a maradandó nyugalom állandó védurat; a tartós béke, az erős folytonos fegyverben állást virágzó és jó állapotban tartott sereget . . . megkívánja, (ez a közös hadsereg létjogosultságának első föltétele) mert ha érettebben megfontoljuk, kinek szomszédjában lakunk, mi az ő ereje, mi a mienk, milyen és mekkora mindkettő katonasága, kiben van harczvágy, mi a kincstár ereje a kettőnél és együtt, mekkora gyűlölettel viseltetik a külső zsarnok a magyar nemzet iránt? mi a mi hazánk óhajtsága? Tele vannak vele az országok évkönyvei . . .*

a külső erő elleni biztosság, a hazai nyugalom, a szivek őszinte egyesülése a szent béke stb. . . .

Csáky bibornok-érsek III. Károly királylyal szemben pedig így szól: «Javaslá ezt fölségednek a trónváltozás idejére is s magából a meghívólevélből is az ország nagy vigasztalására kitünő atyai gondoskodása és mind a belső, mind a külső biztonlét és nyugalom tekintetéből a józan ész. Javaslá a multa, jelenre és jövőre való emlékezés és előrelátás, minő állapotban volt, minő állapotban van s illetőleg minő állapotba juthat a viszonyok változandóságával ezen Szent István első királyunk óta annyi szerencsétlenség látogatta ország . . . Mert ez által a legerősebben hiszi és reméli Magyarország, hogy mind a maga, mind fölséged többi örökös országai és tartományai jólétét előmozdíthatja, ha fölséged és mindkét nemű örökösei kormánya alatt azokkal a tervezett unióban lesz».

Ismeretes tény az 1722/23. évi országgyűlés történetében, hogy a rendek formaszzerű szerződésre akartak lépni a nyugoti szomszédal. Az 1723. évi július 16-iki ülésben Nagy István alnádor indítványozá, hogy miután az örökös egyező rendnek elfogadása által a többi tartományokkal való elválhatlan egyesülés ki van mondva, gondoskodni kellene a többi országokkal és tartományokkal való szerződésnek létesítéséről. A rendek el is határozták, hogy ezen unió érdekében működni kell, a főrendiház mindehhez hozzájárult azon kikötéssel, hogy Magyarország jogai és szabadságai mind a mellett föntartasanak. Kijelentette az országgyűlés azt is, hogy az örökös tartományokkal majdan kötendő szerződéseket alaptörvénybe kell iktatni. (Nincs dialectica, mely az 1723. évi rendek intentioi s az 1867. XII. t. cz. bevégzett tényei közt helyreállítható causalis nexust elvitathatná.) (L. Deák Ferencz beszédét. 1867. decz. 14.)

(Utal erre b. Kemény Gábor is a 67-es bizottság első ülésében.)

A király a rendek előterjesztésére azon választ adta, hogy gondoskodni fog ez ország biztonlétéről, mintegy azt fejezte ki, hogy ama szerződések szükségtelenek. (Salamon Ferencz idézett művében mindezt bőven leírja, így fölmentve érzem magam a történelmi tények felsorolásától.)

Ferdinándy Géza e fölfogást nem osztja, szerinte: «a prag-

matica sanctióban a nemzet és uralkodóház között jött létre nemzetközi szerződés a kölcsönös védelemre nézve, nem pedig az akkor még nem is létező osztrák császársággal». (Id. mű 186. l.) 1867 óta azonban az 1723-ban nyilvánított fölfogás érvényesült.

Ezen kérdés a parlamentben is fölmerülván, ugyanakkor 1893. okt. 12-én Szilágyi Dezső a kormány nevében ezt mondá: «Magyarország úgy tekinti a pragmatica sanctiót . . . mint ünnepélyes alapszerződést, mely nemcsak a fejedelem és az ország között, hanem a monarchia két állama között is létrejött és mint ilyen fönnáll . . . midőn Ő felségével azon ünnepélyes alapszerződés kötött, Ő felsége nemcsak magyar király, hanem austriai tartományokban absolut uralkodó is lévén, a tulsó államot alkotó országok és népek képviselőiben fejedelmi teljhatalommal intézkedett».

Mindezeket tudva, előre is reflectálva a még fölhozandó tényekre nyíltan kimondom, hogy az 1723. I., II., III. törv. czikkeket egyszerű törvényeknek tekinteni nem lehet. Nem oszthatom ama fölfogást, mely könnyen odaveti, hogy mindezt egy más törvény pur et simple megváltoztathatja.

Polner Ödön azon fölfogása catastrophát jelezne a magyar közjogban, ha általánosulna az, hogy, mivel a pragmatica sanctiót elfogadó 1723. I., II. t.-cz. teljesen egyenlő minden más törvénnyel (formailag), tehát az alkotmányos tényezők hozzájárultával egyszerű törvény alakjában megváltoztatható. (L. id. mű 110. l.)

Hasonló felfogást oszt Ferdinándy Géza is (id. mű 181. l.), a ki szerint az sem tesz különbséget szerződés-e a sanctio pragmatica vagy törvény.

Joghölcsőletileg mindez lehet vita tárgya, de ezen vita közjogunk ép e részébe, mely a stabilitást oly annyira igényli, be nem vihető, nem csak idealisabb fölfogások miatt, hanem, mert *ennek és pedig szigoruan jogilag véve a dolgot ellentmondanak az 1723. II. t.-cz. 5., 6., 7. §§-ai.*

Hogy pedig a szerződés nemcsak III-ik Károlylyal, de állula s vele utólaival is kötött, kiderül ez az 1723. II. t.-cz. 10. §-ából. De ha ez másként magyarázhatnák, a III-ik t.-cz. állításomat minden kétségen felül helyezi. Ennek előszavában

magá III. Károly igéri, hogy Magyarország törvényeit stb. megerősíti é hnegtartandja : az 1. §. pedig így hangzik : «Hasonlóképen Ó felsége Utódai, Magyarország . . . törvényesen koronázandó királyi, az Ország és ahhoz kapcsolt Részek Karait és Rendeit ugyanazon Előjogokban s előre bocsátott mentességekben és Törvényekben, sérthetetlenül meg fogják tartani».

Ellentmondanak az ellenkező véleménynek az 1740. óta kiadott kir. hitlevelek 4-ik pontjai, melyekből mindenkép, elcsavarhatlan ténykép, kiderül az, hogy míg az ott meghatározott ágbeli róm. cath., mindkétnemű utódok ausztriai főherczegek léteznek, addig bármely módosítás, vagy ellenkező rendelkezés absolute ki van zárva, mi arra vall, hogy III. Károly nemcsak a maga, de mindezen utódok nevében is szerződött, s az ismert föltételek mindezen utódokat egyaránt kötelezik, valamint a nemzetet is.

Igy fogta föl ezt br. Eötvös József is 1859-ben írt «Garantien der Macht und Einheit Österreichs» cz. művében, melyben sürgeti az országgyűlés egybehívását, a területi épséget, koronázást, szóval a restitutio in integrum keresztülvitelét, a pragmatica sanctio, mint örök időkre érvényes kétoldalú szerződés (pactum conventum) értelmében.

Az 1722. évi márcz. 30-án N.-Szebenben kelt erdélyi declaratióban pedig határozottan benn áll : «mely országlási szerződés (sanctio pragmatica) és akárkitől is soha változtatást semmiképen nem szenvedhet örökös törvény erejével és hatalmával bíró legyen . . . » (Salamon Ferencz fordítása).

Véleményem szerint pedig a n.-szebeni declaratio intentiói alig lehettek egyebek az 1723. I., II. t.-cz. megalkotói intentióinál.

Mi pedig a pragmatica sanctio stabilitásának politikai és nemzetközi oldalát illeti, e helyre azt beszöni nem tartottam időszerűnek, külömben is az 1867. évi kiegyezés című művem 23., 24-ik lapjain azt bővebben kifejtettem. De azt mindazonáltal megemlítendőnek vélem, hogy azon nagy eszmét, a melyet a sanctio pragmatica, akár a nemzetközi jog szempontjából, akár a dynastia létele, a monarchia nagyhatalmi állása, Magyarország függetlensége okából repraesentál, egy ephemer alkotáshoz fűzni — ellenkeznék a most elősorolt érdekek nagyságával fonák és hiányos intézkedés lenne, ilyenhez az 1722/23. évi

törvényhozók nem járulnak hozzá, arra jogrendszert nem építenek, bizonyos az is, hogy az 1790., 1848., 1867. évi utódok azt kiindulási pontul nem fogadják el.

Fogadjuk el tehát ténynek azt az eddig kifejtettek nyomán, hogy: «ez a törvény (t. i. az 1723. I., II.) mondja ki először, hogy Magyarországnak, míg Habsburg él, mindig az lesz a királya, ki ura lesz az oszthatatlan örökös tartományoknak, egyéb közösséget, mint a dynastiának és uralkodónak azonosságát, még sem ismer el. *Az örökös tartományokkal való kölcsönös egyetértés és unio*», melyet a bevezetés említ, *betű szerint nem vonatkozhatnak másra, és csak természetes következtetés gyanánt érthető belőle a kölcsönös s fegyveres megoltalmazás szükségége.* Ezt pedig az akkori viszonyok közt, első sorban magának Magyarországnak érdeke követelte. *Ezért fontos annak kijelentése, hogy a magyar korona országai külön véve ép oly oszthatlanok és elválaszthatlanok, mint az örökös tartományok.* (Marczali.)

A képviselőház 1867. márcz. 26-iki ülésében Tóth Lőrincz ezt mondja: «A magyar nemzet nem kényszerítve, hanem önfentartási ösztön s jól értett érdekek által vezetve lépett a sanctio pragmatica s általában az austriai szövetség keretébe. Nem Austria hódító hatalma, hanem önmeggyőződése tette annak részesévé. Látta, hogy az aldunai tartományokat, Szerbiát, Oláhországot, Bulgáriát már elnyelte a török hatalom, a mohácsi vész után annyi kül- és belső vihartól hányatva meggyőződött, hogy önségélyével magát föntartani alig képes, Európától pedig, az önző s gyakran szőszegőtől, biztos segílyt nem várhat». . . .

Az 1723. évi I., II. t.-cz.-ben foglalt «inseparabiliter és indivisibiliter» szavaknak az osztrák jogászok oly értelmezést kívántak tulajdonítani, mintha Magyarország más nemzet vagy tartomány iránt, független ugyan, hanem mégis kiegészítő része lenne az 1804-ben alakult austriai császárságnak.

Deák Ferencz erre nézve az 1835. szept. 4-én tartott kerületi ülésben így nyilatkozott: «ez fonák, bal, s hazánk önállóságával teljességgel össze nem illeszthető magyarázat. Az, hogy Magyarország más tartományoktól független, még nem fejezi ki azon önállást, melylyel hazánk az austriai ház örökös tartomá-

nyainak ellenében bir s birnia is kell. Csehország is független Austriától, Austria független Lombardiától, és viszont; de azért mindnyájan egészítő részei az austriai császárságnak, sőt ezen egymástól független tartományok összesége teszi az austriai császárságot. De mi magyarok nemcsak függetlenek vagyunk a nevezett és a többi örökös tartományoktól, hanem része sem vagyunk az austriai császárságnak, még pedig semmi tekintetben az *inseparabilis és indivisibilis* szavaknak eredeti értelme az, t. i. hogy az austriai ház uralkodása alatt levő tartományok fel ne osztassanak, s ekként az a «*securitas contra vim externam*», mely a *pragmatica sanctio* elfogadásának főbb indító oka volt, ne gyengítessék. A magyar nemzettel kötött *pragmatica sanctio*ban tehát ezen szavak: «*inseparabiliter et indivisibiliter*» azt teszik, hogy mi ugyan a habsburgi ház leányágára is kiterjesztjük az örökösödést: de oly föltétel alatt, hogy mivel *vis unita fortior contra externam vim*, az örökös tartományokat felosztani szabad ne legyen, hanem azok elválaszthatlanok s feloszthatlanok legyenek. Ez az *inseparabilitas*nak valódi értelme, mely az örökös tartományok feloszthatlanságát garantirozza».

Virozsil (I. k. 297. l.) szintén hasonló értelemben ír, szentint: «auf dem Reichstage zu Pressburg im J. 1723 durch den I. u. II. G. A., die pragmatische Sanction als ungar. Staats-Grundgesetz einstimmig anerkannt, und durch ihre später auch bewährte Treue — im Vereine mit den übrigen Erblanden — die österr. Monarchie vor Zerstückelung, und dadurch auch sich und Europa vor weiteren Gefahren glücklich bewahrten».

Ezek után, s a mint a következmények is mutatják, az 1723. I., II. t.-cz.-be foglalt *sanctio pragmatica*, ha csak a nőág öröködését mondotta volna ki, nem lenne semmivel sem lényegesebb törvény és szerződés, mint az 1687. évi. Szerződést képezne a nemzet és a király közt, hogy míg egyrészt az előbbi elismeri a nőágak öröklését, viszont a korona biztosítja a nemzet jogait. A *pragmatica sanctio* lényege az együtt birtoklásban és a kölcsönös védelem szerződéses kimondásában rejlik. «A *pragmatica sanctio*t beiktatott 1723-iki törvény szerint, mi a monarchia másik államával egy és ugyanazon uralkodó alatt

állunk. És ezen uralkodó és annak dynastiája ezen országokat, mint elválaszthatlanokat birja és éppen azért ezek együtt kötelesek az ő trónját és egymás biztonságát megvédeni.» (Tisza Kálmán 1896. június 25.) A dynastia és Magyarország közt létesült szerződés előtt az örökös tartományokat föl lehetett osztani, vagy másra ruházni, mint a ki a magyar trón elfoglalására az 1687. és az 1723. évi törvények szerint hivatva volt. A *pragmatica sanctio* után ez nem volt többé lehetséges. A magyar király szükségkép uralkodója volt egyszersmind Ausztriának. Az 1723. I., II., III. cikkek képezték az első biztos és szilárd, de egészen szerződéses kapcsolatot Magyarország és Ausztria között. E törvények nemcsak a dynastiával, hanem örökre a monarchia másik államaival fűzték össze Magyarország sorsát. *Örökre alatt értve azt, hogy mindaddig, míg a pragmatica sanctio értelmében a királyválasztás joga vissza nem száll az országra.* (Beksits nyomán.)

A *vexatio dat intellectum* című híres röpiratban, melynek állítólag Richwaldszky György kanonok lenne a szerzője, ez is olvasható: «Tudván azt a magyarok, hogy könnyebb nekik királyt kapniok, mint a királyi méltóságra vágyóknak országokat és koronákat, oly királyokat választottak, kik máshonnet vett eszközökkel is megvédhetik jogaikat és szabadságaikat, az ő lehető könnyítésökre. Még az 1723. II. törv.-cikkeknek is, mely a női örökösödést behozza ez az értelme. Mert a magyarok az elválaszthatatlan összeköttetés által nem új terhet akartak magukra venni, hanem a külső erőket is szabadságaik és jogaik oltalmára fordítani.» (Marczali M. O. T. VIII. k. 292. l. stb.)

Virozsil 1850-ben megjelent *Jur. publ. Regni Hung.* című művében (41. l.) a Magyarország és Ausztria közti uniót «perpetua et indissolubilisnek» mondja, de hozzá teszi: «Interim tamen unio haec non est realis, aut sic dicta incorporativa, sed personalis aut nominalis solum, in persona scilicet ejusdem imperantis stb. . . . quae secus etiam non incorporativa audit, i. e. talis, quae unitas civitatis unius ejusdemque communis Imperantis ac domus regnantis potestati subjeicit, nullam tamen secus constitutionis vel administrationis singularum communio-nem inducens».

Ennek ellenére azonban megrovólag említi azok nézetét, a

kik szerint csak a nemzet és király között lenne szerződés és Magyarország oly viszonyban állna Austria koronájához, mint a német államszövetség valamelyik tagja a német szövetséghez. (L. Concha Politika. 602., 603. 1.)

«Magyarországnak is ha létezni akar, szövetségre van szükségére és mint már előbb mondtam, saját alaptörvényeiben találja az utasítást ilyenmő politikára. Nálunk a jognak, úgy mint a politikának alapjai a sanctio pragmaticának nevezett sarkalatos törvényeinkben vannak lefektetve. Ez biztosítja nemzetünk függetlenségét egyrésztől, míg másrésztől az austriai tartományokkal egy fejedelem alatti egységes és osztatlan kapcsolatban jelöli ki azon politikát, melyet Magyarországnak követni kell». (Somsich Pál 1866. decz. 3.)

«Téveszme az, mintha a *pragmatica sanctio* oly szerződés volna, a melyet a magyar nemzet csak saját királyával kötött. Ez nem áll. Mert a *pragmatica sanctio*ban őseink nemcsak saját királyukkal, hanem a közös fejedelem személyében egyuttal az örökös tartományok urával is szerződtek. Ha őseink a *pragmatica sanctio*ban csak saját királyukkal léptek volna szerződésre, akkor e szerződés a magyar király és a magyar nemzet közötti jogszabályok szabályozásán túl nem terjedhetett volna. Ámde e szerződésben a közös fejedelem számára oly országok birtoklása is biztosítva van, a melyek nem tartoznak a magyar korona kapcsolatához, és viszont ezen szerződésben a nemzet számára oly országok támogatása is biztosítva lett, a melyekről a magyar király nem rendelkezhetett. Világos tehát, hogy ezen szerződésben a közös fejedelem nem csak mint Magyarország királya, hanem úgy is szerepel, mint az örökös tartományok ura». (Horváth Boldizsár 1867. márcz. 27-én.) (Hasonló értelemben szólott választóihoz 1865. okt. 23-án Szombathelyt.)

Az 1878. évi V. t.-cz. 127-ik §-ához adott miniszteri indoklás pedig így hangzik: «Sarkalatos törvényeink hazánk és a monarchia másik fele közt egy szorosán meghatározott kapcsolatot állapítottak meg; e kapcsolat, mely már a *sanctio pragmaticában* találja kifejezését nemcsak államjogi, hanem állami alakzatunk egyik legerősebb tényezője is. Ezt nem mellőzheti a büntető törvénykönyv, a mellőzés a tetszés szerinti erőszakoskodásnak a büntetlen megtámadásnak tenné ki azon tényezőt,

melyben fennállásunk, individualitásunk s nemzetközi hatásunk garantiáját ismerte föl az alaptörvény. Ez utóbbi szerint a monarchia másik fele vérrel és pénzzel tartozik oltalmazni a mi területünket, ha az megtámadtatnék, mi is viszont a monarchia másik államának területét. A mi tehát a mi részünkről is fegyveres actiót von maga után, ha megsértik, azt büntetlennek nem tekintheti a büntető törvény.» Azt hiszem mikép a tényleges állapotoknak ily eclatans fölismerése és kifejezése oly fontos alkalomkor, mint egy büntetőjogi codificatio, — más oldalról a codicator jogászai képességei, — továbbá tudva azt, hogy a javaslat hány retortán ment keresztül — elég garantiát nyujtanak arra, hogy a létező jogviszonyokat a maguk tisztaságában vették kiindulási alapul.

Ugyanez a szakasz tárgyalásakor Pauler Tivadar 1877-ik évi nov. 29-én tartott nagy beszédében utalt arra, hogy: «közünk és Ő felsége többi országnak és tartományai közt egy bizonyos közjogi kapes létezik, kapes, melyet a sanctio pragmatica megállapított, s a melynek módozatai az 1867. XII. t.-cz. által megállapítottak, ezt kétségbe vonni senki sem fogja Az mondatott, hogy Magyarországon mindég két párt volt, az mely a függetlenséget kereste, a másik, mely az Austriávali szövetséget tűzte ki zászlójára. Megengedem, hogy volt két párt, melynek mindegyike az országnak függetlenségét, önállóságát s jólétét kívánta, s tűzte zászlójára; az egyik párt kereste annak biztosítékát a szövetségben a szomszéd nyugoti tartományokkal, a másik párt kereste az országnak teljes függetlenségében, önállóságában. De ez többé nem kérdés. Ezt lehetett két irányban keresni 723 előtt, de 1723 óta e kettős irányt a törvénynyel összeegyeztetni nem tudom. A törvény kimondotta, hogy Ő felsége többi tartományai Magyarországgal és annak társországaival kapesolt részeivel együtt indivisibiliter és inseparabiliter birtoklandók. Ez a kérdés tehát megszűnt, e két irányban többé nem lehet keresni a haza javát. Attól fogva csak a több vagy kevesebb felett lehet szólni. Ezt a kérdést eldöntötte már de præsentia az 1867. XII. t.-cz. . . .» . . .

Deák Ferencz szerint az 1723. I. t.-cz. bevezetésében foglalt e szavak: «Proque stabilienda in omnem causam, etiam contra vim externam, cum vicinis regnis et provinciis hæreditariis

unione értelmében az egyesülés a védelemre, és nemesak Ő fel-
sége személyével; hanem a védelemre az örökös tartományok-
kal is történt. Semmi más csak a védelem. Ezt a *sanctio prag-*
matica első szakasza igen világosan kimondja». (67-es bizottság
II. ülése.)

Előre bocsájtvá mindezeket bizonyos, hogy az 1723. I., II.
törv.-cikkeknek hatályba lépte után, a már gyakorlatban meg-
levő külügyek közösségén kívül egy második közösügy t. i. az
osztrák és magyar monarchia védelmének közösügye is kelet-
kezett, a melyre határozottan utal az 1723. I. t.-cz. bevezetése:
«*Et ad permansionem Eorundem, ac incrementum publici Sta-*
tus Regni Hungariæ, Partiumque eidem adnexarum proque
stabilienda in omnem casum etiam contra vim externam cum
vicinis Regnis et Provinciis Hæreditariis Unione et conservanda
domestica tranquillitate directam curam, et sollicitudinem.»

Továbbá a II. t.-cz. 1. §-ában foglalt indokolás is ugyanez
elvet erősíti meg, mondván: «*Ut successivis quibusvis tem-*
poribus ab omnibus externis, et etiam domesticis confusionibus,
et periculis præservari; imo in alma, et continua tranquillitate,
ac sincera animorum Unione adversus omnem vim etiam exter-
nam felicissime perennare possit». Mindemez elveket még szá-
batosabban fejezi ki az erdélyi 1744. III. t.-cz.-be iktatott
pragmatica sanctio, melynek következő szavai: «*Ad mutuam et*
reciprocam defensionem, maiorumque cum dignitate et inde
secuturo terrore Hostium, securitatem in omne ævum nexu
indissolubili coalescere et cohærere valeant atque possint», a
*pragmatica sanctio*nak valódi értelme s eredeti intentiói iránt
semmi kétséget nem hagynak fön. A képviselőház 1867. márcz.
26-án tartott ülésében Tóth Lőrincz ezt jegyezte meg: «A *prag-*
matica sanctio jól értelmezett betűje s az erdélyi *pragmatica*
sanctio analogiája is mellettünk szól».

«A közös biztonság és annak együttes erővel leendő védelme
és föntartása oly közös és viszonos kötelezettség, mely egyene-
sen a *pragmatica sanctio*ból származik . . . e kötelezettség
betüről betüre nincs beírva (a magyarországi) törvénybe, hanem
ez annak természetes *consectariuma*. Bizonyosan nem csupán
személyes hajlamból kötötték az ország rendei akkor a *prag-*
*matica sanctio*t, hanem fontos okaik voltak arra. E fontos okok

egyike az volt, hogy Magyarország megvédésére oly eszközöket, oly segítséget is kellett keresniök, mely maguktól ki nem telt . . . (I. Deák beszédét 67-es bizottság I. ülésében).

Elismerte ezt Nyári Pál is és a most jelölt ülésben így nyilatkozott: «Azt lehet mondani, hogy az austriai dynastia birtokai talán a historiának egyik szakaszában sem voltak annyiszor megtámadva, mint voltak az 1723-iki törv.-czikkek óta. Mindjárt, kiért alakítottatott ezen törvényezikk, életre-halálra harczolt a követelők ellen. Későbbben jöttek ama közönségesen ismert vagy lehet mondani mindig európai háboruk. Legközelebb pedig csaknem megsemmisítette az austriai dynastiának lételet a franczia forradalom s az ebből következett háboru. *Mindannyiszor Magyarország hivatkozott ezen törvényre (1723 I., II., III.) s mindenkor ennek értelmében teljesítette kötelességét, nem mondhatván azt, hogy egyenesen Magyarország van megtámadva, azon kifejezéssel élt, hogy azon veszély, mely Ő felségének egyéb országait és tartományait fenyegeti, ugyanaz Magyarországot is érheti.*»

Gr. Széchen Antal írja: «Az 1740-iki országgyűlés elhatározásán és a magyar nemzet férfias föllépésén tört meg a *pragmatica sanctio* külelleneinek hatalma, és hogy általa mentetett még a későbbi európai nemzetközi rend egyik talpköve» (I. tanulmányok 66. l.).

De tekintsünk el mindezekről, a *Corpus Juris*ban foglalt és 1740/41 után kelt törvények igazolják azt, hogy Magyarország az 1723. I., II. t.-czikkbe elfogadott *pragmatica sanctio*-ból folyó kölcsönös védelmi kötelezettséget mindenkor elismerte. Kiinduló pontul szolgál erre az imént hivatkozott nagy fontosságú országgyűlésen alkotott *LXIII. t.-cz.*, melyben a későbbi következményekre oly nagy befolyást gyakorolt következő tétel foglalt: «Ő felsége királyi székéről előterjesztvén az ország rendjeinek, hogy a bajorok, francziák és poroszok által haddal támadtatott meg, szentséges személyét és a fenséges királyi magzatokat magyarjai hűségébe ajánlotta, a karok és rendek pedig az 1723. I., II. törvényczikkeken alapult jogok védelmére életüket és vérüket egylelkűen ígérk, s a fenyegető veszedelmet megfontolva és elődeik példája által fölbuzdulva, az ország közfölkelését elhatározták. Hasonló

elveket tartalmaznak az 1792. VI. t.-cz., az 1796. évi törvények bevezetése és a II. t.-cz., az 1802. I. t.-cz., az 1805. évi törvények bevezetése és az I. t.-cz., az 1807. évi I. t.-cz., az 1808. évi II. törvényzikkeltől a VI-ig terjedő törvényzikkelyek, az 1812. I. t.-cz. Megjegyzem, hogy mindez alkalmakkor az 1741. LXIII. t.-cz. idézve van, s mintegy alapul szolgál, úgy hogy e most idézett törv.-zikkelyt bizonyos tekintetben méltán lehet alap-törvénynek tekinteni.

Különös fontossággal bír ez irányban azon tény, hogy midőn Ő felsége 1792-ben ujonczokat kívánt az ország rendeitől, az országgyűlés egy küldöttséget választott, mely előtt Ő felsége részéről kimutattatott az ujonczok szüksége, valamint fölfedeztetett az is, hogy az ellenség Ő felségének egyik tartományát: Belgiumot már megtámadta. Az ország rendei tehát meggyőződve a szükségéről, a megkezdett háború tekintetéből a VI. t.-cz.-ben ismét 5000 ujonczot ajánlottak. Az 1830. VII. t.-cz.-ben az 1741. LXIII. t.-cz. 2. §-a, az 1807. I. t.-cz. 5. §-a és az 1808. VI. t.-cz. 1. §-ában foglalt óvások ismétlésével, a rendek a magyar ezredekhez Ő felsége és a Haza iránt viseltető hűségök és szeretetök ösztönéből 48,000 ujonczot önként és maguk jószántából ajánlanak. *Emez ujonczok közül 28,000 azonnal állítható volt, a másik rendbeli 20,000 ujoncz csak az esetre van ajánlva, ha az örökös tartományok megtámadtatnának.* A most idézett törvényzikkelyekhez sorolható még az 1839/40. II. t.-cz. is.

A képviselőház 1848. évi jul. 20-iki ülésében utal erre br. Eötvös József is, mondván: «hogy a sanctio pragmaticát Magyarország s az austriai birodalom mindig így értelmezte, mutatja épen az 1741-iki eset, melyre hivatkozás történt, hol Magyarország nem azért, mert akart, hanem mert kötelességének érezte, fogott fegyvert az austriai birodalom védelmére: br. Eötvös József utalt ugyanekkor az alsóház 1848 márcz. 31-iki ülésére, Madarász László interpellációjára, s gr. Batthyány Lajos feleletére, (l. alább) s erre megjegyzi, «ez tehát a pragmatica sanctio valódi értelme».

Bár nem törvény az 1722/23. évi törvényzikkelyekhez írt bevezetés, de a törvény keletkezésének eszméjét és okát, minden kétséget kizárólag híven visszaadja, a bevezetésből

alább közlendők pedig tárgyamat illetőleg a fölhozottaknak még erősebb talpazatot fognak szolgáltatni: «Ut proinde futuris qui busvis temporibus, ab omni confusione et periculis, hæreditarium hoc suæ majestatis sacratissimæ Regnum præservari; et non minus adversus omnem vim externam, quam quosvis etiam fatales internos motus (ipsis Statibus et Ordinibus Regni, Partiumque eidem adnexorum plurium damnosos) salutari et diætaliter stabilienda modilitate in omnes eventuales casus, tutum et provisum reddi; ac per id, cum reliquis etiam suæ Majest. sacratissim. Regnis et Provinciis hæreditaris *mutua cointelligentia et unio*, adeoque publica Reipublicæ Christianæ quies, pax constans, inperturbata tranquillitas sub Pio, Justo, Forti, Felici, Suæ Majestatis, et Augustæ Domus Austriacæ Clementissimo Gubernio in ævum perdurare; ac continua Augustæ Domos in regno, et Sacra Ejusdem Corona utriusque sexus exoptata, et communi Regnicolarum voto proclamata, suæque Sacratissimæ Majestati prompte, et fideliter oblata Successio, melius obfirmari valuisset.»

Kijelenti az 1807. évi országgyűlés utolsó föliratában, hogy Magyarország nincs is más kapcsolatban a többi örökös tartományokkal, mint a mely a fejedelem egységéből s a kölcsönös védelemből származik.

Kijelenti az 1832/36. évi országgyűlés, hogy «Magyarország az austriai birodalombeli tartományokkal a kölcsönös védelemre egyesülve vagyon, azon birodalomnak mindazonáltal nem kiegészítő része.»

Az 1847. évi országgyűlés által a kir. propositiókra adni szándékolt fölirati javaslat határozottan megemlíti a köztünk s az örökös tartományok közt levő szövetséges viszonyt.

Kossuth fölirati javaslatában, melyet 1848 márczius 3-diki nagy beszédéhez csatolt, ez is benne áll: «a *pragmatica sanctiónál fogva kedvelt kapcsolatokhoz kötött birodalom*».

Majd ez is előfordul: «Sokban e kérdések közül (utalás van a honvédelmi rendszerre, s bizonyos jogszerű kötelezettségekre) az örökös tartományokali érdektalálkozás kiegyenlítésének szüksége forog fönn, mire önálló nemzeti jogaink s érdekeink megővése mellett örömet nyújtunk segédkezett.»

(Ez semmi más, mint az 1867. XII. t.-ez.-be iktatott kiegyezés és dualismus alapelvei.)

Az olasz tartományokban kitört zavargásokra vonatkozólag ezt mondja Kossuth: «lehetetlen aggodalommal nem tapasztalnunk a nyugalom bomladozásának azon jeleit, melyek a *pragmatica sanctiónál fogva velünk egyesült birodalom* némely részeiben mutatkoznak.

Az 1848 márcz. 17-iki kir. leiratban ez áll, mikép Ő felsége egy a honi törvények értelmében független felelős minisztérium fölállítása iránti óhajhoz hozzájárul; de utasítja a nádort, hogy oda munkálkodjék, hogy ezeknek hatásköre iránt czélszerű törvényjavaslatok alkottassanak *a karok és rendek által is helyesen kedveltnek tartott ama legszorosabb kapocsnak kellő méltánylásával, mely a pragmatica sanctio által egyesült s atyai gondoskodásomra egyformán jogosított örökös tartományaim közt létezik.*»

A nagyfontosságú 1848 márcz. 31-iki kir. leirat a *pragmatica sanctióval szentesített birodalmi kapocs* iránti hű ragaszkodást említi.

A márcz. 31-iki kir. leirat még ugyanaz nap az alsótáblán discussió tárgyává lön téve, a radical Madarász László így nyilatkozott, hogy a magyar hadaknak a haza határain kívül alkalmazását, mi a leiratban előfordul, nem úgy érti, hogy azon hadakat más nemzetek megtámadására, *vagy a pragmatica sanctio által velünk összekapcsolt tartományok belviszonyaiba avatkozásaira lehessen használni. Szóló úgy érti a pragmatica sanctiót, hogy annál fogva kötelessége a magyarnak az austriai monarchia territorialis épségének föntartására segélyt nyújtani.*

Gróf Batthyány Lajos erre kijelenté, hogy: «a *pragmatica sanctio* értelmezésére nézve azt nyilváníti a minisztérium nevében, hogy az abból folyó kötelezettséget ő is úgy érti, miszerint tartozunk a monarchiát védeni, ha annak territorialis épsége megtámadtatik.»

Kossuth ugyanez alkalomból nagy beszédet mond, mibe bele van szöve az is, hogy: «*mi egész e perczig a leglisztább hárség alapján állunk az uralkodó ház irányában, mely Austraának is trónján ül, s hogy ebből oly kapocs és viszony következik.*

melynél fogva némi közös intézkedések mind addig kikerülhetnek, míg a pragmatica sanctio kapcsa fönáll. Ha e szempontot, hogy t. i. nem az elszakadás, hanem a pragmatica sanctio teren állunk, szem elöl nem tévesztjük, felfogjuk találni a kellő tájékozást.» Kossuth e beszédében még egyszer ismétli: *«a pragmatica sanctióból folyólag tagadhatatlan vannak kötelezettségeink.»* (Factum fieri infectum non potest. — Terentius.)

Az 1848. ápril. 7-én István főherczeg nádorhoz intézett kir. leiratban (az államadosságok tárgyában) kifejezi V. Ferdinánd azon nézetét: *«mivel ezen intézmények által (t. i. a 48. évi törvények) Magyarországnak többi statusaimhoz való alapviszonyai, mikép ezek a pragmatica sanctio által megállapítatnak, nem változtak s változni nem fognak.»* stb.

Az akkori kormány e leiratot nem kifogásolta, hanem annak tartalmának tárgyalását későbbre halasztotta.

Ily mód került bele az 1848. évi törvényekbe a «sanctio pragmatica» s a «közös ügyek» — melyre bizvást ismételhetem Deák mondását, hogy ez nem odavetőleg, hanem igen is komoly megfontolás után szövetett oda be.

Ezekből ítélve mégis csak igaza van br. Kemény Zsigmondnak ezt írni: *«A közönség a birodalmi kapesok megbontására gondolni sem akart, és a pragmatica sanctióhoz szilárdul ragaszkodott; de nem hitte, hogy e két kérdésnek még valaha összeütközése lehessen az 1848-iki törvényekkel.»* (Forradalom után. 133. l.)

Az 1848. évi jul. hó 4-én kiadott «Kossuth hirlapja» czimű radicál irányú napilapban ezt olvassuk: *«Bennünket Austriához a sanctio pragmatica kapcsa füz, ennek mayyarázata közös barát, közös ellenség.»* (Et semel emissum volat irrevocabile verbum. — Horat. Epist. I. 18. 71.)

Az 1848 jul. 5-én fölvett ministeri tanács jegyzőkönyve ezt tartalmazza, *hogy a ministerium nem vonja kétségbe, hogy a pragmatica sanctio értelmében Ő felségét külmeglámadások ellen védeni tartozik.* Sőt inkább az Ő felsége iránti hűségére és a törvények iránti engedelmességre letett esküje szerint kinyilatkoztatja a ministerium, hogy mihelyt a magyar koronának territoriális épsége tökéletesen biztosítva, annak területén . . . a rend . . . helyreállítva és bátorságba helyezve lesz . . .

a ministerium összesen és egyenként kész állását ahhoz kötni, hogy a hadsereg azon része, mely a rendnek, békének, a nemzet jogainak és szabadságainak védelmére nem szükséges, Ő felségének külső támadás ellen dispositiójára bocsáttassék, a pragmatica sanctio értelmében.»

Kossuth később is (I. Irataim II. k. 352. lapon) elismeri, épen erre reflectálva, hogy az 1723. évi törvényből vannak reánk háruló kötelelességek.

A ministerium declaratiója azonban sem az 1740 óta folyó szakadatlan közjogi gyakorlatnak, sem a sanctio pragmaticában foglalt védszövegség eszméjének nem felelt meg, a melynek lényege ép abban áll, hogy a segély *«föltétlenül»* adassék meg minden előleges tárgyalás és külön egyezkedés kizárásával.

Ez nyitottkaput oly nyilatkozatoknak, minőket a képviselőházban akkor Irinyi József, Halász Boldizsár, Ágoston József stb. tettek, melyekben a sanctio pragmaticából folyó kötelezettségek kérdésessé vannak téve, — erre felelt egy ügy politikailag, mint közjogilag szabatos beszédben br. Eötvös József. (1848 jul. 20. képviselőházi ülés) Szerinte: «a pragmatica sanctióban két dolog határoztatik meg: először garantiroztatik Magyarország koronájának integritása *«adversus extraneos etiam»*. Ennélfogva szükségkép következik az, hogy valamint Magyarország koronájának integritása garantiroztatik az örökös tartományok által, úgy Magyarország részéről garantiroztatik az örökös tartományok integritása. Ez az egyik, mi a sanctio pragmaticában foglaltatik. A másik következés az, hogy az austriai birodalomnak s Magyarországnak ugyanegy fejedelme van . . . stb.

Nem érdektelen, hogy a képviselőház jul. 27-én Pulszky Ferencz akkor államtitkár, hogy értelmezte a sanctio pragmaticát: «Nem gondolom tehát, hogy elállhassunk azon politicától, melyet Magyarország száz év óta követett, mert ha a sanctio pragmatica csak annyit foglalna magában, hogy Magyarország királya, királya a többi austriai tartományoknak, és semmi közünk ahhoz nem volna, vajjon a többi tartományok megmaradnának-e Ő felségénél vagy nem? szeretném tudni, mi czélja volna a sanctio pragmaticának» stb. . . .

Igen helyesen írja br. Kemény Zsigmond: («Forradalom

után» című műve 147. l.) «A rossz szenvedélyek kifejlésének gátlása végett a *pragmatica sanctio*t definiálni kellett volna, még pedig azon értelemben, hogy a kölcsönös oltalom eszméje oly alapjog, melyet a birodalom részei közül egyiknek sem lehet kérdés alá vonni.»

Az «*Ost. Deutsche Post*» 1865. évi márczius havában ezt írja: «Ha Magyarország azzal, hogy államjogainak létezését a törvényekből kimutatni képes, már megnyerhetné az alkotmányos élet helyreállítását, ezen állapotot az 1861. évi két fölrattal s Lustkandl ellen intézett röpirat által rég előidézhetné volna. Azonban a magyar államjog mellett az «élet» oly követelményeket fejtett ki, miket egybehangzásba kell hozni a monarchia alkotmányos jövőjével. Az élet hozta létre azon ügyeket, melyek Austria és Magyarország között közösek. Ez okból a magyar kérdés abból áll, hogy határozottassanak meg a közös ügyek s jelöltessenek azok közös tárgyalásának módjai.»

A most idézett lap nem hozható még azon gyanúba sem, hogy Magyarországnak csak távolról is barátja lenne, de sorai a tényeknek megfelelők; — egyik tény Magyarország törvényes függetlensége, ezt még ez ellenségünk sem tagadja meg a fölratok, s Deák ismert műve után. A másik tény a *pragmatica sanctio*ból folyó közös ügyek, ez ismét elvitathatlan, mert ennek bizonyítható multja van, a következmény pedig az, hogy azokat hallgatással elintézni nem lehet, azokat rendezni kell, s a mi 1723., 1790-ben elmaradt, mi 1848-ban megérintetett, de nem véglegesített, azzal az 1867. XII. t.-cziknek kellett végleg leszámolnia.

Az 1867. évi XII. t.-cz. előmunkálatai közben br. Kemény Zsigmond az alkotandó törvény irányára nézve eleve megírta: «akarjuk, hogy a *pragmatica sanctio* és az azt értelmező 1790. X. t.-cz. szerint önálló és semmi más államnak alá nem rendelt ország legyünk ezentúlra is»

«Nem akarjuk a *pragmatica sanctio* értelmezését azon vonalig feszíteni, mely önállóságunk teljes vagy részletes földőzésével birodalmi parlamentbe vezetne, akár *foederalis*, akár központosító rendszer alapján.» (Pesti Napló 1867 jan. 25—30. közt megjelent ily című czikksorozat: «Egyéni nézet a tizenötös bizottság vázlatáról.»)

A következmények igazolták, hogy az 1867. év nagy alkotása e szellemben készült, s ma is ezen irányelvet illetve ennek főtartását teszi lehetővé részünkre.

Ily előzmények után most már tisztán és világosan állhat előttünk, hogy az 1848. évi törvények a sanctio pragmaticával (1723. I. II.) ellentétben semmikép nincsenek, annak eddig kifejtett alapelvét, a védelmi kölcsönösséget, a monarchia nagyhatalmi állását nem sértik, és hogy az 1867. XII. t.-czikkel szoros oki kapcsolatban állanak.

Az 1848. évi törvények előbeszéde hangsúlyozza a kapcsolatot köztünk s az örökös tartományok közt. A III. t.-cz. 13. §-a egy ministert Ő felsége személye mellé rendel azon czélzattal, hogy *mindazon viszonyokban, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik befolyván, azokban az országot felelősség mellett képviseli.* A XVIII. t.-cz. 6. §. büntetni rendeli azt, ki a sanctio pragmaticánál fogva megállapított, s az uralkodóház közösségében létező birodalmi kapcsolatnak tettleges fölbontására izgat. Teljesen igaza van Radó-Rothfeld Somának így írni: «Man könnte fürwahr jene Schöpfung des Jahres 1867 infolge des inneren Connexes mit den 31 Gesetzen des Jahres 1848 den 32. Gesetz-Artikel des Jahres 1848 nennen. (id. m. 138. l.)

Az 1867. XII. t.-czikkben az 1., 2., 4., 6., 8., 9. — 18. §§-okig letett elvekben tehát nincs oly vonatkozás, mely a magyar közjog integritását a multa vagy a jövőre nézve megtámadná, vagy a mely 1723 óta törvényes consequentiának ne lenne tekintetű. Viszont a XII. t.-cz. bevezetése 3., 5., 7. §§-ai kapcsolatba hozva az imént előre bocsátott szakaszokkal, oly erős alkotmányi talapzatot képeznek, melynél biztosabbat, míg a jog és törvény tiszteletben tartatik, míg a Habsburg-Lothringen-házból lesznek uralkodóink, nem kívánhatunk.

Akárminth alakuljanak a viszonyok, akár mily szövegezést nyerjen egy netáni újabb pactum conventum, az 1867. XII. 2., 3., 4. §§-aiban letett elvek beláthatlan időre ismert hatályoknál fogva abba belefoglalva lesznek.

Szakadjon szét Austriával mindazon viszony, melynek alapjai az 1867. XII. t.-cz.-ben 52. — 69. §-ig vannak letéve, a főntebb írt szakaszokban írt tények nem fognak változni, mert ezek

a dynastia lételének, a monarchia nagyhatalmi állásának, s ezzel együtt Magyarország államiségének létföltételeit képezik, ily jogalapot földadni pedig azt hiszem sem a dynastia, sem a nemzeti gen nyomatékos indokok nélkül nem lesz hajlandó, — miért? — mert: «ezen alap nem egyszerű törvény, nem egyszerű Diploma, nem octroyált alkotmány, vagy ígéret, hanem kölcsönös egyezkedés folytán kötött alapszerződés, az uralkodóház között, a melynek öröködési jogát és Magyarország közt, a melynek alkotmányos önállóságát biztosítja. Ezen alap a *pragmatica sanctio*. Állami alaptörvény, a mely egyszersmind a nemzetközi jog kiegészítő részét képezi. Kétoldalú szerződés, a mely teljes erejével, minden föltételeivel együtt életbe lépett, s a jogszerű gyakorlat által szentesített». (Csengery Antalnál III. k. 107. l. így van Deák jogalapja jellemezve.)

Ezért életkérdés reánk nézve az 1723. I. II. t.-cikkbe foglalt *sanctio pragmaticának* 175 év óta állandó értelmezéséhez ma is ragaszkodnunk. Teljesen igaza van br. Kemény Zsigmondnak ezt írni: «A *pragmatica sanctio* oly értelemben, mint a mienk, nem kevesebb megnyugtatós fönt, mint alant». (Pesti Napló 1865. jul. 6.) Ha nem fogadtuk el annak a törvényes alapon kívül álló hatalmi tényezők által 1849-től 1867-ig reánk octroyálni akart értelmezését, nem szabad nekünk ma ugyanazt az értelmezést — *doctrinának* — főleg pedig osztrák német *doctrinának* kedvéért elfogadnunk. A magyar közjogot, s nem ritkán erőszakos megtámadások ellen azon értelmezés védte meg, s juttatta elvégre is teljes érvényre, melyet Deák Ferencz is magáévá tett, melynek az 1867. XII. t.-cikkbe lett beiktatásába halhatatlan érdemei vannak.

Dr. Márkus Dezső:

Tisztelt teljes-ülés!

Távol áll tőlem, hogy a rendelkezésekre álló néhány perczben feszegessem azt a kérdést, vajjon az uralkodóház Haus-Gesetzje az 1723. I., II. törvénycikkek értelmezésére milyen fontossággal bír, — de annak föltüntetésére, hogy mily nagy horderejű a házitörvény a magyar közjog szempontjából is, elég arra utalnom, hogy pl. az osztrák őfherczeg fogalmának megállapítása kizárólag az osztrák házi törvény értelmében történhetik, ez pedig pl. Magyarország vitás törvényei alapján bizonyos körülmények között mégis vallási és házassági fogalommá válhatik, már pedig épen a *pragmatica sanctio* értelmében csak osztrák főherczeg lehet a magyar királyi trón örököse, de erre az igen kényes részletkérdésre most, midőn csak néhány percz áll rendelkezésekre, kiterjeszkedni nem akarok. Nem akarok épen ezért kiterjeszkedni arra sem, vajjon a *pragmatica sanctio* valóban Magyarország és Austria, illetőleg az osztrák öröklött tartományok közt szerződés jellegével bír-e vagy sem és kizárólag arra az egy kérdésre akarok szorítkozni, a melyre a t. előadó úr nekünk itt világos választ nem adott, *t. i. arra, vajjon miért kell minden áron a pragmatica sanctiót Magyarország és az uralkodó ház közti kétoldalú szerződésnek tekinteni?* Én megvallom, hogy talán az én képességem és tudásom fogyatékosága az oka, de bármennyit gondolkoztam is erről a kérdéstről, valamint az ezzel igen szoros kapcsolatban levő másik kérdéstről, hogy t. i. az 1867 : XII. t.-cikket miért kell alap- vagy államszerződésnek tekinteni — mégis eltekintve azon, a t. előadó úr által részletesen idézett, kétségtelenül igen nagy horderejű és döntő tekintélyeknek nyilatkozataitól, képtelen voltam eme felfogás számára meggyőző belső

érveket találni, mert hiszen, ha a szerződéses alapra helyezkedünk, akkor minden törvény, a mely létrejön, szerződéses a nemzet és az uralkodó közt. Mert, midőn a nemzet az országgyűlése által elfogadott törvényjavaslatot szentesítés végett az uralkodó elé terjeszti és a király ezt a javaslatot az ő szentesítő záradékával ellátja, tehát hozzájárul a nemzetnek a törvényjavaslatban kifejezésre jutott akaratához, akkor — ha úgy tesszük és ha az államjogi kérdések megoldásánál is magánjogi felfogásból indulunk ki —, minden egyes törvény alkotásánál szerződés jön létre a nemzet és az uralkodó közt; és ismétlem, ha magánjogi alapon állunk, akkor minden törvény, tekintet nélkül tartalmára, tartalmának fontosságára, szerződés a nemzet és az uralkodó közt, még pedig abban az értelemben, hogy a törvény hatályban marad mindaddig, míg azt mindkét fél megtartja, tehát törvény marad mindaddig, míg normális viszonyok léteznek (mert hiszen a nemzet köréből vagy a felülről kiinduló forradalmi viszonyok *jogi* szempontjából megvitatás tárgyát nem képezhetik). És mindaddig, a míg normális viszonyok vannak valamely országban, mondjuk hazánkban, nagyon természetes, hogy valamely törvénynek megváltoztatása tekintet nélkül létrejöttének előzményeire, *szintén csak a törvényhozás általános szabályai szerint, a nemzet és a király együttes akaratával vagyis új törvény alkotása útján történhetik*. Addig azonban, a míg a törvény ily módon meg nem változtatott vagy hatályon kívül nem helyeztetett, a törvény kötelezi az ország minden egyes lakosát és kötelezi a királyt is nemcsak a törvénynél fogva, a melynek közkötelező ereje reá is kiterjed, hanem a szentesítő záradékban a király által a maga személyére nézve különösen elvállalt kötelezettségnél fogva is. — Normális viszonyok között tehát a törvényt megváltoztatni máskép, mint az országgyűlés és a királynak együttes, egyetértő akaratával, — tehát, ha ismét úgy tetszik: újabb szerződéssel — nem lehet. Hogy miért kellene a *pragmatica sanctióra*, tekintet nélkül tartalmának nagy horderejére és a létre jöttét megelőző alkudozásokra, más szabályokat alkalmazni, miért kell azt minden áron a nemzet és az uralkodóház közt létrejött szerződésnek tekinteni s mit érünk el azzal, hogy ha azt szerződésnek tekintjük, azt, ismét-

lem, képtelen voltam megállapítani. A *pragmatica sanctio* a mi *corpus juris*unkban úgy jelentkezik, mint bármely más törvény, mint két cikkely az 1723. évben alkotott fölötté számos törvénycikk közepette. A *corpus juris*ban a *pragmatica sanctio*nak nevezett 1723 : I. és II. törvénycikk létrejöttének indító oka és fontossága épen olyan kevéssé van előadva és kiemelve, mint a hogy az más törvéynél sem történt meg és az a körülmény, hogy a *pragmatica sanctio*ban mi egyrészről elismerjük a nőágnak öröklési jogát s ezzel szemben, a mint az előadó úr kifejtette, az uralkodó — külön törvényben, az 1723 : III. t.-cikkben, mely külsőleg semmiképen sem függ össze a *pragmatica sanctio*nak nevezett megelőző két t.-cikkkel — minket biztosított jogainknak és szabadságainknak épségben tartásáról : ez a *do ut des* fogalmát nem állapítja meg, mert mi igenis adtunk az uralkodó háznak valamit, mi lemondottunk (igen bölesen) a királyválasztás ősi jogáról, mi beleegyeztünk a trónöröklésnek olyan irányban megállapításába, a mint az meg van írva a *pragmatica sanctio*ban, de ezzel szemben az 1723 : III. t.-cz., a melyben az uralkodó minket biztosított ősi alkotmányunk épségben tartásáról, nem olyan ellenérték, hogy szerződése *do ut des*ről, *facio ut facias*ról szólni lehetne, mert ez csak megerősítése annak, a mi évszázadokon át Magyarországnak kétségbevonhatatlan joga, jogilag megtámadhatatlan alkotmánya volt. Ha mi a *pragmatica sanctio*t ezért tekintjük szerződésnek, akkor a *corpus juris*ban még számtalan más törvényt is találunk, a melyekben az uralkodó biztosítja Magyarországot jogainak és szabadságainak oltalmazásáról, a *pragmatica sanctio* alkotása előtt és után. Nem is említve Albert és V. László decretumait, nem említve I. Mátyásnak decretumait, nem szólva II. Ulászló 1490. évi *conditióiról*, mely utóbbiak inkább a mostani koronázási hitlevelet pótolják, elég a Habsburg-házból származott királyokra utalnom, a kik koronázási esküjüktől és hitleveleiktől eltekintve ismételten, külön törvénycikkekben az ország szabadságát és alkotmányát újból és újból biztosították. Pedig ezeknél a királyoknál sokkal inkább lehetne szó szerződésről, mert bizony igen sokszor pénzbeli ellenértékért, azért a sok 1—2 forintos segélyért kaptuk meg a mi képtelen jogainknak biztosítását, a mely segélyt az országgyűlések

a törökök elleni háborúk viselhetésére szavazták meg. De hiszen az 1790-ik évi alaptörvényeinkben is biztosítvák az ország jogai s szabadságai és még sem jutott soha senkinek eszébe ezeket a törvényeket szerződéseknek mondani. Igaz, hogy mi nem *adtunk* ezekben a törvényekben semmit az uralkodónak, de viszont a *pragmatica sancti*óban, a mint megjegyezni bátor voltam, az uralkodó nekünk nem adott semmit, mert az alkotmánynak biztosítása, szabadságainknak épségben tartása az uralkodónak kötelessége és nem szerződéses kedvezése vagy engedménye. Az én felfogásom tehát az, t. teljes ülés, hogy a király és a nemzet közt szerződésről beszélni nem lehet. A törvény megalkotása — kifelé — egy egységes *actus* jellegével bír; sem akkor, ha a nemzet, az országgyűlés útján, hozzá nem járul a király akaratához bizonyos törvényhozási kérdésben, sem akkor, ha a király nem járult hozzá a nemzetnek az országgyűlés útján kifejezett akaratához, törvény létre nem jöhet, sem szerződésről, melynek, hogy általánosan kötelező legyen, törvény alakjában kellene létrejönnie, szólni nem lehet. S ha a *corpus juris* forgalmazásához alkalmazkodunk, akkor annak szavaiból a *pragmatica sanctio* szerződési jellegére következtetni teljesen lehetetlen, mert erről az 1723 : I—III. t.-cikkek egyetlen betűvel sem tesznek említést.

Az osztrák öröklött tartományokkal sem kötöttünk sohasem szerződést. Erről sem a *pragmatica sancti*óban — daczára a feloszthatatlan és elválaszthatatlan birtoklásnak s együttes védelemnek — nem történik említés (még pedig sem a magyarban, sem a számos tartománybeli *pragmatica sancti*óban, sem az 1713. márcz. 19. alapokmányban), sem az 1867 : XII. t.-cikkekben, a hol szerződésről szintén nem lehet szó, mert hiszen akkor a legkevesebb, a mit igényelhettünk volna, az, hogy az 1867 decz. 21. osztrák törvény a közös ügyekről, ugyanolyan alapon álljon, mint a magyar. Már pedig jól tudjuk, hogy az osztrák törvény a *pragmatica sancti*ót még gondolatban sem érinti, hanem kizárólag a közös ügyek kezelésének módozatait állapítja meg. Az osztrák öröklött tartományokkal tehát a *pragmatica sanctio* kérdésében szintén nem állottunk soha szerződéses viszonyban és így nézetem szerint a *pragmatica sancti*ót alakilag nem tekinthetjük egyébnek, mint olyan törvénynek;

mint a milyen az országnak bármelyik más törvénye, mert tartalmának óriási fontossága a törvény jellegének szempontjából semmi néven nevezendő külön megítélés alá nem jöhet, a mint hogy szigorúan jogi szempontból, vagy ha úgy tetszik, jogászai szempontból Magyarországon alaptörvényekről beszélni tulajdonkép nem lehet, mert hiszen ha a törvény szabályozta kérdések nagy hordereje és fontossága adja meg a törvénynek az alaptörvény jellegét, akkor nem szorítkozhatunk csak a közjogra, mert ily értelemben alaptörvény büntető törvénykönyvünk és büntető perrendtartásunk is a személyes szabadság szempontjából, ilyen a polgári perrendtartás a magánjogoknak érvényesítése szempontjából, ilyen a polgári törvénykönyv a magánjogi viszonyok szempontjából, szóval ilyen minden néven nevezendő törvény, a mely az állam lakosainak valamely fontos jogát biztosítja. De nálunk e nagyfontosságú, sarkalatos jogokat biztosító törvények alkotása alakilag sem különbözik többi törvényeink alkotásától sem. Igaz, hogy az egyik törvény fontosabb lehet, mint a másik, ez természetes dolog; lehetnek olyanok, a melyek semmi néven nevezendő alaptörvény jellegével nem bírnak, pl. valamely miniszteri palota építése, de végre minden egyes törvény, a mely jogot ad vagy jogot elvesz, minden körülmények között az ország alaptörvényének tekintendő, még akkor is, ha *közvetlenül* az ország lakosságának csak kis hányadára vonatkozik — mert ha egyéb tekintetben nem, a törvény által ilyképpen felállított korlátok lesznek általánosan kötelezők. Didaktikai célokból, külső megkülönböztetés céljából tehetünk különbséget törvény és törvény között, de alaptörvény a szó azon értelmében, mint ezt nálunk rendszeren fel fogni szokták, alapszerződés, Magyarországon azért nincs, mert semmi néven nevezendő különbség egyik vagy másik törvény meghozatalának, egyik vagy másik törvény hatályon kívül helyezésének módozatai között nincs.

Ez az, a m. a t. előadó úr fejtegetéseinek benyomása alatt röviden megjegyezni óhajtottam.

Polner Ödön:

T. teljes ülés!

Csak egy pár szóval akarok reflektálni az igen t. előadó úr szavaira. Teszem ezt azért, mert szives volt megemlíteni engem is, mint azon nézet egyik vallóját, a melynek az ellenkezőjét ő itten előadta és bizonyította. Az igen t. előadó úr különösen azt igyekezett bizonyítani, hogy a *pragmatica sanctio* alapszerződés a nemzet és az uralkodó közt. Hogy a *pragmatica sanctio* nem ilyen alapszerződés, azt Márkus Dezső t. tagtárs úr kimutatta és részemről a *pragmatica sanctio* azon intézkedései tekintetében, melyek a trónörökösödést állapítják meg s erre vonatkoznak, megegyezem az igen t. előttem szóló tagtárs úrral. A *pragmatica sanctio* másik intézkedésére vonatkozólag azonban, a mely az Austriával való együttes birtoklást mondja ki és a melyhez az 1867. XII. t.-cikk a kölcsönös védelem kötelezettségét fűzi, a minek alapján azután a közös ügyeket az 1867. XII. t.-cikk szabályozta, illetőleg körvonalazta, eltérő nézetem vagyok úgy a t. előadó úrétól, mint az előttem szóló t. tagtárs úrétól, a mennyiben szerény nézetem szerint ez az intézkedése a *pragmatica sanctio*nak Magyarország és Austria közti nemzetközi szerződés. Ennyiben tehát igenis megvan a *pragmatica sanctio*nak szerződéses jellege és mivolta, de azon intézkedései tekintetében, a melyek tisztán a trónöröklésre vonatkoznak, nem. Most azonban tekintettel arra, hogy az igen t. előadó úr a kérdés ezen oldalával, t. i. a *pragmatica sanctio*nak az együttes birtoklást kimondó és a kölcsönös védelmet megalapító részével kevésbé foglalkozott, s a súlypontot inkább a trónöröklésre vonatkozó intézkedésekre helyezte, a mely irányban nyilvánuló felfogását a t. előttem szóló tagtárs úr már megczáfolta s tekintettel az idő előrehaladt voltára, a melyben a t. teljes ülés türelmét igénybe venni nem kívánom, ezuttal a kérdés bővebb fejtegetésébe nem bocsátkozom, hanem a további szótól elállok.

Dr. Concha Győző:

Tisztelt teljes ülés!

Magam is hozzárulok a t. előttem szólónak ahhoz a köszönetéhez, a melyet a felolvasó úr irányában nyilvánított, hogy t. i. a magyar közjog jelenségeit, a hangadó tényezőknek nyilatkozatait, de a külföldi irodalmat is a Magyarországot illető egyes adatait oly ritka buzgalommal és hangya szorgalommal gyűjtötte össze, a melyek csak hasznosak lehetnek a magyar közjog művelésénél, mert sajnos épen, hogy ezekre a megyei, országgyűlési nyilatkozatokra a régiebb időkből, de az ujabbakra is kevés figyelem fordittatik. Azonban a t. előttem szóló nem indokolta eléggé, hogy miért tartja ő a *pragmatica sanctiónak* az egyik részét szerződésnek, a másik részét pedig, egyezőség Márkus t. tagtársunkkal, egyszerű törvénynek?

Nagyon rövid érvel talán sikerül ezt a kételyt felvilágosítani. A magyar király nem rendelkezik más hatalommal, mint Magyarország hatalmával, ha tehát a *pragmatica sanctió*-ban benne van Magyarországnak és Austriának a közös és kölcsönös védelme, Austriának ezt a védelmét a magyar király nem ígérhette meg Magyarországnak, hanem ezt a védelmet csak az osztrák örökös tartományoknak fejedelme és ura ígérhette meg. Tehát annál fogva, mert az osztrák császár, illetőleg az osztrák főherczeg és a német király és császár akkor abszolút hatalommal uralkodott, nem jutott külön kifejezésre az, hogy ő egyszersmind ezen minőségében is hozzájárul ahhoz a törvényhez, és így mi előttünk csak az áll, hogy ő mint magyar király járult hozzá. Azok a tárgyalások, a melyeket bőven leír Salamon Ferencz «A magyar királyi szék betöltéséről» írt munkájában, a melyek folytak a király és országgyűlés közt és a melyeknek az volt a célja, a mint a magyar országgyűlés kívánta, hogy a király az osztrák rendekkel is erősíttesse meg ezt a magyar törvényezikket, ezek a tárgyalások azon akadtak meg, hogy az osztrák főherczeg nem akarta az osztrák rendeknek ezt a nagy

hatalmát elismerni és a maga autonóm hatalmát ilyen fontos kérdésben, mint a trónörökösödés kérdése megszorítani. Mert ő patrimoniális, Isten kegyelméből uralkodó fejedelem volt. Azt válaszolta a magyar rendeknek, ne busuljanak azon, hogy az osztrák rendek is el fogják-e fogadni ezt a *pragmatica sanctiót*, ezt a törvényezikket, a melyet a magyar országgyűlés akkor elfogadott, eligazítja ő majd ezt az osztrák rendekkel, erről az oldalról tehát semmit se féljenek.

Itt van a nemzetközi szerződési jellege ennek a törvényezikkeknek, a mely azonban nem jó így formailag külső nyilvánulásra. Én tehát azt tartom, a mint hogy erre az álláspontra helyezkedett minden hangadó tényező, hogy legalább is ez a része a *pragmatica sanctiónak*, a melylyel a közös birtoklás, az együttes birtoklás és a kölcsönös védelem kikötetik, ebben a részben ez a törvényezikk kétségtelenül szerződési jellegű. Horváth Boldizsár a 67-iki tárgyalások alkalmával helyesen kifejtette, hogy hiszen mi nem voltunk 1723-ban sem olyan együgyűek, hogy megkötöttük volna magunkat Austria védelmezésére a nélkül, hogy mi Austria részéről viszont nem nyertünk volna biztosítást arra nézve, hogy annak idejében és alkalmával mi is meg fogunk védelmeztetni.

Ellenben a másik részére nézve az érvelésnek teljesen osztom a t. előttem szóló érvelését, miszerint a trónöröklésre vonatkozólag nem lehet a törvényt szerződésnek tekinteni és midőn a t. előadó úr rám hivatkozott, hogy én az angol alkotmányomban kiemelttem, hogy Magyarországon csakugyan a nemzet és király közti viszonyt szerződési viszonyoknak fogják fel, ezt egy általában nem dicséretül említettem fel, mert az angol alkotmánynak azt a magas fejlettségét fejeztem ki, a melynél fogva ebben a részben nem többé mint egymással szemben álló, külön jogú alanyok szerepelnek, hanem a király és nemzet össze vannak olvadva a nemzet összszemélyiségében. A t. előadó úr nagyon helytelenül minősíti azt az elméletet, a mely nem akar többé szerződéseket az állam beléletében elismerni, német theoriának, mert hiszen ez angol theoria. Az angoloknál sokkal előbb megvolt, mint a németeknél. Régente Magyarországon is megvolt és épen nem lehet mondani, hogy a németektől vettük volna, mert a németek az angoloktól vették, a hol az

államnak ez a teljes személyisége és egysége ki volt domborodva, akkor, mikor Németországban vagy a fejedelem abszoluzizmusból, vagy a hűbéri szerződési viszonyokból állott tulajdonképen az egész állami rend. Tehát nem a német theoriából vesszük mi ezt, hogy nincs szerződés az állam beléletében, hanem vesszük az angol theoriából, vagy visszatérünk a régi magyar theoriára, a szent korona theoriájára, a melyben nincsenek külön szerződő felek, mert a szent korona egy, a melynek van feje és tagjai, a melyek azonban együtt alkotják a magyar nemzetet. — A szerződési tan a magyar alkotmányba nem jött be máskép, mint úgy, hogy a fejedelem egy patrimonialis nagy úr volt Ausztriában, a kivel már most mintegy magánemberrel egyezkedtek a rendek. Másrészt bejött kétségtelenül a mult századi természet jogi felfogásból, a mely úgy képzelte magának az államot, hogy az létrejön egy pactum unionis által, az egyesek közti szerződés útján és egy pactum subjectionis által, a melyet ezek az egyesültek egy fejedelemmel kötnek.

Ebben az irányban óhajtottam a t. előadó úrnak álláspontjával szemben felszólalni, mert rám hivatkozott, mint a ki helyeslem quasi ezt a magyar szerződési theoriát, a mely csakugyan létezik. De miért? mert az emberek nem tudták kellőképen kifejezni a közjogi alakulatoknak tulajdonképeni lényegét, a mint t. tagtársunk mondotta, a magánjog mezébe öltöztették azokat a viszonyokat, a melyek a közjog terén előfordulnak.

Dr. Horváth János :

Mélyen tisztelt teljes ülés!

Ha a tudomány jelen álláspontjának ismertetése lett volna a czéлом, úgy a mélyen tisztelt előttem szólottakkal bizonyára mindenben egyetértének, azonban czéлом az volt, hogy kimutassam azt, mikép a sanctio pragmaticának Deák Ferencz által az 1867. XII. t.-czikkbe iktatott fölfogása, ha nem is a tudomány jelen álláspontja követelményeinek, de minden esetre a magyar jogélet mindennemű nyilvánulásainak, — melyeket mégis figyelembe kell vennünk, — consequenter megfelel, mint ezt Szilágyi Dezső a parlamentben ki is jelenté. (L. 81. lapon.)

Ezzel szemben pedig figyelemmel speciális jogfejlődésünkre, melynek iránlata mindig nemzeti volt, s mindig a distinctiókat kereste, hogy valamikép az osztrák jogfelfogással összekeverhető ne legyen, figyelemmel ép az ellenünk az osztrák jogászok és publicisták által intézett támadásokra különösen 1860—67 közt és jelenlegi helyzetben vagyok, hogy nincs okunk a Deák fölfogásától elteroznunk, s ezt ép egy okunkkal pótolnunk, melyet egy osztrák tudós: Hasner prágai tanár Deák s így a magyar közjog ellen intézett, — (itt szóló újból felolvassa Hasnernek egy 1861-ben a bécsi Reichsrathban tartott, s a felolvasás elején már méltótt beszédét). — Ezek után újból állítom, hogy a jogfolytonossághoz s eddig elfoglalt különleges álláspontunkhoz kell ragaszkodnunk, még akkor is, ha ez a tudományban ma fölszínre került tantárgyakkal ellenkeznek is. Erre intenek bennünket a jogcontinuitás, — mit elmélet nem pótol a mi viszonyaink közepette, — és az ismert constellatiók, melyek ellenébe és leküzdésére mindeddig még Deák felfogása és műve a legerősebb védmű.
